

2012•2013

FACULTEIT RECHTEN

master in de rechten: rechtsbedeling

Masterproef

De invloed van een opzettelijke fout op de verdeling van de schadelast

Promotor :
Prof. dr. Ilse SAMOY

Lynn Thewissen

*Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van master in de rechten ,
afstudeerrichting rechtsbedeling*

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

Universiteit Hasselt | Campus Hasselt | Martelarenlaan 42 | BE-3500 Hasselt
Universiteit Hasselt | Campus Diepenbeek | Agoralaan Gebouw D | BE-3590 Diepenbeek

Maastricht University

2012•2013

FACULTEIT RECHTEN

master in de rechten: rechtsbedeling

Masterproef

De invloed van een opzettelijke fout op de verdeling van de schadelast

Promotor :
Prof. dr. Ilse SAMOY

Lynn Thewissen

*Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van master in de rechten ,
afstudeerrichting rechtsbedeling*

Samenvatting

Deze masterproef is gewijd aan de invloed van een opzettelijke fout op de verdeling van de schadelast bij meerdere aansprakelijke personen. Om te weten welke invloed een opzettelijke fout hierop uitoefent, zal in eerste instantie onderzocht worden welke de gewone regels van de verdeling van de schadelast uitmaken. In dit kader blijkt het cassatiearrest van 4 februari 2008 van groot belang te zijn. In dit arrest heeft het Hof van Cassatie immers zijn uitdrukkelijke voorkeur voor het causaal criterium als verdeelsleutel laten blijken. Nadat op voldoende wijze duidelijk is op welke wijze de schadelast verdeeld wordt tussen de aansprakelijke personen, zal onderzocht worden of het plegen van een opzettelijke fout door de dader hier enige wijzigingen op aanbrengt. Er zal sprake zijn van een opzettelijke fout wanneer iemand de intentie heeft om schade te berokkenen. Een onderscheid moet gemaakt worden tussen twee situaties. In de eerste situatie wordt het schadegeval veroorzaakt door een opzettelijke fout van de dader en een onopzettelijke fout van het slachtoffer. In dit geval zal het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* verhinderen dat de dader van de opzettelijke fout een beroep kan doen op de onopzettelijke fout van het slachtoffer om een vermindering op zijn verschuldigde schadevergoeding te verkrijgen. Het rechtsbeginsel laat immers niet toe dat de dader door het aanwenden van bedrog of oneerlijkheid een voordeel verkrijgt. De dader van de opzettelijke fout zal dus de volledige schadelast moeten dragen, ondanks de onopzettelijke fout van het slachtoffer. Wanneer het schadegeval daarentegen het gevolg is van een opzettelijke fout van de dader en een onopzettelijke fout van een mededader zullen de gewone regels van de verdeling van de schadelast onverkort van toepassing blijven. Dit heeft het Hof van Cassatie besloten in het arrest van 2 oktober 2009 en het arrest van 16 mei 2011. Uit het onderzoek in deze masterproef, zal blijken dat het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* ook in de verhouding tussen de daders onderling als rechtsgrond voor een uitzondering op het principe van de aansprakelijkheidsverdeling moet gelden.

Dankwoord

Nu het einde van mijn studies in zicht komt, wil ik graag de gelegenheid nemen om een dankwoord te richten aan iedereen die mij de afgelopen vijf jaar geholpen en gesteund heeft.

In de eerste plaats gaat mijn oprechte dank uit naar mijn promotor Prof. Dr. Ilse Samoy, voor het aanreiken van het onderwerp van mijn masterproef, de gouden tips en de vele dingen die ik van haar heb bijgeleerd. Daarnaast wil ik ook Drs. Wannes Vandenbussche bedanken voor zijn begeleiding van mijn masterproef. Zijn kritische bemerkingen hebben mij enorm geholpen om mijn masterproef te verbeteren.

Ten slotte wil ik nog mijn familie en vrienden bedanken voor de morele steun die zij geboden hebben tijdens mijn studies.

Inhoudsopgave

Inleiding	1
I. Probleemstelling.....	1
II. Onderzoeksvragen	1
III. Onderzoeksmethode.....	1
IV. Onderzoeksplan	2
1. Voorwaarden voor aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad	5
1.1 Het foutbegrip	5
1.1.1 Objectief bestanddeel: onrechtmatig handelen of nalaten.....	6
A. Schending van een rechtsnorm	6
B. Schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm	6
1.1.2 Subjectief bestanddeel.....	7
A. Schuldbekwaamheid	7
B. Toerekenbaarheid	7
1.1.3 De opzettelijke fout	8
A. Draagwijdte van het begrip opzet	8
B. Onderscheid met bedrog.....	9
1.2 De schade.....	10
1.2.1 Soorten schade.....	10
1.2.2 Voorwaarden voor schadeloosstelling.....	11
1.3 Het oorzakelijk verband tussen fout en schade	11
1.3.1 Feitelijke en juridische causaliteit	11
1.3.2 De equivalentieleer.....	12
A. België	12
B. Nederland.....	13
C. Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht ...	14
a) Draft Common Frame of Reference	14
b) Principles of European Tort Law	14
1.4 Principe van integrale schadeloosstelling.....	15
2. Verdeling van de schadelast bij samenlopende fouten van dader en slachtoffer	17
2.1 België.....	17
2.1.1 Fout gepleegd door het slachtoffer	17
A. Voorkennis	17
B. Schadebeperkingsplicht.....	17
C. Uitlokking	18
D. Leer van de risicoaanvaarding.....	18

2.1.2 Van alles of niets naar aansprakelijkheidsverdeling.....	20
A. Het alles of niets principe.....	20
B. Aansprakelijkheidsverdeling: Cassatie 2 april 1936	20
2.1.3 Grondslag voor verdeling van de schadelast	21
2.1.4 Bepalen van de wijze van verdeling	24
A. Bevoegdheid van de feitenrechter.....	24
B. Evolutie in de rechtspraak van het Hof van Cassatie.....	24
C. De verdeelsleutels inhoudelijk toegelicht	26
a) Criterium van de ernst van de fouten	26
b) Causaal criterium.....	28
c) Verdeling in gelijke delen	29
2.1.5 Invloed van opzettelijke fout op verdeling van de schadelast	30
A. Voor cassatie 6 november 2002.....	30
B. Cassatie 6 november 2002: <i>fraus omnia corrumpit</i>	32
2.2 Nederland	36
2.2.1 Eigen schuld van het slachtoffer	36
A. Betekenis van eigen schuld	36
B. Enkele vormen van eigen schuld.....	38
a) Schadebeperkingsplicht	38
b) Risicoaanvaarding.....	38
2.2.2 Van alles of niets naar aansprakelijkheidsverdeling.....	39
A. Hoge Raad 4 februari 1916	39
B. Aansprakelijkheidsverdeling onder het oude Burgerlijk Wetboek	40
C. Codificatie in het Nieuw Burgerlijk Wetboek: art. 6:101.....	40
2.2.3 Grondslag voor verdeling van de schadelast	41
2.2.4 Bepalen van de wijze van verdeling	42
A. Verdeelsleutel onder het oude recht.....	42
a) In de rechtsleer	42
b) In de rechtspraak van de Hoge Raad.....	43
B. Verdeelsleutel in het Nieuw Burgerlijk Wetboek	44
a) Meervoudige verdeelsleutel	44
b) Causale verdeelsleutel.....	44
c) Billijkheidscorrectie	45
2.3 Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht	47
2.3.1 Draft Common Frame of Reference.....	47
A. Criterium van de ernst van de fouten	47
B. Invloed van opzettelijke fout op verdeling van de schadelast.....	47
2.3.2 Principles of European Tort Law	48
A. Causaal criterium.....	48
B. Invloed van opzettelijke fout op verdeling van de schadelast.....	48

3. Verdeling van de schadelast bij samenlopende fouten van dader en mededader	49
3.1 België.....	49
3.1.1 Aansprakelijkheid <i>in solidum</i>	49
3.1.2 Regresvordering tegen de medeaansprakelijke	50
3.1.3 Invloed van opzettelijke fout op verdeling van de schadelast	51
A. Het cassatiearrest van 2 oktober 2009	51
a) Feiten	51
b) Beoordeling van de uitspraak	52
B. Het cassatiearrest van 16 mei 2011	53
a) Feiten	53
b) Beoordeling van de uitspraak	54
C. Besluit: toepassing <i>fraus omnia corrumpit</i> is vereist.....	54
3.2 Nederland	55
3.2.1 Hoofdelijke aansprakelijkheid	55
3.2.2 Regresvordering tegen de medeaansprakelijke	56
3.2.3 Samenloop met eigen schuld	57
3.3 Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht	57
3.3.1 Draft Common Frame of Reference.....	57
A. Aansprakelijkheid <i>in solidum</i>	57
B. Regresvordering tegen de medeaansprakelijke	58
C. Invloed van opzettelijke fout op verdeling van de schadelast.....	58
3.3.2 Principles of European Tort Law	59
A. Aansprakelijkheid <i>in solidum</i>	59
B. Regresvordering tegen de medeaansprakelijke	59
C. Invloed van opzettelijke fout op verdeling van de schadelast.....	60
3.4 Conclusie	60
Besluit.....	63
Bibliografie.....	65

Inleiding

I. Probleemstelling

Wanneer een persoon het slachtoffer wordt van een onrechtmatige gedraging, zal hij recht hebben op een integrale schadeloosstelling indien hij erin slaagt het bewijs te leveren van fout, schade en het oorzakelijk verband tussen fout en schade. Vaak zal het echter voorkomen dat de schade het gevolg is van samenlopende fouten van de dader en een mededader. Ook het slachtoffer zelf kan een fout maken die samen met de fout van de dader bijdraagt tot zijn schade. Indien zich zo een situatie voordoet, zal de rechter een verdeling van de schadelast uitspreken. De vraag rijst dan op welke wijze de schadelast verdeeld moet worden tussen deze medeaansprakelijken. Uit de rechtsleer en de rechtspraak van het Hof van Cassatie blijkt dat er drie verdeelsleutels mogelijk zijn die de rechter kan hanteren wanneer hij de schadelast moet verdelen tussen de verschillende aansprakelijke personen. Meer bepaald gaat het om een verdeling in gelijke delen, criterium van de ernst van de fouten en het causaal criterium. Bovendien kan eveneens de vraag worden gesteld of de rechter rekening mag houden met het al dan niet opzettelijk karakter van de gepleegde fout. Zal de schadevergoeding die aan het slachtoffer verschuldigd is ook verdeeld worden wanneer de dader een opzettelijke fout begaat in samenloop met een onopzettelijke fout van het slachtoffer of een mededader?

II. Onderzoeksvragen

Uit de probleemstelling kan volgende centrale onderzoeksvraag worden afgeleid: Heeft het plegen van een opzettelijke fout door de dader een invloed op de verdeling van de schadelast?

Om de centrale onderzoeksvraag te kunnen oplossen, zullen volgende subonderzoeksvragen gesteld worden:

- Wat is een opzettelijke fout?
- Wat houdt de equivalentieleer in?
- Hoe wordt de schadelast verdeeld bij samenlopende fouten van de dader en het slachtoffer?
- Hoe wordt de schadelast verdeeld bij samenlopende fouten van de dader en een mededader?
- Zou de opzettelijke fout van de dader ook een invloed moeten hebben op de verdeling van de schadelast tussen de dader en een mededader?

III. Onderzoeksmethode

Voor de definiëring van een opzettelijke fout en de equivalentieleer worden er beschrijvende onderzoeksvragen gesteld. Beschrijvende onderzoeksvragen kunnen het best beantwoord worden door middel van interpretatie. Dit maakt het immers mogelijk om belangrijke informatie uit geschreven documenten te halen. Meer bepaald zal er een kritische bronnenstudie plaatsvinden, waarbij enkele basiswerken van gezaghebbende auteurs geconsulteerd worden.

Ook de onderzoeksvragen die handelen over de verdeling van de schadelast bij samenlopende fouten zijn beschrijvende onderzoeksvragen die beantwoord zullen worden door middel van een kritische bronnenstudie. Vooral de rechtsleer en de cassatierechtspraak zullen van belang zijn voor het beantwoorden van deze beschrijvende onderzoeksvragen.

Een normatieve onderzoeksvraag wordt gesteld om te bepalen of de opzettelijke fout van een dader ook een invloed zou moeten hebben op de verdeling van de schadelast tussen de daders onderling. Door een standpunt in deze kwestie in te nemen, kan deze normatieve onderzoeksvraag worden beantwoord. In de eerste plaats zal worden overwogen of een uitzondering op de gewone regels van de verdeling van de schadelast wel wenselijk is in deze situatie. Daarnaast zal ook worden bekeken op welke rechtsgrond een eventuele uitzondering moet steunen.

In de masterproef zal ook onderzocht worden op welke wijze het Nederlandse aansprakelijkheidsrecht de verdeling van de schadelast bij samenlopende fouten heeft geregeld. Om deze regeling te kunnen vergelijken met het Belgische aansprakelijkheidsrecht zal er een externe rechtsvergelijking plaatsvinden. Aan de hand van een externe rechtsvergelijking kunnen immers de verschillen en gelijkenissen ontdekt worden tussen de twee rechtsstelsels. Meer bepaald zal de dogmatische rechtsvergelijking toegepast worden, waarbij de formele rechtsbronnen van beide rechtsstelsels bestudeerd worden. Voor een vergelijking met het Nederlandse recht is gekozen omwille van het feit dat in Nederland de theorie van de toerekening naar redelijkheid wordt toegepast in plaats van de equivalentieleer. Zal dit ertoe leiden dat de verdeling van de schadelast bij samenloop van fouten anders verloopt dan in België? Bovendien zal ook onderzocht worden of in Nederland de opzettelijke fout van de dader een invloed heeft op de verdeling van de schadelast.

Naast een rechtsvergelijking met het Nederlandse aansprakelijkheidsrecht zal ook onderzocht worden of de verdeling van de schadelast, zoals geregeld in de Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht verenigbaar zijn met het Belgische aansprakelijkheidsrecht. Soft law instrumenten hebben immers vaak een invloed op de nationale rechtsstelsels. Daarom is het interessant om eens te kijken welke verschillen en gelijkenissen de buitencontractuele aansprakelijkheid naar Belgisch recht vertoont met de PETL en het DCFR, waarbij de nadruk vooral zal liggen op de regeling van de verdeling van de schadelast bij samenloop van fouten. Hiervoor zal eveneens een externe rechtsvergelijking op zijn plaats zijn om tot een antwoord te komen. Aangezien voornamelijk de soft law instrumenten worden geanalyseerd, is ook hier een dogmatische rechtsvergelijking aangewezen.

IV. Onderzoeksplan

In een eerste hoofdstuk zullen de voorwaarden voor een aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad worden uiteengezet. Het betreft het bestaan van een fout, schade en het oorzakelijk verband tussen fout en schade. Het slachtoffer zal het bewijs van deze voorwaarden moeten leveren om een schadevergoeding van de dader te kunnen bekomen. De uiteenzetting zal starten met een omschrijving van de bestanddelen van het foutbegrip. Er moet sprake zijn van een onrechtmatige

gedraging of nalaten die toerekenbaar is aan de dader. Dit zal niet het geval zijn wanneer zijn gedraging te wijten is aan een vreemde oorzaak. De opzettelijke fout zal gedefinieerd worden. Zoals zal blijken, bestaat er in de rechtsleer en de rechtspraak verdeeldheid over de precieze invulling van het begrip. Daarnaast zal kort worden toegelicht wat onder schade moet worden begrepen. Tot slot zal verduidelijkt worden welke causaliteitstheorie in België wordt gehuldigd om het oorzakelijk verband tussen de fout en de schade te kunnen vaststellen.

De twee daaropvolgende hoofdstukken vormen het essentiële deel van deze masterproef, namelijk de verdeling van de schadelast bij samenloop van fouten. In het tweede hoofdstuk zal de verdeling van de schadelast bij samenlopende fouten van de dader en het slachtoffer besproken worden. Het slachtoffer zal meestal een fout begaan wanneer hij tekortgeschoten is in zijn schadebeperkingsplicht, de fout van de dader heeft uitgelokt of geen rekening heeft gehouden met zijn voorkennis. Ook risicoaanvaarding kan leiden tot een fout van het slachtoffer. Er zal gekeken worden op welke grondslag een aansprakelijkheidsverdeling kan worden uitgesproken, aangezien er in het Burgerlijk Wetboek geen bepaling is opgenomen in verband met de fout van het slachtoffer en ook art. 1382 B.W. niets aangeeft over de schade die het slachtoffer aan zichzelf toebrengt. Vervolgens zal er onderzocht worden welke verdeelsleutel het Hof van Cassatie hanteert wanneer de schadelast moet worden verdeeld tussen de dader en het slachtoffer. Uit de arresten van het Hof van Cassatie zal blijken dat het Hof niet altijd even consistent was in het toepassen van dezelfde verdeelsleutel. Nadat duidelijk geworden is op welke wijze de schadelast precies moet worden verdeeld tussen de dader en het slachtoffer, zal nagegaan worden of het plegen van een opzettelijke fout door de dader hier enige wijzigingen op aanbrengt. In dit kader heeft het Hof van Cassatie een belangrijk arrest gevelde, namelijk het principearrest van 6 november 2002. Dit arrest zal bijgevolg onderworpen worden aan een grondige analyse. Aansluitend op het onderzoek naar de verdeling van schadelast volgens het Belgische aansprakelijkheidsrecht, wordt hetzelfde onderzoek gevoerd in het Nederlandse aansprakelijkheidsrecht en de Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht. Op deze wijze zal een vergelijking tussen de rechtsstelsels mogelijk zijn.

Vervolgens komt in het derde en tevens het laatste hoofdstuk de verdeling van de schadelast bij samenlopende fouten van de dader en een mededader aan bod. Wanneer meerdere daders hebben bijgedragen tot dezelfde schade zullen zij *in solidum* aansprakelijk zijn. Wat onder *in solidum* aansprakelijkheid moet begrepen worden, zal eerst het voorwerp vormen van bespreking. Daarna volgt een bespreking van de wijze waarop de schadelast verdeeld moet worden tussen de daders onderling. Zal dit op dezelfde wijze gebeuren als bij samenlopende fouten van de dader en het slachtoffer? Daaropvolgend wordt geanalyseerd of de opzettelijke fout van één van de daders een invloed heeft op de wijze van verdeling van de schadelast. Ook in dit verband zijn twee arresten van het Hof van Cassatie van belang, namelijk het cassatiearrest van 2 oktober 2009 en het cassatiearrest van 16 mei 2011. Een grondige bestudering van deze arresten kan dan ook niet uitblijven. Tot slot zal in dit hoofdstuk eveneens het Nederlands aansprakelijkheidsrecht en de Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht onderzocht worden met betrekking tot de verdeling van de schadelast bij samenlopende fouten van de dader en een mededader.

1. Voorwaarden voor aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad

In artikel 1382 B.W. heeft de wetgever het regime van foutaansprakelijkheid ingevoerd. Het artikel luidt: "elke daad van de mens, waardoor aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht degene door wiens schuld de schade is ontstaan, deze te vergoeden". Dit artikel moet samen gelezen worden met artikel 1383 B.W. dat bepaalt: "ieder is aansprakelijk niet alleen voor de schade welke hij door zijn daad, maar ook voor die welke hij door zijn nalatigheid of door zijn onvoorzichtigheid heeft veroorzaakt". Uit deze bepalingen kunnen de drie voorwaarden voor buitencontractuele aansprakelijkheid worden afgeleid, namelijk het bestaan van een fout, schade en het oorzakelijk verband tussen fout en schade.¹ Het slachtoffer zal het bewijs van deze voorwaarden moeten leveren om herstel van zijn schade te kunnen verkrijgen.² In dit hoofdstuk zullen de aansprakelijkheidsvoorwaarden verder toegelicht worden.

1.1 Het foutbegrip

Het foutbegrip wordt doorgaans omschreven aan de hand van twee constitutieve bestanddelen, namelijk het objectieve en het subjectieve bestanddeel. Aangezien in het Burgerlijk Wetboek werd nagelaten om het foutbegrip te definiëren, bestonden er lange tijd verschillende interpretaties van het begrip.³ De voormalige procureur-generaal LECLERQ ondernam de eerste poging om het begrip te omschrijven. Volgens hem volstond een inbreuk op andermans recht al om een fout op te leveren.⁴ Het Hof van Cassatie heeft in verscheidene arresten de definitie verder gepreciseerd door te stellen dat enkel een schending van een voorafgaande verplichting kon resulteren in een fout.⁵ De uiteindelijke invulling van het objectieve bestanddeel werd gegeven door de gezaghebbende auteur DABIN die stelde dat er een schending van een specifieke norm moet plaatsvinden ofwel een inbreuk op de algemene zorgvuldigheidsnorm.⁶ Deze omschrijving van het objectief bestanddeel werd meermaals bevestigd in de rechtspraak van het Hof van Cassatie.⁷ Om het subjectief

---

¹ L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht (deel 1)*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 19; S. STIJNS, *Verbindenissenrecht: boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2008, 4; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 125; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 53.

² T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 125.

³ X. THUNIS, "Théorie générale de la faute: volume 1" in J.-L. FAGNART, *Responsabilités: traité théorique et pratique*, Diegem, Kluwer, 2001, (6) 14.

⁴ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 125.

⁵ Cass. 14 november 1935, *Pas.* 1936, I, 54; Cass. 22 augustus 1940, *Pas.* 1940, I, 207; Cass. 14 december 1990, *Verkeersrecht* 1991, 112.

⁶ J. DABIN en A. LAGASSE, "Examen de jurisprudence (1939-48), la responsabilité délictuelle et quasi-délictuelle", *RCJB* 1949, (50) 57; J. VAN MEERBEECK, "Le contrôle de la Cour de cassation sur la qualification de la faute en matière aquilienne: trente ans après" (noot onder Cass. 19 mei 2005), *RCJB* 2008, (367) 381; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 12; X. THUNIS, "Théorie générale de la faute: volume 1" in J.-L. FAGNART, *Responsabilités: traité théorique et pratique*, Diegem, Kluwer, 2001, (6) 19; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 126; B. DUBUISSON, V. CALLEWAERT, B. DE CONINCK en G. GATHEM, *La responsabilité civile. Chronique de jurisprudence 1996-2007. Volume 1: Le fait générateur et le lien causal*, Brussel, Larcier, 2009, 21.

⁷ Cass. 8 december 1994, *RW* 1995, 183; Cass. 5 juni 2008, *NJW* 2008, 677; Cass. 25 maart 2010, AR C090403N, www.cass.be.

bestanddeel te vervullen, moet de aangesprokene schuldbekwaam zijn en de onrechtmatige gedraging hem toerekenbaar zijn.

1.1.1 Objectief bestanddeel: onrechtmatig handelen of nalaten

A. Schending van een rechtsnorm

Een onrechtmatig handelen of nalaten wordt in de eerste plaats begaan door de schending van een rechtsnorm waarin een bepaalde gedraging wordt opgelegd of verboden. Het kan hierbij gaan om de schending van een nationale rechtsnorm of van een norm die deel uitmaakt van de internationale rechtsorde en directe werking heeft.⁸ Deze onrechtmatigheid kan ook gezien worden als de niet-naleving van een resultaatsverbintenis, waardoor de afwezigheid van resultaat automatisch leidt tot een fout. De dader zal moeten bewijzen dat zijn gedrag of nalaten het gevolg was van een vreemde oorzaak onafhankelijk van zijn wil om zich te kunnen bevrijden van zijn aansprakelijkheid.⁹ Het Hof van Cassatie heeft in een arrest van 22 september 1988 bevestigd dat "de materiële en bewuste overtreding van een wettelijke of verordeningsbepaling op zich een fout uitmaakt, die leidt tot de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de dader, wanneer die overtreding willens en wetens begaan werd."¹⁰ Vooral in het verkeersrecht worden vaak overtredingen van rechtsnormen vastgesteld, zoals de miskennis van de voorrangsverplichting (art. 12 Wegcode) en het negeren van een rood verkeerslicht (art. 61.1.1° Wegcode).¹¹

B. Schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm

Wanneer er geen wetsbepaling wordt geschonden of er is geen bepaling voorhanden, kan er nog steeds sprake zijn van een onrechtmatig handelen of nalaten. Het gedrag van de dader zal in dit geval getoetst worden aan deze van de goede huisvader geplaats in dezelfde feitelijke omstandigheden. Indien er geen overeenstemming is tussen beide gedragingen, zal er besloten worden tot een schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm.¹² Om een schending te vermijden, zal de dader zich dus moeten gedragen als een normaal, zorgvuldig en vooruitziend persoon in dezelfde concrete omstandigheden. Een zorgvuldig persoon wil zeggen dat de dader alle mogelijke maatregelen heeft genomen opdat eventuele schadelijke gevolgen van zijn gedraging kunnen worden vermeden.¹³ Daarnaast moet hij ook vooruitziend zijn, wat betekent dat hij zich heeft voorgesteld welke de nadelige gevolgen van zijn handelen of nalaten kunnen zijn. Uit de omschrijving van de algemene zorgvuldigheidsnorm kan afgeleid worden dat deze overeenstemt met een inspanningverbintenis uit het contractenrecht, waarbij het slachtoffer zal moeten bewijzen

⁸ B. DUBUISSON, V. CALLEWAERT, B. DE CONINCK en G. GATHEM, *La responsabilité civile. Chronique de jurisprudence 1996-2007. Volume 1: Le fait générateur et le lien causal*, Brussel, Larcier, 2009, 22; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT en M. DEBAENE, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1994-1999)", *TPR* 2000, (1551) 1564.

⁹ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 137.

¹⁰ Cass. 22 september 1988, *RW* 1989-90, 433; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)", *TPR* 1995, (1122) 1127.

¹¹ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 138.

¹² B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 127; S. STIJNS, *Verbintenissenrecht: boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2008, 6.

¹³ B. DUBUISSON, V. CALLEWAERT, B. DE CONINCK en G. GATHEM, *La responsabilité civile. Chronique de jurisprudence 1996-2007. Volume 1: Le fait générateur et le lien causal*, Brussel, Larcier, 2009, 24; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 127.

dat er een overtreding heeft plaatsgevonden.¹⁴ De rechter gaat *in abstracto* na of het oordeel van het slachtoffer kan worden bijgetreden. Hiervoor zal hij enkel rekening houden met de externe omstandigheden en dus niet met de persoonlijke kenmerken van de dader.¹⁵

1.1.2 Subjectief bestanddeel

A. Schuldbekwaamheid

De objectieve onrechtmatigheid zal enkel leiden tot de aansprakelijkheid van de dader indien hij schuldbekwaam is. Schuldbekwaamheid houdt in dat de dader zich op het ogenblik van de feiten volledig bewust was van de draagwijdte en de gevolgen van zijn handelen of nalaten en er controle over kon uitoefenen. Indien dit niet het geval is, zal hij niet in de mogelijkheid zijn om zijn gedrag af te stemmen op de toepasselijke wettelijke bepaling of de algemene zorgvuldigheidsnorm. Er bestaan een aantal categorieën van personen die schuldontbekwaam zijn en bijgevolg niet persoonlijk aansprakelijk kunnen worden gesteld voor hun daden. Het gaat onder andere om zeer jonge kinderen, de zogenaamde *infantes*, en de geestesonbekwamen.¹⁶

B. Toerekenbaarheid

De schending van een rechtsnorm of de algemene zorgvuldigheidsnorm moet ook toerekenbaar zijn aan de dader. Dit wil zeggen dat hij vrijwillig heeft gehandeld en niet geleid werd door omstandigheden die hij niet kon voorzien noch vermijden. Wanneer de vrije wil uitgeschakeld wordt ingevolge een vreemde oorzaak, kan de dader onmogelijk aansprakelijk worden gesteld. Als de dader erin slaagt om zich te beroepen op overmacht of een rechtvaardigingsgrond, zal de objectieve onrechtmatigheid hem niet toerekenbaar zijn. Overmacht zal voorhanden zijn wanneer de gedraging van de dader het gevolg is van een gebeurtenis die hij niet kon zien aankomen. Meestal zullen extreme weersomstandigheden een overmachtsituatie opleveren. Als rechtvaardigingsgronden kunnen worden vermeld: wettelijke zelfverdediging, bevel van de overheid, onoverkomelijke dwaling, morele dwang en noodtoestand. Steeds moet onderzocht worden of de dader niet zelf de vreemde oorzaak tot stand heeft gebracht en of hij zich tijdens de feiten als een goede huisvader heeft gedragen. Indien deze twee voorwaarden niet nagekomen zijn, zal de objectieve onrechtmatigheid wel toerekenbaar zijn aan de dader.¹⁷

---

¹⁴ H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT en M. DEBAENE, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1994-1999)", *TPR* 2000, (1551) 1593.

¹⁵ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 128.

¹⁶ G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen*, Mechelen, Kluwer, 2007, (2) 6; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 147.

¹⁷ H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT en M. DEBAENE, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1994-1999)", *TPR* 2000, (1551) 1694-1696; L. CORNELIS, *Beginnelen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht (deel 1)*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 27-29; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 148-149.

1.1.3 De opzettelijke fout

A. Draagwijdte van het begrip opzet

De wetgever heeft niet aangegeven hoe het begrip opzet moet worden ingevuld. Bijgevolg is het aan de rechtspraak en de rechtsleer overgelaten om de juiste draagwijdte ervan te bepalen.¹⁸ Volgens de rechtsleer vereist een opzettelijke fout in ieder geval de intentie om schade te berokkenen. De dader moet ter kwader trouw gehandeld hebben. Er bestaat echter verdeeldheid wat juist begrepen moet worden onder deze intentie of opzet. Twee opvattingen kunnen onderscheiden worden. Volgens de traditionele opvatting moet er rekening gehouden worden met de schadelijke gevolgen van de gedraging bij de beoordeling van opzet. De dader heeft zowel het schadeverwekkend feit als de schadelijke gevolgen ervan gewild, al dan niet met de bedoeling een persoonlijk voordeel te verwerven.¹⁹ Naast deze restrictieve interpretatie, zijn er ook aanhangers van de traditionele opvatting die verdedigen dat een opzettelijke fout wordt gepleegd wanneer de dader wetens en willens handelt en de schadelijke gevolgen ervan kon voorzien. Volgens hen is het niet vereist dat de dader daadwerkelijk de bedoeling had om schade te veroorzaken.²⁰

Tegen de traditionele opvatting wordt er veel kritiek geuit. De meerderheid van de rechtsleer oordeelt dat er gekeken moet worden of er voldaan is aan de bestanddelen van de fout. Indien een bepaalde gedraging schade veroorzaakt, wil dit nog niet zeggen dat er effectief een fout werd gepleegd. Volgens deze opvatting vereist een opzettelijke fout een bewuste schending van een wettelijke bepaling of van de algemene zorgvuldigheidsnorm en moet de dader schuldbequaam en toerekeningsvatbaar zijn. De dader moet niet de bedoeling hebben gehad om schade te veroorzaken. De meerderheid van de rechtsleer verkiest dus een ruime invulling van het begrip opzettelijke fout.²¹

In de rechtspraak van het Hof van Cassatie is er eveneens verdeeldheid over de juiste invulling van de opzettelijke fout. Zowel een ruime als restrictieve draagwijdte van de opzettelijke fout hebben hun weg in de rechtspraak gevonden. In een arrest van 5 december 2000 oordeelde het Hof van Cassatie dat er sprake is van een opzettelijke fout "wanneer wetens en willens een daad wordt gesteld of onthouden en de risicodragende handelwijze een redelijk voorzienbare schade aan een derde veroorzaakt. De omstandigheid dat de dader deze schade, de aard of de omvang ervan niet heeft gewild, doet hieraan niet af. Het volstaat dat de schade verwezenlijkt is".²² Dit sluit aan bij de ruime invulling van de opzettelijke fout. Daarentegen werd in een arrest van 24 april 2009 beslist dat een opzettelijke fout werd gepleegd "wanneer er vrijwillig en bewust schade werd toegebracht.

¹⁸ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 266.

¹⁹ J.F. ROMAIN en P. VAN OMMESLAGHE, *Théorie critique du principe général de bonne foi en droit privé*, Brussel, Bruylant, 2000, 223; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 267; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 117.

²⁰ S. GUILIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 478; J.F. ROMAIN en P. VAN OMMESLAGHE, *Théorie critique du principe général de bonne foi en droit privé*, Brussel, Bruylant, 2000, 223.

²¹ L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht (deel 1)*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 169-170; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 117; S. GUILIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 477.

²² Cass. 5 december 2000, *RW* 2001-2002, 276.

De bedoeling de schade te veroorzaken zoals zij zich heeft voorgedaan is niet vereist”.²³ In dit arrest heeft het Hof van Cassatie dus geopteerd voor een enge invulling van het opzetbegrip. De dader moet effectief de bedoeling hebben gehad om schade te veroorzaken. Hierbij is het evenwel niet vereist dat hij de schade zoals zij zich in concrete voordeed, beoogde tot stand te brengen.²⁴

Een restrictieve invulling van opzettelijke fout is wenselijk. De toepassing van de ruime definitie zou al te vaak leiden tot de kwalificatie als een opzettelijke fout. Vooral in het verkeersrecht kan dit problematisch ervaren worden. Denk maar aan het wetens en willens negeren van een stopbord of een rood verkeerslicht, waarbij men niet de bedoeling heeft om schade toe te brengen aan anderen. Toch zouden deze situaties gekwalificeerd worden als een opzettelijke fout wanneer gebruik gemaakt zou worden van de ruime invulling van de opzettelijke fout.

In Nederland is er geen verdeeldheid over de draagwijdte van het begrip opzet. De Nederlandse Hoge Raad heeft in de arresten van 11 november 1989, 7 december 1990 en 4 oktober 1991 beslist dat er een restrictieve invulling aan het begrip opzet moet worden gegeven.²⁵

De Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht hebben eveneens de draagwijdte van het begrip opzet vastgelegd. Een eerste verwijzing naar opzet kan teruggevonden worden in art. VI-1:101 (1) DCFR dat het algemeen principe van het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht verwoordt: “*a person who suffers legally relevant damage has the right to reparation from a person who caused the damage intentionally or negligently or is otherwise accountable for the causation of the damage*”. Opzet zal dus een grond van toerekenbaarheid vormen. Wat precies onder opzet begrepen moet worden, wordt verder gepreciseerd in het art. VI-3:101 DCFR: “*a person causes legally relevant damage intentionally when that person causes such damage either: (a) meaning to cause damage of the type caused; or (b) by conduct which that person means to do, knowing that such damage, or damage of that type, will or will almost certainly be caused*”. Uit deze bepaling kan afgeleid worden dat het wetens en willens verrichten van een onrechtmatige handeling niet volstaat om op een opzettelijke wijze schade toe te brengen aan een ander. De dader moet de bedoeling hebben gehad om schade te veroorzaken of wist dat zijn handelen schadelijke gevolgen zou teweegbrengen, maar er toch mee doorgaat.²⁶ Bijgevolg sluit deze definitie van opzet aan bij de restrictieve draagwijdte.

B. Onderscheid met bedrog

Opzet en bedrog worden weleens als synoniemen voor elkaar gebruikt, maar het is van groot belang dat ze duidelijk van elkaar onderscheiden worden. Zoals verder zal blijken, bestaan er toch heel wat verschillen tussen beide begrippen. Het begrip bedrog houdt *dolus* en *fraus* in. *Dolus* heeft traditioneel een dubbele betekenis. In zijn eerste betekenis wordt het begrepen als bedrog tussen contractspartijen bij de totstandkoming van rechtshandelingen. Vervolgens betekent het tevens

---

²³ Cass. 24 april 2009, *NJW* 2009, 635.

²⁴ S. GUILIAMS, “De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout”, *RW* 2010-2011, (474) 478.

²⁵ HR 11 november 1988, *NJ* 1989, 362; HR 7 december 1990, *NJ* 1991, 596; HR 4 oktober 1991, *VR* 1992, 49.

²⁶ C. VON BAR en E. CLIVE (eds.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, München, Sellier European Law Publishers, 2009, 3263-3264.

opzet in het kader van de contractuele of de buitencontractuele aansprakelijkheid. *Fraus* bestaat dan weer uit bedrog ten aanzien van derden bij het stellen van rechtshandelingen.²⁷ Uit deze omschrijving van het begrip bedrog blijkt dat zowel bedrog als opzet een intentioneel element veronderstellen. Bij bedrog wordt dit intentioneel element restrictief opgevat. Een persoon zal zich enkel schuldig maken aan bedrog wanneer hij de bedoeling had om schadelijke gevolgen te veroorzaken. Bij opzet daarentegen kan het mogelijk zijn dat het intentioneel element een ruime invulling krijgt. Hierboven hebben we immers gezien dat er geen eensgezindheid bestaat over de draagwijdte die aan opzet moet worden gegeven. Bijgevolg kan er al sprake zijn van opzet bij het willens en wetens schenden van een rechtsnorm, zonder dat vereist is dat men de schadelijke gevolgen hiervan heeft gewild. Het zal dus gemakkelijker zijn om opzet te bewijzen dan bedrog.²⁸ Bovendien geldt bij bedrog het oogmerk om te schaden als enige voorwaarde. Het is niet vereist dat de schade zich effectief heeft voorgedaan. Bij opzet daarentegen moet de schade wel daadwerkelijk ontstaan zijn, zo niet kan er geen sprake zijn van aansprakelijkheid. Een laatste verschilpunt tussen bedrog en opzet betreft de wijze van sanctioneren. Indien er wordt besloten tot bedrog, zullen de rechtsgevolgen van de bedrieglijke rechtshandeling worden opgeheven. Een opzettelijke fout zal daarentegen onderworpen zijn aan de eigen aansprakelijkheidsregels.²⁹

1.2 De schade

De schade vormt de tweede voorwaarde voor aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. Er zal sprake zijn van schade wanneer het slachtoffer zich na de fout van de dader in een minder gunstige situatie bevindt als deze waarin hij zich zou hebben bevonden indien de dader geen fout had gepleegd.³⁰ Vanzelfsprekend kan de dader niet tot een vergoeding gehouden zijn indien er zich geen schade heeft voorgedaan, aangezien het slachtoffer dan geen nadeel heeft ondervonden dat hersteld moet worden.³¹

1.2.1 Soorten schade

Verschillende soorten schade zijn mogelijk, namelijk materiële en morele schade, en personen- en zaakschade.³² Bovendien kan zowel actuele als toekomstige schade voor vergoeding in aanmerking komen. De toekomstige schade kan evenwel slechts vergoed worden indien er enerzijds geen twijfel bestaat over het zeker karakter ervan en anderzijds de reeds toegewezen schadevergoeding

---

²⁷ A. LENAERTS, *Fraus omnia corrumpit: autonome rechtsfiguur of miskend correctiemechanisme?*, s.l., 2012-2013, 29.

²⁸ A. LENAERTS, *Fraus omnia corrumpit: autonome rechtsfiguur of miskend correctiemechanisme?*, s.l., 2012-2013, 31.

²⁹ A. LENAERTS, *Fraus omnia corrumpit: autonome rechtsfiguur of miskend correctiemechanisme?*, s.l., 2012-2013, 30-31.

³⁰ J. RONSE, *Aanspraak op schadeloosstelling uit onrechtmatige daad*, Brussel, Larcier, 1954, 38; A. VAN OEVELEN, "Recente vernieuwende cassatierechtspraak inzake schade en schadeloosstelling in het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht. Actuele tendensen*, Gent, Larcier, 2005, (201) 202; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 53.

³¹ J. RONSE, *Schade en schadeloosstelling: deel 1*, Gent, E. Story-Scientia, 1984, 2.

³² T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 658-659; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 68-70.

voor de actuele schade niet volstaat om de toekomstige schade te vergoeden.³³ Daarnaast kan de schade persoonlijk dan wel door weerkaatsing worden geleden indien men een bepaalde band had met het slachtoffer. Het kan onder andere gaan om zijn familieleden of zijn werkgever.³⁴

1.2.2 Voorwaarden voor schadeloosstelling

Om aanspraak te kunnen maken op een schadevergoeding volstaat niet enkel dat het bestaan van de schade wordt vastgesteld. Het is tevens vereist dat enkele voorwaarden worden vervuld. In de eerste plaats dient de schade te bestaan uit de schending van een rechtmatig belang.³⁵ Dit betekent dat het belang in overeenstemming is met het dwingend recht en de openbare orde. Of het belang rechtmatig is, moet beoordeeld worden op het ogenblik waarop de onrechtmatige daad werd gepleegd.³⁶ Vervolgens dient er zekerheid te bestaan over het bestaan van de schade. Het is niet vereist dat de volledige omvang van de schade al gekend is op het ogenblik dat de rechter moet beslissen om al dan niet een schadevergoeding toe te kennen.³⁷ Tot slot kan er enkel een schadevergoeding worden gevorderd voor schade die persoonlijk wordt geleden.³⁸

1.3 Het oorzakelijk verband tussen fout en schade

1.3.1 Feitelijke en juridische causaliteit

Het oorzakelijk verband tussen een fout en de schade is de derde voorwaarde die leidt tot buitencontractuele aansprakelijkheid. Of een fout in oorzakelijk verband staat met de schade wordt in de meeste landen bepaald aan de hand van twee testen, namelijk de feitelijke causaliteit of de *conditio sine qua non* test en de juridische causaliteit. De *conditio sine qua non* test gaat na wat de oorzaken waren die aanleiding gaven tot het schadeverwekkend feit. Er wordt gekeken of de schade zich zou hebben voorgedaan zonder de fout in kwestie. Indien blijkt dat de fout niet noodzakelijk was voor het ontstaan van de schade, zal de dader niet buitencontractueel aansprakelijk zijn wegens gebrek aan oorzakelijk verband. Wordt de *conditio sine qua non* test daarentegen wel positief beantwoord, zal de juridische causaliteit beoordeeld worden. Uit

---

³³ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 659; A. VAN OEVELEN, "Recente vernieuwende cassatierechtspraak inzake schade en schadeloosstelling bij onrechtmatige daad" in M. STORME, *Recht halen uit aansprakelijkheid*, Gent, Mys & Breesch, 1993, (123) 137.

³⁴ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 660.

³⁵ R.O. DALCQ, *Traité de la responsabilité civile 2: Le lien de causalité, le dommage et sa réparation*, Brussel, Larcier, 1962, 286-287; J. RONSE, *Schade en schadeloosstelling: deel 1*, Gent, E. Story-Scientia, 1984, 18; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 634-635; A. VAN OEVELEN, "Recente vernieuwende cassatierechtspraak inzake schade en schadeloosstelling bij onrechtmatige daad" in M. STORME, *Recht halen uit aansprakelijkheid*, Gent, Mys & Breesch, 1993, (123) 124-125.

³⁶ B. DE TEMMERMAN, "Recente cassatierechtspraak inzake schade en schadevergoeding (2001-2003)", *RGAR* 2003, nr. 13763, 2 r°; J.-L. FAGNART en M. DENEVE, "Chronique de la jurisprudence (1968-75), la responsabilité civile", *JT* 1976, (569) 573; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 64-65; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 636.

³⁷ L. CORNELIS en Y. VUILLARD, "Le dommage" in J.-L. FAGNART, *Responsabilités: traité théorique et pratique*, Diegem, Kluwer, 2000, (4) 8; J. RONSE, *Schade en schadeloosstelling: deel 1*, Gent, E. Story-Scientia, 1984, 75; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 638.

³⁸ L. CORNELIS en Y. VUILLARD, "Le dommage" in J.-L. FAGNART, *Responsabilités: traité théorique et pratique*, Diegem, Kluwer, 2000, (4) 18.

billijkheidsoverwegingen zullen niet alle oorzaken die de *conditio sine qua non* test doorstaan, aanleiding geven tot buitencontractuele aansprakelijkheid. Afhankelijk van welke causaliteitstheorie in het betreffend land gehuldigd wordt, zal bepaald worden welke fouten een voldoende nauwe band met het schadeverwekkend feit vertonen om in oorzakelijk verband te staan met de schade.³⁹

1.3.2 De equivalentieleer

A. België

In het Belgische aansprakelijkheidsrecht wordt er geen onderscheid gemaakt tussen de feitelijke en juridische causaliteit. Er wordt bij de beoordeling van het oorzakelijk verband tussen fout en schade enkel nagegaan of de fout een noodzakelijke voorwaarde was voor het ontstaan van de schade, zonder dat de bijdrage van ieders fout in de schade relevant is. Dit is het gevolg van het feit dat in België de equivalentieleer wordt toegepast. Nadat de *conditio sine qua non* test alle fouten die geleid hebben tot de schade heeft aangeduid, zullen deze als gelijkwaardig worden beschouwd. Dit zorgt ervoor dat de dader van een zeer lichte fout of van een fout die onrechtstreeks geleid heeft tot de schade niet kan ontsnappen aan zijn aansprakelijkheid. Enkel indien bewezen kan worden dat de schade ook ontstaan zou zijn zonder de fout, zal er geen sprake zijn van oorzakelijk verband.⁴⁰

Sinds het Hof van Cassatie in het arrest van 22 december 1947 de equivalentieleer voor de eerste maal heeft erkend, waakt het erover dat de feitenrechters deze causaliteitstheorie eveneens toepassen.⁴¹ Voor dit arrest werd de beslissing of er een oorzakelijk verband bestond volledig overgelaten aan het oordeel van de feitenrechters. Het Hof zal het vonnis van de feitenrechter verbreken wanneer deze geoordeeld heeft dat de fout slechts een aanleiding was van het schadegeval en niet de oorzaak. Volgens het Hof van Cassatie volstaat dit niet om het oorzakelijk verband uit te sluiten, aangezien het mogelijk was dat de schade zonder deze fout niet zou zijn tot stand gekomen.⁴² Ook zal de uitspraak van de feitenrechter worden verbroken wanneer hij enkel de fouten die rechtstreeks hebben bijgedragen tot de schade als oorzaken beschouwt.⁴³ Zo zal een

---

³⁹ M. VAN QUICKENBORNE, *Oorzakelijk verband tussen onrechtmatige daad en schade*, Mechelen, Kluwer, 2007, 13; H. BOCKEN, "Enkele hoofdthema's van de causaliteitsproblematiek", *TBBR* 1987-1988, (268) 269; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen - Oxford, Intersentia, 2009, 764; H. BOCKEN, "Toerekening van aansprakelijkheid op grond van de equivalentieleer" in B. TILLEMEN en I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, (213) 216; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 72.

⁴⁰ M. VAN QUICKENBORNE, *Oorzakelijk verband tussen onrechtmatige daad en schade*, Mechelen, Kluwer, 2007, 14-16; H. BOCKEN, "Enkele hoofdthema's van de causaliteitsproblematiek", *TBBR* 1987-1988, (268) 270; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen - Oxford, Intersentia, 2009, 765; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 79; H. BOCKEN, "Toerekening van aansprakelijkheid op grond van de equivalentieleer" in B. TILLEMEN en I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, (213) 227; H. BOCKEN, "Actuele problemen inzake het oorzakelijk verband" in M. STORME, *Recht halen uit aansprakelijkheid*, Gent, Mys & Breesch, 1993, (81) 86; J.-L. FAGNART en M. DENEVE, "Chronique de la jurisprudence (1968-75), la responsabilité civile", *JT* 1976, (569) 577.

⁴¹ Cass. 22 december 1947, *Pas.* 1947, I, 555.

⁴² T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen - Oxford, Intersentia, 2009, 795; H. BOCKEN, "Actuele problemen inzake het oorzakelijk verband" in M. STORME, *Recht halen uit aansprakelijkheid*, Gent, Mys & Breesch, 1993, (81) 87.

⁴³ H. BOCKEN, "Enkele hoofdthema's van de causaliteitsproblematiek", *TBBR* 1987-1988, (268) 274-275; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen - Oxford,

monitrice aansprakelijk zijn wanneer zij een kind alleen door de trein laat lopen en het kind uit de treinwagon valt door een plots opengaande treindeur. Ook al leidde het onzorgvuldig gedrag van de monitrice onrechtstreeks tot de val van het kind, toch bestaat er een oorzakelijk verband tussen deze fout en de schade.⁴⁴

Nochtans kan men vaststellen dat ook het Hof van Cassatie de equivalentieleer niet altijd even nauwkeurig toepast. Dit zal meestal het geval zijn wanneer de toepassing ervan leidt tot te verregaande gevolgen. In het arrest *Poncin* sloot het Hof van Cassatie zich aan bij de uitspraak van het Hof van Beroep te Brussel, waarin werd vastgesteld dat er geen oorzakelijk verband bestond tussen de fout van de autobestuurder en de hartaanval van de heer Poncin. Nadat hij van zijn echtgenote vernomen had dat iemand tegen zijn geparkeerde wagen had gereden, kreeg hij een hartaanval. Het Hof stelde dat enkel de normale gevolgen van een fout kunnen leiden tot aansprakelijkheid.⁴⁵ De zienswijze die het Hof in deze zaak vooropstelt, sluit in feite beter aan bij de leer van de adequate oorzaak die onder meer in Duitsland wordt toegepast. Volgens deze theorie moet de schade immers het voorzienbare of waarschijnlijk gevolg zijn van de fout.⁴⁶

België is het enige land waar de equivalentieleer nog wordt toegepast. Dit is te verklaren door het feit dat er heel wat kritiek op de equivalentieleer geuit wordt. Doordat alle fouten als gelijkwaardig worden beschouwd, mag de rechter geen rekening houden met de aard van de fout, wat voor velen onrechtvaardig kan overkomen. Bovendien kan dit er ook voor zorgen dat de aansprakelijkheidsketen zeer lang wordt. Om een hele reeks van aansprakelijkheidsvorderingen te vermijden, voorziet de rechtspraak in een aantal uitzonderingen op de equivalentieleer, met name het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit*. Deze uitzonderingen brengen echter rechtsonzekerheid met zich mee.

Van alle causaliteitstheorieën moet wel vermeld worden dat de equivalentieleer het voordeligste is voor het slachtoffer. Het slachtoffer zal elke dader kunnen aanspreken voor het herstel van de gehele schade, zodat er weinig kans bestaat dat het slachtoffer niet vergoed zal worden.⁴⁷

B. Nederland

Het Nederlandse aansprakelijkheidsrecht zal wel toepassing maken van zowel de feitelijke als de juridische causaliteit. Nadat vastgesteld werd welke fouten een noodzakelijke voorwaarde vormden voor het ontstaan van de schade, zal de juridische causaliteit beoordeeld worden. Sinds het arrest van de Hoge Raad van 20 maart 1970, betreft de causaliteitstheorie in Nederland de leer van de

---

Intersentia, 2009, 791; H. BOCKEN, "Actuele problemen inzake het oorzakelijk verband" in M. STORME, *Recht halen uit aansprakelijkheid*, Gent, Mys & Breesch, 1993, (81) 87.

⁴⁴ Cass. 5 maart 1953, *Arr.Cass.* 1953, 457.

⁴⁵ Cass. 11 oktober 1989, *RGAR* 1992, nr. 12007, 1-2.

⁴⁶ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 767; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 266; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT en M. DEBAENE, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1994-1999)", *TPR* 2000, (1551) 1877.

⁴⁷ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 766-767; H. BOCKEN, "Enkele hoofdthema's van de causaliteitsproblematiek", *TBBR* 1987-1988, (268) 270; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 261.

toerekening naar redelijkheid.⁴⁸ Deze causaliteitstheorie werd bij de invoering van het Nieuw Burgerlijk Wetboek gecodificeerd in art. 6:98 NBW. Volgens dit artikel komt slechts die schade voor vergoeding in aanmerking "die in zodanig verband staat met de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid van de schuldenaar berust dat zij hem, mede gezien de aard van de aansprakelijkheid en de schade, als een gevolg van deze gebeurtenis kan worden toegerekend". Aan de hand van een aantal elementen zal de rechter bijgevolg nagaan of de schade aan iemand toegerekend kan worden. Het artikel vermeldt zelf al een mogelijk element, namelijk de aard van de aansprakelijkheid. Ook kunnen nog andere elementen in aanmerking worden genomen, zoals de mate van schuld en de voorzienbaarheid van de schade. Met elementen zoals de zwaarte van de schuld, de vermogenstoestand van de partijen en de aard van de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid rust, zal geen rekening mee worden gehouden.⁴⁹

C. Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht

a) Draft Common Frame of Reference

In het DCFR is de causaliteitstheorie neergelegd in art. VI-4:101 (1) DCFR: "*a person causes legally relevant damage to another if the damage is to be regarded as a consequence of (a) that persons conduct; or (b) a source of danger for which that person is responsible*". De formulering van het artikel is doelbewust soepel gehouden, zodat er rekening kan worden gehouden met de verschillen tussen de individuele oorzaken. De oorzaken van de schade worden dus niet van rechtswege als gelijkwaardig beschouwd, zoals wel het geval is bij de equivalententieleer.⁵⁰ Bijgevolg zal de enkele toepassing van de *conditio sine qua non* test niet volstaan om het oorzakelijk verband vast te stellen. Nadat de noodzakelijke voorwaarden voor de schade zijn aangeduid, zal bij elk concreet geval rekening worden gehouden met diverse elementen. Deze kunnen bestaan uit de waarschijnlijkheid en de voorzienbaarheid van de schade, het doel van de geschonden rechtsnorm en algemene beleidsoverwegingen.⁵¹

b) Principles of European Tort Law

In eerste instantie zal eveneens de feitelijke causaliteit moeten worden vastgesteld. Dit wordt uitdrukkelijk verwoord in art. 3:101 PETL: "*an activity or conduct is a cause of the victim's damage if, in the absence of the activity, the damage would not have occurred*".⁵² Nadat de *conditio sine qua non* test alle noodzakelijke voorwaarden voor het ontstaan van de schade heeft aangeduid, zal net zoals in het DCFR, rekening gehouden worden met diverse factoren. Enkele van deze factoren zijn terug te vinden in art. 3:201 PETL. Het gaat om de voorzienbaarheid van de schade, de aard van de beschermde belangen, de aard van de aansprakelijkheid en het doel van de geschonden

⁴⁸ HR 20 maart 1970, NJ 1970, 251.

⁴⁹ S.R.L. VAN NUIJS, "Relativiteit ten aanzien van de onrechtmatige daad: Vergelijkend onderzoek van het Nederlands en Belgisch recht aangaande aansprakelijkheidsbeperking via een relativiteitsvereiste", RW 1980-1981, (553) 557-558; J. SPIER, T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 260.

⁵⁰ C. VON BAR en E. CLIVE (eds.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, München, Sellier European Law Publishers, 2009, 3424.

⁵¹ C. VON BAR en E. CLIVE (eds.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, München, Sellier European Law Publishers, 2009, 3425-3426.

⁵² EUROPEAN GROUP ON TORT LAW, *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*, Horn, Springer, 2005, 43-44.

rechtsnorm. Andere factoren zijn ook mogelijk, aangezien de lijst in art. 3:201 PETL niet exhaustief is.⁵³ Concluderend kan gesteld worden dat de wijze waarop het oorzakelijk verband vastgesteld wordt in de PETL, overeenstemt met deze van het DCFR.

1.4 Principe van integrale schadeloosstelling

Als de voorwaarden voor de aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad bewezen zijn, moet de schade integraal vergoed worden. Dit betekent dat het slachtoffer terug in de toestand gebracht moet worden waarin hij zich zou hebben bevonden indien het schadeverwekkend feit zich niet had voorgedaan. De rechter moet in elke concrete situatie de omvang van schadevergoeding bepalen, waarbij hij geen rekening mag houden met de financiële situatie van de partijen. Op de rechter rust dus het verbod om de schadevergoeding te matigen indien de financiële draagkracht van het slachtoffer groter blijkt dan die van de dader. Daarentegen mag de rechter ook geen schadevergoeding toekennen die meer bedraagt dan de werkelijke schade, aangezien het slachtoffer zich niet door het schadegeval mag verrijken.⁵⁴

In het volgende hoofdstuk zal blijken dat het principe van integrale schadeloosstelling niet zo absoluut is als het op het eerste gezicht lijkt. Wanneer het slachtoffer eveneens bijdraagt aan zijn schade, zal dit een invloed hebben op het bedrag van de schadevergoeding die hij kan vorderen van de dader.

---

⁵³ EUROPEAN GROUP ON TORT LAW, *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*, Horn, Springer, 2005, 59-60.

⁵⁴ L. CORNELIS, "Ongeschikt voor gevoelige juristen: over de intieme verhouding tussen schade en causaal verband" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht. Actuele tendensen*, Gent, Larcier, 2005, (157) 159; H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 219; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 665-666.

2. Verdeling van de schadelast bij samenlopende fouten van dader en slachtoffer

2.1 België

2.1.1 Fout gepleegd door het slachtoffer

Zeer vaak zal het schadegeval niet enkel het gevolg zijn van een fout van de dader. Ook het slachtoffer zelf kan een fout begaan, waardoor hij schade toebrengt aan zichzelf. Het bestaan van deze fout wordt eveneens vastgesteld wanneer een wettelijke bepaling of de algemene zorgvuldigheidsnorm overtreden is en het slachtoffer schuldbequaam en toerekeningsvatbaar is.⁵⁵ Tot een fout van het slachtoffer kan besloten worden wanneer hij geen rekening gehouden heeft met zijn voorkennis, niet voldaan heeft aan de schadebeperkingsplicht, de fout van de dader heeft uitgelokt of ingeval er sprake is van risicoaanvaarding. Hieronder zullen deze situatie verder besproken worden.

A. Voorkennis

Op het slachtoffer rust een consideratieverplichting, waarmee bedoeld wordt dat het slachtoffer er bewust van moet zijn dat derden fouten kunnen maken. Door deze consideratieverplichting verkrijgt het slachtoffer voorkennis die hem in staat moet stellen zijn gedrag hieraan aan te passen. Het wordt aan de feitenrechter overgelaten om te oordelen of het slachtoffer inderdaad rekening heeft gehouden met zijn voorkennis. Daarom zal er gekeken worden of zijn gedrag beantwoordt aan deze van de goede huisvader.⁵⁶ Zo besloot het Hof van Beroep van Antwerpen dat het slachtoffer zelf een fout begaan had door de opgebroken weg te betreden, waarna hij ten val kwam. Door de signalisatie die aangebracht was, zou hij geweten moeten hebben dat de weg niet begaanbaar was, waardoor zijn gedrag niet beantwoordde aan dat van een normaal, zorgvuldig en vooruitziende persoon.⁵⁷

B. Schadebeperkingsplicht

Wanneer de schade zich al heeft voorgedaan, heeft het slachtoffer de verplichting om ervoor te zorgen dat de omvang van de schade niet toeneemt. De schending van de schadebeperkingsplicht zal enkel als een fout worden opgevat, indien het slachtoffer niet de maatregelen heeft genomen die een goede huisvader in dezelfde feitelijke omstandigheden wel zou nemen om bijkomende schade te voorkomen. Het betreft dus geen algemene schadebeperkingsplicht. Dit werd bevestigd in een arrest van het Hof van Cassatie van 14 mei 1992. Het slachtoffer vorderde een vergoeding voor de huurkosten van een vervangwagen, nadat zijn eigen wagen beschadigd was geraakt na een verkeersongeval. Het Hof van Beroep van Brussel had deze vordering afgewezen, stellende dat

---

⁵⁵ L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht (deel 1)*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 175; M. VAN QUICKENBORNE, *De oorzakelijkheid in het recht van de burgerlijke aansprakelijkheid: een methodologische en positief-rechtelijke analyse*, Brussel, Elsevier-sequoia, 1972, 452.

⁵⁶ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 136; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE en P. HAMELINK, "Overzicht van rechtspraak (1964-1978). Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad", *TPR* 1980, (1139) 1168; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 37.

⁵⁷ Antwerpen 17 januari 1996, *RW* 1998-99, 306.

hij de wagen van zijn echtgenote had kunnen gebruiken. Het Hof van Cassatie oordeelde daarentegen dat het slachtoffer enkel verplicht is om maatregelen te nemen die de schade beperken indien een normaal, zorgvuldig en vooruitziend persoon dit ook zou hebben gedaan.⁵⁸ Indien het slachtoffer door zijn gedrag toch de schade laat toenemen, zal hij zelf moeten instaan voor de kosten die het gevolg zijn van de niet-naleving van de schadebeperkingsplicht. Hij zal deze kosten dus niet kunnen verhalen op de dader van de onrechtmatige daad.⁵⁹ Zo kende het Hof van Beroep van Bergen niet de volledige vordering tot schadeloosstelling toe, aangezien het slachtoffer er zelf voor gezorgd had dat zijn arbeidsgeschiktheid was toegenomen door het weigeren van een medische ingreep.⁶⁰ De kosten die het slachtoffer gemaakt heeft om de schade te beperken, zullen wel ten laste komen van de dader van de onrechtmatige daad. De dader zal tevens de kosten moeten vergoeden wanneer de maatregelen toch geleid hebben tot een toename van de schade.⁶¹

C. Uitlokking

Ook de uitlokking van de schadeverwekkende gedraging van de dader kan aanleiding geven tot een fout van het slachtoffer. De dader zal zich niet op deze uitlokking kunnen beroepen als rechtvaardigingsgrond. Hiervoor is het namelijk vereist dat het gedrag van het slachtoffer onvoorzienbaar was en dat de dader gehandeld heeft onafhankelijk van zijn wil, wat zelden het geval zal zijn. In de rechtspraak zijn er niet veel zaken bekend waar de fout van de dader werd uitgelokt door het slachtoffer.⁶² Het bekendste voorbeeld betreft een arrest van het Hof van Cassatie van 28 september 1989. Een groepje leerlingen kreeg ruzie na een waterspelletje. Eén van de leerlingen sloeg zijn medeleerling in het gezicht. Het Hof van Cassatie oordeelde dat zowel de dader als het slachtoffer aansprakelijk waren voor de lichamelijke schade.⁶³

D. Leer van de risicoaanvaarding

Risicoaanvaarding door het slachtoffer zal eveneens aangemerkt worden als een fout wanneer het slachtoffer hierbij onzorgvuldig heeft gehandeld. Dit werd bevestigd door het Hof van Beroep van Gent dat oordeelde dat risicoaanvaarding enkel foutief is wanneer "het optreden van het slachtoffer een uitzonderlijk gevaar inhoudt en deze laatste een buitensporig en evident risico op zich neemt met het besef van een uitzonderlijk gevaar. Het moet dus gaan om een foutief gedrag in de mate dat, door zich te begeven in een gevaarlijke situatie, het slachtoffer de zorgvuldigheidsnorm schendt".⁶⁴

---

⁵⁸ Cass. 14 mei 1992, *RW* 1993-94, 1395.

⁵⁹ R.O. DALCQ, "L'obligation de réduire le dommage dans la responsabilité quasi délictuelle", *RGAR* 1987, nr. 11271, 5 r°; R. KRUIHOF, "L'obligation de la partie lésée de restreindre le dommage", *RCJB* 1989, 12-55; E. DIRIX, "De schadebeperkingsplicht van de benadeelde" (noot onder Rb. Hasselt 26 februari 1979), *RW* 1979-1980, (2920) 2925; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)", *TPR* 1995, (1122) 1491; L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht (deel 1)*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 183.

⁶⁰ Bergen 10 december 1997, *RGAR* 1999, 13105.

⁶¹ E. DIRIX, "De schadebeperkingsplicht van de benadeelde" (noot onder Rb. Hasselt 26 februari 1979), *RW* 1979-1980, (2920) 2926; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 65.

⁶² B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 45.

⁶³ Cass. 28 september 1989, *JLMB* 1990, 1226.

⁶⁴ Gent 22 januari 1999, *RGAR* 2000, 13200.

Er bestond echter twijfel op welke juridische grondslag de leer van de risicoaanvaarding gesteund moest worden. Slechts één auteur was de mening toegedaan dat risicoaanvaarding kon aanvaard worden als een rechtvaardigingsgrond. Volgens deze zienswijze wordt het oorzakelijk verband tussen de fout van de dader en de schade doorbroken door de aanvaarding van het risico door het slachtoffer. Dit zou tot gevolg hebben dat het slachtoffer geen recht op een schadevergoeding zou hebben. Risicoaanvaarding als rechtvaardigingsgrond werd terecht verworpen door de rechtsleer. Enkel wanneer het slachtoffer geen enkele handeling heeft gesteld tijdens het schadeverwekkend feit, is er zekerheid dat de dader volledig aansprakelijk zal zijn. Hierdoor wordt er eigenlijk een vierde aansprakelijkheidsvoorwaarde toegevoegd aan art. 1382 B.W., namelijk een volledige afwezigheid van handelen door het slachtoffer. Aangezien het ondenkbaar is dat het slachtoffer geen enkele daad heeft gesteld tijdens het schadeverwekkend feit, zal de dader steeds een beroep kunnen doen op risicoaanvaarding om zijn aansprakelijkheid uit te sluiten. Bovendien worden er nagenoeg dagelijks risico's genomen, waaronder risico's die het gevolg zijn van een wettelijke verplichting, zodat het niet billijk wordt geacht om al deze genomen risico's hun recht op schadevergoeding te ontnemen.⁶⁵

Een andere mogelijke juridische grondslag die overwogen werd door de rechtsleer, was de aanvaarding van het risico als een toestemming van het slachtoffer. Ook deze zienswijze kon niet weerhouden worden. De toestemming van het slachtoffer is in tegenstelling tot risicoaanvaarding geen feitelijke handeling maar een rechtshandeling. Wanneer het slachtoffer zijn toestemming verleent, beoogt hij de onrechtmatigheid van de gestelde handeling te ontnemen, terwijl risicoaanvaarding deze bedoeling niet heeft. De aanvaarding van het risico zal dus niet tot gevolg hebben dat de gedraging rechtmatig wordt.⁶⁶

De enige overtuigende juridische grondslag voor risicoaanvaarding werd gevonden in het leerstuk van de fout van het slachtoffer.⁶⁷ Deze vaststelling heeft tot gevolg dat het slachtoffer enkel aansprakelijk zal zijn voor het nemen van risico's wanneer hij hierbij de algemene zorgvuldigheidsnorm heeft overtreden. Het Hof van Cassatie oordeelde in dezelfde zin in een arrest van 16 september 1986. In deze zaak had het slachtoffer plaatsgenomen in de wagen van een dronken bestuurder waarbij het Hof verklaarde dat dit een fout van het slachtoffer kan opleveren.⁶⁸ De rechter zal dus moeten onderzoeken of een goede huisvader in dezelfde omstandigheden geplaatst eveneens het risico zou hebben genomen.⁶⁹ Indien het slachtoffer een wettelijke bepaling heeft geschonden, zal risicoaanvaarding niet moeten worden ingeroepen. Deze schending zal zeker

---

⁶⁵ H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)", *TPR* 1995, (1122) 1244; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 172; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen - Oxford, Intersentia, 2009, 168.

⁶⁶ B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 178; M. ADAMS, "Law is as I've told you before. Over de zwaartekrachtwerking van rechterlijke uitspraken in België", *TPR* 1997, (1329) 1367; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)", *TPR* 1995, (1122) 1244.

⁶⁷ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen - Oxford, Intersentia, 2009, 170-171.

⁶⁸ Cass. 16 september 1986, *Arr. Cass.* 1986-87, 56.

⁶⁹ L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht (deel 1)*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 190; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT en M. DEBAENE, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1994-1999)", *TPR* 2000, (1551) 1678.

en vast leiden tot een inbreuk op artikel 1382 B.W.⁷⁰ Wanneer het slachtoffer geen veiligheidsgordel draagt en er zich een verkeersongeval voordoet waarvoor een derde aansprakelijk is, dan is een beroep op risicoaanvaarding door deze derde overbodig, aangezien het slachtoffer hoe dan ook aansprakelijk zal zijn wegens schending van een wettelijk bepaling.⁷¹

2.1.2 Van alles of niets naar aansprakelijkheidsverdeling

A. Het alles of niets principe

Vaak zal het schadegeval veroorzaakt worden door zowel een fout van de dader als van het slachtoffer. Uit de geschiedenis van de meeste nationale rechtsstelsels blijkt dat hier drie mogelijke gevolgen aan kunnen worden verbonden. In de eerste plaats kan een fout van het slachtoffer tot gevolg hebben dat de dader niet meer aansprakelijk zal zijn voor het schadegeval. Het slachtoffer verliest door zijn eigen fout het recht om een integrale schadevergoeding te bekomen van de dader. Dit is in overeenstemming met de regel dat het slachtoffer zelf zijn schade moet dragen. Daarnaast zou een tweede mogelijke oplossing kunnen zijn dat er geen rekening wordt gehouden met de fout van het slachtoffer. De dader blijft hierdoor alleen aansprakelijk voor het schadegeval en zal het slachtoffer volledig moeten schadeloosstellen. Een laatste mogelijkheid die in de verschillende nationale rechtsstelsels aan bod kwam, was een verdeling van de aansprakelijkheid tussen de dader en het slachtoffer.⁷²

Reeds in het Romeinse recht gold de regel dat het slachtoffer zijn recht op een schadevergoeding verloor wanneer hij door zijn handelen schade toebracht aan zichzelf. Zijn foutieve gedraging had dus tot gevolg dat hij volledig zelf moest instaan voor de schade, ook al werd deze mee veroorzaakt door een derde. Dit zogenaamde alles of niets principe werd lange tijd toegepast door de Europese nationale rechtsstelsels.⁷³

B. Aansprakelijkheidsverdeling: Cassatie 2 april 1936

Geleidelijk aan was er in de nationale rechtsstelsels een tendens merkbaar die afstand deed van het alles of niets principe ten voordele van aansprakelijkheidsverdeling. In België werd het alles of niets principe voor het eerst aan de kant geschoven door het Hof van Cassatie in een arrest van 2 april 1936.⁷⁴ In dit arrest oordeelde het Hof dat de dader geen integrale schadevergoeding verschuldigd was aan het slachtoffer, aangezien de schade mee veroorzaakt werd door een fout

---

⁷⁰ H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)", *TPR* 1995, (1122) 1247.

⁷¹ Cass. 27 mei 1993, *Arr.Cass.* 1993, 527; Luik 10 januari 1995, *De Verz.* 1995, 268; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT en M. DEBAENE, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1994-1999)", *TPR* 2000, (1551) 1678; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)", *TPR* 1995, (1122) 1248.

⁷² M. VAN QUICKENBORNE, *De oorzakelijkheid in het recht van de burgerlijke aansprakelijkheid: een methodologische en positief-rechtelijke analyse*, Brussel, Elsevier-sequoia, 1972, 452; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 323; F.H. LAWSON en B.S. MARKESINIS, *Tortious liability for unintentional harm in the common law and the civil law*, Cambridge, CUP Archive, 1982, 131; T. VANSWEEVELT, "Onderzoek naar de grondslag en de begrenzing van de aansprakelijkheid voor dieren", *RW* 1985-1986, (2187) 2199.

⁷³ R.O. DALCQ, *Traité de la responsabilité civile 2: Le lien de causalité, le dommage et sa réparation*, Brussel, Larcier, 1962, 204; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 325-326.

⁷⁴ B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 327.

van het slachtoffer.⁷⁵ Het principe van aansprakelijkheidsverdeling werd nadien nog vaak bevestigd in de cassatierechtspraak.⁷⁶

Sinds het arrest van 2 april 1936 hebben rechters de verplichting om de schadelast te verdelen wanneer het schadeverwekkend feit het gevolg is van samenlopende fouten van de dader en het slachtoffer. Het Hof van Cassatie ziet erop toe dat dit principe van aansprakelijkheidsverdeling wordt nageleefd. Een beslissing waarbij de schadelast volledig moet worden vergoed door één partij, terwijl deze niet alleen de schade heeft verwekt, zal dan ook worden vernietigd door het Hof van Cassatie.⁷⁷

Het Hof van Cassatie heeft er goed aan gedaan om afstand te doen van het alles of niets principe. Dit principe is immers niet verzoenbaar met de causaliteitstheorie die in België wordt nagestreefd, namelijk de equivalentietheorie. De equivalentieleer beschouwt alle oorzaken van het schadegeval als evenwaardig, zodat het de rechter niet toegestaan is om de schade volledig te laten dragen door één partij. Wanneer door de *conditio sine qua non* test meerdere fouten worden aangewezen die geleid hebben tot de schade, zal de rechter verplicht zijn een verdeling van de schadelast uit te spreken.

De fout van het slachtoffer zal dus niet leiden tot een verbreking van het oorzakelijk verband tussen de fout van de dader en de schade. Enkel indien de dader een beroep kan doen op overmacht of een rechtvaardigingsgrond, zal hij ontkomen aan zijn aansprakelijkheid. Dit zal eveneens het geval zijn wanneer hij kan bewijzen dat zijn fout geen noodzakelijke voorwaarde was voor het ontstaan van de schade, zodat enkel de fout van het slachtoffer de schade teweeggebracht heeft. In deze gevallen is er echter geen sprake van verbreking van het oorzakelijk verband, maar zal de niet-aansprakelijkheid het gevolg zijn van het feit dat de gedraging of onthouding geen fout uitmaakt.⁷⁸

2.1.3 Grondslag voor verdeling van de schadelast

Nu vaststaat dat de schadelast moet worden verdeeld in geval van samenlopende fouten van de dader en het slachtoffer, moet nog uitgemaakt worden op welke juridische grondslag deze verdeling gesteund is. In haar arrest van 2 april 1936 stelde het Hof van Cassatie dat "de kwestie van de bijdrage zal ontstaan op hetzelfde ogenblik en tussen dezelfde personen als deze van de

---

⁷⁵ Cass. 2 april 1936, *Pas.* 1936, I, 209.

⁷⁶ J.-L. FAGNART en M. DENEVE, "Chronique de la jurisprudence (1968-75), la responsabilité civile", *JT* 1976, (569) 581.

⁷⁷ J.-L. FAGNART en M. DENEVE, "Chronique de la jurisprudence (1968-75), la responsabilité civile", *JT* 1976, (569) 581; R.O. DALCQ, *Traité de la responsabilité civile 2: Le lien de causalité, le dommage et sa réparation*, Brussel, Larcier, 1962, 212; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 341; Cass. 24 december 1974, *Arr.Cass.* 1975, 488; Cass. 7 januari 1988, *RGAR* 1990, nr. 11745.

⁷⁸ H. BOCKEN, "Actuele problemen inzake het oorzakelijk verband" in M. STORME, *Recht halen uit aansprakelijkheid*, Gent, Mys & Breesch, 1993, (81) 119; B. WEYTS, "Objectieve aansprakelijkheid" in K. BERNAUW, *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen*, Mechelen, Kluwer, 2007, (372) 394-395; H. BOCKEN, "Enkele hoofdthema's van de causaliteitsproblematiek", *TBBR* 1987-1988, (268) 275; H. BOCKEN, "Toerekening van aansprakelijkheid op grond van de equivalentieleer" in B. TILLEMANS en I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, (213) 233.

verbintenis".⁷⁹ Hieruit kan afgeleid worden dat een verdeling van de schadelast volgens het Hof van Cassatie plaatsvindt op grond van schuldvergelijking. Dit standpunt wordt eveneens vooropgesteld door L. CORNELIS.

Ook al is er op geen enkele plaats in het Burgerlijk Wetboek een bepaling geformuleerd die handelt over het geval waarin het slachtoffer zichzelf schade toebrengt, toch was L. CORNELIS de mening toegedaan dat artikel 1382 B.W. dienst doet als de juridische grondslag voor een verdeling van de schadelast. Volgens CORNELIS pleegt het slachtoffer een fout tegenover de dader wanneer zijn handelen mee aan de oorsprong ligt van het ontstaan van de schade. Als gevolg hiervan zou het deel van de schade dat aangericht werd door het slachtoffer, beschouwd worden als persoonlijke schade die de dader lijdt. Bijgevolg zou de dader op grond van artikel 1382 B.W. het recht hebben om een vordering tot schadeloosstelling in te stellen tegenover het slachtoffer. Omwille van proceseconomische redenen zouden beide vorderingen met elkaar gecompenseerd worden, wat dan zou uitmonden in een verdeling van de schadelast.⁸⁰

De zienswijze van CORNELIS werd niet aangenomen door de rechtsleer. Voornamelijk de gezaghebbende auteurs J.-L. FAGNART, R.O. DALCQ en M. VAN QUICKENBORNE waren grote tegenstanders van zijn stellingname. De voornaamste reden voor hun afwijzing was het gegeven dat CORNELIS het slachtoffer gelijkstelt met een mededader. Zij stellen dat de situatie waarbij een dader en een mededader de schade doen ontstaan, verschilt met de situatie waarbij de samenlopende fouten van de dader en het slachtoffer de schade veroorzaken. Wanneer de schade het gevolg is van samenlopende fouten van de dader en de mededader zullen zij gebonden zijn door eenzelfde vordering tot schadeloosstelling. Een rechtsvordering bestaat tussen twee personen, zodat het slachtoffer tegenover zichzelf niet gehouden kan zijn om de schade te vergoeden. Hieruit kan afgeleid worden dat het slachtoffer niet gelijk te stellen is met een mededader. Als gevolg hiervan kan de dader geen regresvordering instellen tegen het slachtoffer, zodat er geen compensatie van vorderingen kan plaatsvinden.⁸¹ Op grond van de uiteenzetting van deze auteurs moet inderdaad geconcludeerd worden dat het standpunt van CORNELIS niet gevolgd kan worden. Zoals verder zal blijken, hebben deze auteurs het bij het rechte eind als ze stellen dat het geval waarin de schade mee veroorzaakt wordt door een derde en het geval waarin de schade veroorzaakt wordt door het slachtoffer niet met elkaar in overeenstemming zijn. Bovendien valt de situatie waarin het slachtoffer schade toebrengt aan zichzelf buiten het toepassingsgebied van art. 1382 B.W., aangezien het artikel uitdrukkelijk de omstandigheid beoogd te regelen waarin schade toegebracht wordt aan een ander. Op grond van deze vaststellingen kan artikel 1382 B.W. onmogelijk dienst doen als de juridische grondslag voor de verdeling van de schadelast.

---

⁷⁹ Cass. 2 april 1936, *Pas.* 1936, I, 209.

⁸⁰ L. CORNELIS, "Le partage des responsabilités en matière aquilienne" (noot onder Cass. 29 januari 1988), *RCJB* 1993, (320) 325-326; L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht (deel 1)*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 174-175.

⁸¹ J.-L. FAGNART en M. DENEVE, "Chronique de la jurisprudence (1968-75), la responsabilité civile", *JT* 1976, (569) 581-582; R.O. DALCQ, *Traité de la responsabilité civile 2: Le lien de causalité, le dommage et sa réparation*, Brussel, Larcier, 1962, 207-208; M. VAN QUICKENBORNE, *De oorzakelijkheid in het recht van de burgerlijke aansprakelijkheid: een methodologische en positief-rechtelijke analyse*, Brussel, Elsevier-sequoia, 1972, 376; W. DE BONDT, "De invloed van de nalatigheid van de bedrogene op de vordering tot nietigverklaring en/of op de vordering tot schadeloosstelling", *TPR* 1986, (1183) 1193.

Volgens R.O. DALCQ moet de juridische grondslag voor een verdeling van de schadelast gezocht worden in een gevoel van eerlijkheid, omwille van het feit dat de dader slechts gedeeltelijk verantwoordelijk is voor de ontstane schade.⁸² Het zou onbillijk zijn een integrale schadevergoeding toe te kennen aan het slachtoffer wanneer hij zelf een foutieve gedraging heeft gesteld die leidde tot schade. Een verdeling van de schadelast bij samenloop van een fout van de dader met een fout van het slachtoffer beantwoordt bijgevolg aan de billijkheid.⁸³

De billijkheid, als grondslag voor een verdeling van de schadelast, werd positief onthaald door zowel de rechtspraak als de rechtsleer. De auteurs die eerder gekant waren tegen het standpunt van L. CORNELIS, huldigen nu eveneens het standpunt van R.O. DALCQ.⁸⁴ Bovendien bevestigt de rechtspraak dat de rechters een verdeling van de schadelast zullen uitspreken op grond van de billijkheid.⁸⁵

De billijkheid lijkt inderdaad de meest geschikte grondslag voor de aansprakelijkheidsverdeling. A. LENAERTS is het hier echter niet mee eens. Zij stelt dat de billijkheid enkel als rechtsgrond kan dienen wanneer de voorwaarden voor het verbod van rechtsmisbruik vervuld zijn.⁸⁶ Indien het slachtoffer een integrale schadevergoeding vordert voor schade waaraan hij zelf heeft bijgedragen, zullen de voorwaarden van rechtsmisbruik zo goed als altijd vervuld zijn. De uitoefening van het recht op schadevergoeding door het slachtoffer stemt dan immers niet overeen met de normale uitoefening van dat recht door een voorzichtige en vooruitziende persoon in dezelfde omstandigheden. Het slachtoffer beoogt tevens een voordeel te verkrijgen dat niet in verhouding staat met de schade die de dader heeft toegebracht. LENAERTS vindt de rechtsgrond daarentegen in de toepassing van de equivalentieleer. Zowel de fout van de dader als de fout van het slachtoffer zijn noodzakelijke voorwaarden voor het ontstaan van de schade, zodat de werking van de equivalentieleer verhindert dat het slachtoffer het deel van de schade dat hij veroorzaakt heeft, laat dragen door de dader.⁸⁷ Deze grondslag kan niet geheel overtuigen. De equivalentieleer heeft enkel tot doel aan te duiden welke fouten noodzakelijke voorwaarden vormen voor de schade en staat dus los van een eventuele verdeling van de schadelast.

---

⁸² R.O. DALCQ, *Traité de la responsabilité civile 2: Le lien de causalité, le dommage et sa réparation*, Brussel, Larcier, 1962, 208.

⁸³ H. BOCKEN, "Toerekening van aansprakelijkheid op grond van de equivalentieleer" in B. TILLEMANS en I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, (213) 233; ⁸³ M. VAN QUICKENBORNE, *Oorzakelijk verband tussen onrechtmatige daad en schade*, Mechelen, Kluwer, 2007, 92.

⁸⁴ M. VAN QUICKENBORNE, *De oorzaakelijkheid in het recht van de burgerlijke aansprakelijkheid: een methodologische en positief-rechtelijke analyse*, Brussel, Elsevier-sequoia, 1972, 376; W. DE BONDT, "De invloed van de nalatigheid van de bedrogene op de vordering tot nietigverklaring en/of op de vordering tot schadeloosstelling", *TPR* 1986, (1183) 1194; J.-L. FAGNART en M. DENEVE, "Chronique de la jurisprudence (1968-75), la responsabilité civile", *JT* 1976, (569) 581-582.

⁸⁵ Vred. Beringen 16 november 1962, *RW* 1962-63, 1646; Gent 3 juni 1994, *TGR* 1994, 172.

⁸⁶ A. LENAERTS, *Fraus omnia corrumpit: autonome rechtsfiguur of miskend correctiemechanisme?, s.l.*, 2012-2013, 149.

⁸⁷ A. LENAERTS, *Fraus omnia corrumpit: autonome rechtsfiguur of miskend correctiemechanisme?, s.l.*, 2012-2013, 149.

2.1.4 Bepalen van de wijze van verdeling

A. Bevoegdheid van de feitenrechter

Op welke wijze moet de schadelast verdeeld worden tussen de dader en het slachtoffer? Er moet gezocht worden naar een wijze van verdeling die de bijzondere positie van het slachtoffer in aanmerking neemt. Het slachtoffer moet een schadevergoeding voor zijn geleden schade krijgen, maar daarnaast is hij ook een oorzaak van de schade, zodat hij geen recht heeft op een integrale schadeloosstelling. Bovendien zal de dader op de fout van het slachtoffer een beroep kunnen doen voor het bekomen van een aansprakelijkheidsverdeling, ongeacht de kwalificatie die aan zijn aansprakelijkheid wordt gegeven. Het verdelingscriterium moet dus zowel toegepast kunnen worden wanneer de dader aansprakelijk is uit onrechtmatige daad als wanneer hij objectief aansprakelijk is. Tenslotte moet de verdelingswijze de rechter ook toestaan om één partij meer schade te laten dragen dan de andere partij.⁸⁸

Het behoort tot de bevoegdheid van de feitenrechter om in elk concreet geval te bepalen op welke wijze de schadelast verdeeld moet worden. Het Hof van Cassatie zal controle uitoefenen op het verdelingscriterium dat de feitenrechter toepast. Als hoogste rechtscollege moet het Hof immers de eenheid in de rechtspraak waarborgen, de rechtszekerheid verzekeren en bijdragen aan de rechtsontwikkeling. Om aan deze doelstellingen te voldoen, heeft het Hof van Cassatie in haar rechtspraak aanwijzingen gegeven aan de feitenrechters op welke wijze de schadelast verdeeld moet worden, dit bij wijze van een verdeelsleutel. Het blijft echter de bevoegdheid van de feitenrechter om de modaliteiten ervan in te vullen.⁸⁹

B. Evolutie in de rechtspraak van het Hof van Cassatie

Doorheen de rechtspraak van het Hof van Cassatie blijkt dat het Hof niet consistent was in het toepassen van dezelfde verdeelsleutel. In de allereerste arresten die handelden over samenlopende fouten van de dader en het slachtoffer, oordeelde het Hof dat de schadelast moest worden verdeeld op basis van het criterium van de ernst van de fouten.⁹⁰ In het arrest van 27 januari 1981 bepaalde het Hof duidelijk dat "wanneer de feitenrechter vaststelt dat schade is veroorzaakt ten gevolge van fouten van de dader en van het slachtoffer, hij op onaantastbare wijze de ernst van de

---

⁸⁸ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 828; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 378-379.

⁸⁹ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 828-829; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 382-383.

⁹⁰ Cass. 12 januari 1948, *Pas.* 1948, I, 26; Cass. 17 februari 1958, *Arr.Cass.* 1958, 416; Cass. 19 december 1967, *Arr.Cass.* 1968, 576; B. WEYTS, "De verdeelsleutel bij een samenloop van aansprakelijkheden: zijn alle knopen doorgesneden?" (noot onder Cass. 4 februari 2008), *RW* 2009-2010, (1561) 1562; R.O. DALCQ, *Traité de la responsabilité civile 2: Le lien de causalité, le dommage et sa réparation*, Brussel, Larcier, 1962, 212; H. DE RODE, "Le lien de causalité" in J.-L. FAGNART, *Responsabilités: traité théorique et pratique*, Brussel, Kluwer, 1999, 22; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 829; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 383; G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen*, Mechelen, Kluwer, 2007, (2) 76.

respectieve fouten beoordeelt en op grond daarvan ieders aansprakelijkheid voor de veroorzaakte schade”.⁹¹

In de arresten die daarop volgden, werd het Hof van Cassatie gevraagd of de feitenrechter bij de verdeling van de schadelast tevens rekening kon houden met de mate waarin de respectievelijke fouten hadden bijgedragen tot het schadegeval en dus het causaal criterium kon toepassen, ofwel enkel rekening mocht houden met de ernst van de fouten. In het arrest van 4 september 1985 kon het Hof deze kwestie nog ontwijken door het middel niet ontvankelijk te verklaren op grond van het feit dat een uitspraak hierover zou neerkomen op een oordeel over de grond van de zaak wat het Hof verboden is op grond van artikel 147 G.W.⁹² Hetzelfde middel werd opnieuw aangevoerd in het arrest van 29 oktober 1987, maar nu sprak het Hof zich er wel over uit. De feitenrechter had bij toepassing van het causaal criterium de schadelast in gelijke delen verdeeld tussen de medeaansprakelijken, aangezien zij in gelijke mate hadden bijgedragen tot de schade. De eiser in cassatie was echter van oordeel dat de feitenrechter de schadelast moest verdelen door rekening te houden met de ernst van de fouten en niet met de bijdrage van ieders fout in de schade. Het Hof besloot om beide verdeelsleutels samen toe te passen: “door vast te stellen dat beide partijen de schade in gelijke mate hebben veroorzaakt, beoordeelt de feitenrechter op onaantastbare wijze de ernst van de fouten en de mate waarin zij aansprakelijk zijn”.⁹³ Het Hof van Cassatie weigerde een onderscheid te maken tussen de twee verdeelsleutels. Wanneer de feitenrechter bij de verdeling van de schadelast verwijst naar één van de verdeelsleutels, verwijst hij volgens het Hof van Cassatie in feite ook naar de andere verdeelsleutel.

Met de uitspraak van het Hof van Cassatie in het arrest van 29 oktober 1987 was de kwestie van de toepasbare verdeelsleutel echter nog niet definitief beslecht. Het Hof van cassatie sloeg in het arrest van 29 januari 1988 opnieuw een andere weg in door enkel terug te grijpen naar het causaal criterium. In dit arrest verklaarde het Hof dat “in geval van samenloop van fouten van verschillende personen, de rechter op onaantastbare wijze oordeelt in hoeverre ieders fout heeft bijgedragen tot het veroorzaken van de schade en op grond daarvan bepaalt hij ieders aandeel in de schadeloosstelling”.⁹⁴ Er is dus geen sprake van het criterium van de ernst van de fouten.⁹⁵ Ook in het arrest van 7 november 1990 lijkt het Hof van Cassatie het causaal criterium als beslissend criterium aan te nemen. De feitenrechter had maar een symbolische schadevergoeding toegekend aan de nabestaanden van het slachtoffer, aangezien het slachtoffer door zijn handelen de doodslag had uitgelokt. De feitenrechter hield dus rekening met de mate waarin het slachtoffer had

---

⁹¹ Cass. 27 januari 1981, *Arr.Cass.* 1981-82, 570.

⁹² Cass. 4 september 1985, *Arr.Cass.* 1985, 1; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT, “Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)”, *TPR* 1995, (1122) 1484; M. VAN QUICKENBORNE, *Oorzakelijk verband tussen onrechtmatige daad en schade*, Mechelen, Kluwer, 2007, 101; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 385.

⁹³ Cass. 29 oktober 1987, *Arr.Cass.* 1987-88, 264; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT, “Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)”, *TPR* 1995, (1122) 1485; M. VAN QUICKENBORNE, *Oorzakelijk verband tussen onrechtmatige daad en schade*, Mechelen, Kluwer, 2007, 101; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 385; B. WEYTS, “De verdeelsleutel bij een samenloop van aansprakelijkheden: zijn alle knopen doorgehakt?” (noot onder Cass. 4 februari 2008), *RW* 2009-2010, (1561) 1562.

⁹⁴ Cass. 29 januari 1988, *Arr.Cass.* 1987-88, 669.

⁹⁵ R.O. DALCQ, “Problèmes actuels en matière de causalité”, *RGAR* 1996, nr. 12656; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 385.

bijgedragen tot de schade. Volgens het aangevoerd cassatiemiddel moest de verdeling van de schadelast plaatsvinden op basis van het criterium van de ernst van de fouten. Het Hof van Cassatie bepaalde dat "de omvang van de schadevergoeding die de dader verschuldigd is, verhoudingsgewijs verminderd wordt met de ernst van de fout die door het slachtoffer werd gepleegd. Die verhouding wordt echter niet bepaald door de ernst van de fout zelf, maar door de invloed ervan op de totstandkoming van de schade".⁹⁶

Nu lijkt het Hof van Cassatie definitief gekozen te hebben voor het causaal criterium. Een aanwijzing hiervoor kan gevonden worden in het arrest van 4 februari 2008. Het Hof van Cassatie begint zijn overwegingen met een omschrijving van het causaal criterium, namelijk dat de rechter in geval van samenlopende fouten op onaantastbare wijze oordeelt in welke mate beide fouten hebben bijgedragen tot de schade en op grond hiervan het aandeel van elke aansprakelijke in de schade. Vervolgens besliste het Hof dat de feitenrechter door de schadelast te verdelen op grond van de ernst van de fouten de artikelen 1382 en 1383 B.W. had geschonden.⁹⁷ Door te verklaren dat een verdeling van de schadelast op grond van het criterium van de ernst van de fouten de artikelen art. 1382 en 1383 B.W. schendt, heeft het Hof van Cassatie uitdrukkelijk aangegeven dat het causaal criterium de verdeelsleutel is die moet worden toegepast in geval van verdeling van de schadelast bij samenlopende fouten.

C. De verdeelsleutels inhoudelijk toegelicht

a) Criterium van de ernst van de fouten

Wanneer het criterium van de ernst van de fouten wordt toegepast, zal de rechter de schadelast verdelen door de gedragingen van de aansprakelijken met elkaar te vergelijken. Diegene die volgens de rechter de zwaarste fout heeft gepleegd, zal het grootste deel van de schade moeten dragen.⁹⁸

De vaststelling dat een bepaalde fout zwaarder is dan de andere is echter geen gemakkelijke taak voor de feitenrechter. Hij kan hiervoor niet terugvallen op het Burgerlijk Wetboek of het Hof van Cassatie, aangezien deze nagelaten hebben om de zware fout te omschrijven.⁹⁹ In de rechtsleer zijn daarentegen uiteenlopende interpretaties van het begrip terug te vinden, maar een duidelijke

⁹⁶ Cass. 7 november 1990, *Arr.Cass.* 1990-91, 280; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)", *TPR* 1995, (1122) 1485; M. VAN QUICKENBORNE, *Oorzakelijk verband tussen onrechtmatige daad en schade*, Mechelen, Kluwer, 2007, 101; H. BOCKEN, "Actuele problemen inzake het oorzakelijk verband" in M. STORME, *Recht halen uit aansprakelijkheid*, Gent, Mys & Breesch, 1993, (81) 120; G. JOCQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen*, Mechelen, Kluwer, 2007, (2) 77; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 386; R.O. DALCQ, , *RGAR* 1996, nr. 12656; H. DE RODE, "Le lien de causalité" in J.-L. FAGNART, *Responsabilités: traité théorique et pratique*, Brussel, Kluwer, 1999, 23.

⁹⁷ Cass. 4 februari 2008, *RW* 2009-10, 1561; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 830; B. WEYTS, "De verdeelsleutel bij een samenloop van aansprakelijkheden: zijn alle knopen doorgehakt?" (noot onder Cass. 4 februari 2008), *RW* 2009-2010, (1561) 1562.

⁹⁸ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 831; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 401.

⁹⁹ B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 118.

afbakening ontbreekt evenwel.¹⁰⁰ Het gebrek aan een duidelijke begrenzing van het begrip laat zich voelen in de rechtspraak. Niet alle rechters passen dezelfde criteria toe bij de kwalificatie van een fout als een zware fout. Volgens het Hof van Beroep van Brussel is de fout van de bestuurder van een wagen zwaarder dan de fout van een voetganger.¹⁰¹ Andere rechters zullen daarentegen kijken naar de kwantiteit van de gepleegde fouten tijdens het schadegeval. Voor het Hof van Beroep van Bergen volstond de samenloop van meerdere lichte fouten om te besluiten dat een zware fout was gepleegd.¹⁰²

De toepassing van het criterium van de ernst van de fouten is problematisch indien de dader objectief aansprakelijk wordt gesteld. In dit geval heeft de dader immers geen fout gepleegd, maar zal hij aansprakelijk zijn omwille van zijn hoedanigheid. Een vergelijking van de gedragingen van de aansprakelijken zal dus niet mogelijk zijn, aangezien de gedraging van de dader niet relevant is. Dit strookt niet met het criterium van de ernst van de fouten, waarbij juist het gedrag van de partijen bepalend is om de schadelast te kunnen verdelen. Hieruit volgt dat een toepassing van het criterium van de ernst van de fouten als verdeelsleutel niet mogelijk zal zijn.¹⁰³ Als oplossing stelt P.M. BOLAND voor om enkel het aandeel van het slachtoffer in de schadelast te bepalen aan de hand van de zwaarte van de fout die door het slachtoffer werd gepleegd. Het deel van de schade dat overblijft, moet dan gedragen worden door de dader.¹⁰⁴ Deze oplossing doet echter afbreuk aan het criterium van de ernst van de fouten, aangezien hierdoor de gedragingen niet met elkaar vergeleken zullen worden.

Voorts geldt op grond van artikel 1382 B.W. de verplichting om het slachtoffer een volledige schadevergoeding toe te kennen. Dit betekent dat de omvang van de schadevergoeding afhankelijk zal zijn van de schade die het slachtoffer heeft geleden. Op grond van de regel van het objectief herstel moet de rechter *in concreto* en in alle objectiviteit de schade vaststellen. Hierdoor zal het hem niet toegestaan zijn de vermogenstoestand of de zwaarte van de fout van de dader in aanmerking te nemen. Wanneer het criterium van de ernst van de fouten wordt toegepast om de schadelast te verdelen, zal niet de geleden schade bepalend zijn voor de omvang van de schadevergoeding, maar wel de zwaarte van de fouten. Het criterium van de ernst van de fouten is dus niet verenigbaar met het principe van het objectief herstel.¹⁰⁵ Het kan er immers toe leiden dat niet alle schade die de dader heeft veroorzaakt ook door hem wordt gedragen, waardoor het slachtoffer geen integrale schadeloosstelling verkrijgt.

---

¹⁰⁰ R. KRUIHOF, "Contractuele aansprakelijkheid", *TPR* 1984, (233) 277-278; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 118-120.

¹⁰¹ Brussel 2 mei 1996, *RGAR* 1999, nr. 13066.

¹⁰² Bergen 3 november 1998, *RGAR* 2000, nr. 13297.

¹⁰³ B. WEYTS, "De verdeelsleutel bij een samenloop van aansprakelijkheden: zijn alle knopen doorgehakt?" (noot onder Cass. 4 februari 2008), *RW* 2009-2010, (1561) 1562; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 832; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 403.

¹⁰⁴ B. WEYTS, "De verdeelsleutel bij een samenloop van aansprakelijkheden: zijn alle knopen doorgehakt?" (noot onder Cass. 4 februari 2008), *RW* 2009-2010, (1561) 1562; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 832; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 403.

¹⁰⁵ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 832-833; J. RONSE, *Aanspraak op schadeloosstelling uit onrechtmatige daad*, Brussel, Larcier, 1954, 278.

Een voorstander van het criterium van de ernst van de fouten als verdeelsleutel is M. VAN QUICKENBORNE. Hij beschouwt het criterium van de ernst van de fouten als de enige geschikte verdeelsleutel in geval van samenlopende fouten van de dader en het slachtoffer. Volgens hem kan de mate waarin de fouten hebben bijgedragen tot de schade nooit precies bepaald worden, zodat een toepassing van het causale criterium niet wenselijk is.¹⁰⁶ Op grond van de hierboven beschreven problemen in verband met de toepassing van het criterium van de ernst van de fouten, kan het standpunt van M. VAN QUICKENBORNE niet bijgetreden worden. Het zorgt in de eerste plaats voor rechtsonzekerheid, daar een duidelijke begrenzing van het begrip zware fout ontbreekt. Bovendien is een toepassing ervan niet mogelijk ingeval de dader objectief aansprakelijk is, terwijl een verdeelsleutel als kenmerk moet hebben dat de kwalificatie van de aansprakelijkheid irrelevant is voor de toepassing ervan. Daarnaast doet het afbreuk aan de regel van het objectief herstel. Deze problemen kunnen onmogelijk verholpen worden, zodat het criterium van de ernst van de fouten absoluut afgewezen moet worden.

b) Causaal criterium

Het Hof van Cassatie heeft in haar arrest van 4 februari 2008 uitdrukkelijk voor het causale criterium gekozen als verdeelsleutel bij samenlopende fouten.¹⁰⁷ Op grond van het causale criterium zal de schadelast verdeeld worden door rekening te houden met de mate waarin de fouten hebben bijgedragen tot de schade. Er zal dus gekeken worden naar de gevolgen van de gedragingen in plaats van een vergelijking van de fouten van de aansprakelijke personen.¹⁰⁸ Dat het Hof van Cassatie nu duidelijk haar voorkeur voor het causale criterium heeft laten blijken, moet positief onthaald worden. De problemen die optraden bij de toepassing van het criterium van de ernst van de fouten zijn niet terug te vinden bij een toepassing van het causale criterium. Vooreerst kan de verdeelsleutel ook toegepast worden bij een objectieve aansprakelijkheid van de dader. De verdeling van de schadelast zal immers afhankelijk zijn van de schadelijke gevolgen, waardoor het niet relevant is of de dader al dan niet een fout heeft gepleegd. Bovendien blijft het causale criterium trouw aan het principe van het objectief herstel, doordat elke partij de schade dient te dragen die hijzelf heeft aangericht.¹⁰⁹ Wanneer de dader in vergelijking met het slachtoffer een minder zware fout beging, maar wel met schadelijkere gevolgen dan zal hij toch het grootste deel van de schade moeten vergoeden. Het risico dat het slachtoffer geen volledige schadevergoeding zou krijgen, wordt dus door de causale verdeelsleutel uitgeschakeld.

Hoe het causale criterium precies moet worden ingevuld, werd niet door het Hof van Cassatie verduidelijkt in haar arrest van 4 februari 2008. Eerder had het Hof al aangegeven dat de feitenrechter bij de beoordeling van de bijdrage van elke partij in de schade, de voorzienbaarheid

---

¹⁰⁶ M. VAN QUICKENBORNE, *Oorzakelijk verband tussen onrechtmatige daad en schade*, Mechelen, Kluwer, 2007, 100-101.

¹⁰⁷ Cass. 4 februari 2008, *RW* 2009-10, 1561.

¹⁰⁸ B. WEYTS, "De verdeelsleutel bij een samenloop van aansprakelijkheden: zijn alle knopen doorgehakt?" (noot onder Cass. 4 februari 2008), *RW* 2009-2010, (1561) 1562; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 833; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 406.

¹⁰⁹ B. WEYTS, "De verdeelsleutel bij een samenloop van aansprakelijkheden: zijn alle knopen doorgehakt?" (noot onder Cass. 4 februari 2008), *RW* 2009-2010, (1561) 1562; J. RONSE, *Aanspraak op schadeloosstelling uit onrechtmatige daad*, Brussel, Larcier, 1954, 285; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 833-834; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 407-408.

van de schade in aanmerking kan nemen.¹¹⁰ Om te bepalen of het intreden van de schade voorzienbaar was, geeft de rechtsleer aan dat er gekeken kan worden naar het gevaar dat door de gestelde handelingen wordt gecreëerd. Of een bepaalde handeling gevaarlijker is dan een andere, wordt door de feitenrechter objectief en *in concreto* beoordeeld.¹¹¹ Op deze manier zal er toch onrechtstreeks een beoordeling van de ernst van de fouten plaatsvinden. Het gevaar dat door een bepaalde handeling wordt veroorzaakt, hangt namelijk samen met de zwaarte van de fout. Naarmate de fout zwaarder is, zal ook de gevaarlijkheid van de handeling toenemen en bijgevolg ook de kans dat de schade zich zal voordoen.

Voor ogen moet worden gehouden dat de rechter in geval van samenlopende fouten over een soevereine beslissingsbevoegdheid beschikt. Zij beschikken dus over een grote vrijheid inzake de toepasbare verdeelsleutel en de wijze waarop deze wordt ingevuld.¹¹²

c) Verdeling in gelijke delen

Door L. CORNELIS wordt nog een derde verdeelsleutel voorgesteld, namelijk de verdeling in gelijke delen. Volgens hem zijn het criterium van de ernst van de fouten en het causale criterium niet in overeenstemming met de equivalentieleer. Wanneer de feitenrechter toepassing maakt van één van deze verdeelsleutels is het hem toegestaan om rekening te houden met de voorzienbaarheid van de schade. Dit stemt echter niet overeen met de equivalentieleer die alle fouten als gelijkwaardig beschouwt.¹¹³ Daarom verdedigt hij dat de verdeling van de schadelast moet gebeuren in helften. Meerdere redenen worden door L. CORNELIS aangevoerd om voor deze verdeelsleutel te kiezen. In de eerste plaats is de verdeling in gelijke delen in overeenstemming met de equivalentieleer. Doordat de schadelast op gelijke wijze verdeeld wordt tussen het slachtoffer en de dader zullen de fouten van beiden als gelijkwaardig worden beschouwd, waardoor voldaan wordt aan de equivalentieleer. Vervolgens zullen de beslissingen van de feitenrechters beter begrijpbaar zijn. Wanneer een ongelijke verdeling van de schadelast wordt uitgesproken, zijn de partijen vaak niet in staat om te bepalen waarom hun fout minder zwaar of zwaarder is dan hun medeaansprakelijke of waarom hun fout meer bijgedragen heeft in de schade. Bovendien wordt de taak van het Hof van Cassatie vereenvoudigd, daar het rechtscollege enkel nog moet toezien of de feitenrechter de schadelast bij helften heeft verdeeld. Tot slot zal de verdeelsleutel ook toegepast kunnen worden wanneer de dader objectief aansprakelijk wordt gesteld.¹¹⁴

---

¹¹⁰ Cass. 8 oktober 1992, *Arr.Cass.* 1991-92, 1177.

¹¹¹ G. JOUQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen*, Mechelen, Kluwer, 2007, (2) 76; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 419; ¹¹¹ B. WEYTS, "De verdeelsleutel bij een samenloop van aansprakelijkheden: zijn alle knopen doorgehakt?" (noot onder Cass. 4 februari 2008), *RW* 2009-2010, (1561) 1563; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 834-835.

¹¹² G. JOUQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen*, Mechelen, Kluwer, 2007, (2) 77; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 383.

¹¹³ L. CORNELIS, "Le partage des responsabilités en matière aquilienne" (noot onder Cass. 29 januari 1988), *RCJB* 1993, (320) 335.

¹¹⁴ L. CORNELIS, "Le partage des responsabilités en matière aquilienne" (noot onder Cass. 29 januari 1988), *RCJB* 1993, (320) 336-337.

Toch moeten enkele bedenkingen gemaakt worden bij de verdeelsleutel die CORNELIS voorstelt. Het argument dat de verdeling in gelijke delen overeenstemt met de equivalentieleer is niet relevant. De equivalentieleer duidt de oorzaken aan die geleden hebben tot de schade, maar bepaalt niet op welke wijze de schadelast verdeeld moet worden. Het is dus niet vereist dat de verdeelsleutel in overeenstemming is met de equivalentieleer, aangezien deze geen rol meer speelt bij de verdeling van de schadelast.¹¹⁵ Bovendien kan een toepassing van de verdeling in gelijke delen ertoe leiden dat het slachtoffer schade zal moeten dragen die hij niet heeft veroorzaakt, waardoor hij geen integrale schadeloosstelling zal bekomen. Uit deze bedenkingen moet geconcludeerd worden dat de verdeling in gelijke delen niet de geschikte verdeelsleutel is. Nog steeds moet besloten worden dat een verdeling op grond van het causale criterium aangewezen is, aangezien deze verdeelsleutel het meest beantwoordt aan de vereisten waarover een verdeelsleutel moet beschikken.

2.1.5 Invloed van opzettelijke fout op de verdeling van de schadelast

A. Voor cassatie 6 november 2002

Wanneer het schadegeval het gevolg is van zowel een fout van de dader als van het slachtoffer zal de feitenrechter op grond van de equivalentieleer verplicht zijn om de schadelast te verdelen tussen de dader en het slachtoffer. De equivalentieleer staat immers niet toe dat er een keuze wordt gemaakt tussen de oorzaken van het schadegeval. Indien de feitenrechter nalaat de aansprakelijkheid te verdelen, zal zijn uitspraak vernietigd worden door het Hof van Cassatie.¹¹⁶

De regel dat de aansprakelijkheid verdeeld moet worden, zal ook gelden indien de aard van de gepleegde fouten verschillend is. De equivalentieleer staat immers niet toe dat er rekening wordt gehouden met de aard van de fouten bij de beoordeling van het oorzakelijk verband. Vele feitenrechters konden zich in dergelijke gevallen moeilijk verzoenen met een aansprakelijkheidsverdeling en zochten naar mogelijkheden, waarbij de schadelast toch min of meer volledig afgewenteld kon worden op de schadeverwekker die de zwaarste fout had gepleegd.¹¹⁷ Een eerste methode bestond erin slechts een miniem deel van de schade te laten dragen door degene die een niet-opzettelijke fout had gepleegd, zodat in feite zo goed als de volledige schade wordt gedragen door degene die een opzettelijke fout heeft gepleegd.¹¹⁸ Doordat de feitenrechter toch een verdeling van de schadelast oplegde, werd zijn beslissing niet vernietigd door het Hof van Cassatie.

---

¹¹⁵ B. WEYTS, "De verdeelsleutel bij een samenloop van aansprakelijkheden: zijn alle knopen doorgehakt?" (noot onder Cass. 4 februari 2008), *RW* 2009-2010, (1561) 1562; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 398; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 831.

¹¹⁶ J.-L. FAGNART en M. DENEVE, "Chronique de la jurisprudence (1968-75), la responsabilité civile", *JT* 1976, (569) 581; R.O. DALCQ, *Traité de la responsabilité civile 2: Le lien de causalité, le dommage et sa réparation*, Brussel, Larcier, 1962, 212; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 341.

¹¹⁷ I. BOONE, "Recente ontwikkelingen inzake causaliteit" in BALTHAZAR, T., *Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2004, (52) 54-55; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 868-869; S. GUILIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 480; B. WEYTS, "Fraus omnia corrumpit in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht: geen aansprakelijkheidsverdeling in geval van opzet" (noot onder Cass. 6 november 2002), *RW* 2003, (1629) 1630.

¹¹⁸ Brussel 23 januari 1996, *RGAR* 1996, nr. 13046; Brussel 21 juni 1991, *RGAR* 1991, nr. 11856.

De meest gebruikte methode door de feitenrechters situeert zich op het gebied van de beoordeling van het oorzakelijk verband. Feitenrechters beslissen soeverein of er een oorzakelijk verband bestaat tussen de fout en de schade. Wanneer een opzettelijke fout de schade mee veroorzaakt had, kwam het vaak voor dat de feitenrechter oordeelde dat er geen oorzakelijk verband bestond tussen de fout van de andere partij en de schade. Hierdoor werd de schadelast volledig gedragen door de dader van de opzettelijke fout, ook al had de niet-opzettelijke fout in werkelijkheid eveneens bijgedragen tot de schade.¹¹⁹ Niettemin moet opgemerkt worden dat de soevereine beoordelingsbevoegdheid van de feitenrechter inzake het oorzakelijk verband niet onbeperkt is. Het oorzakelijk verband is een juridisch begrip en dus onderworpen aan het toezicht van het Hof van Cassatie. Het Hof zal voornamelijk op basis van de motivering van de feitenrechter nagaan of deze rechtsgeldig kon besluiten dat er geen oorzakelijk verband bestond. Wanneer de uitspraak onnauwkeurige en tegenstrijdige motieven bevat, zal zij worden vernietigd door het Hof van Cassatie.¹²⁰

Het Hof van Cassatie probeert zo veel mogelijk de equivalentietheorie te eerbiedigen. Het vernietigde een arrest van het Hof van Beroep van Luik, waarbij het oorzakelijk verband tussen de fout van het slachtoffer en de schade niet werd vastgesteld. Een landbouwer liet zijn dertienjarig zoontje en zijn vriendje een gevaarlijke kapmachine gebruiken. Tijdens het gebruik van deze machine verloor het vriendje twee vingers. Het Hof van Beroep van Luik oordeelde dat enkel de fout van de landbouwer de oorzaak was van de schade. Volgens het Hof van Cassatie kon uit de beslissing van de feitenrechter niet bepaald worden of de schade, zoals zij zich *in concreto* heeft voorgedaan, ook ontstaan zou zijn zonder de fout van het slachtoffer.¹²¹

Toch blijkt dat ook het Hof van Cassatie weleens zondigde tegen de equivalentieleer wanneer de aard van de gepleegde fouten verschillend was. Het Hof van Cassatie sloot zich in een arrest van 5 november 1996 aan bij de vaststelling van de feitenrechter dat er geen oorzakelijk verband bestond tussen de lichte fout van het slachtoffer en de schade. Enkel de zware fout van de bestuurder van de wagen werd aangemerkt als oorzaak van de schade, aangezien deze het geparkeerde voertuig van grote afstand kon zien en hierdoor voldoende tijd had om zijn snelheid aan te passen. Toch had ook het slachtoffer een lichte fout begaan door zijn voertuig niet-reglementair verlicht achter te laten op de openbare weg. Volgens de feitenrechter was dit geen oorzaak van de schade en het Hof van Cassatie volgde zijn uitspraak.¹²² Een ander voorbeeld waarin het Hof van Cassatie tegen de equivalentieleer inging betreft het arrest van 14 juni 1996. Een man pleegde zelfmoord door met zijn wagen in de Maas te rijden. Hierbij kwam ook zijn minnares om die plaatsgenomen had als passagierster. Volgens de feitenrechter had de vrouw nog voldoende tijd gehad om te ontsnappen uit de zinkende wagen, aangezien deze nog een tijdje bleef dobberen op het water. De nabestaanden van de vrouw stelden een cassatievoorziening in tegen

---

¹¹⁹ Mil.Ger. 28 januari 1975, *RGAR* 1977, nr. 9700.

¹²⁰ H. DE RODE, "Le lien de causalité" in J.-L. FAGNART, *Responsabilités: traité théorique et pratique*, Brussel, Kluwer, 1999, 11; H. BOCKEN, "Enkele hoofdthema's van de causaliteitsproblematiek", *TBBR* 1987-1988, (268) 278-280; B. WEYTS, "Fraus omnia corrumpit in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht: geen aansprakelijkheidsverdeling in geval van opzet" (noot onder Cass. 6 november 2002), *RW* 2003, (1629) 1631.

¹²¹ Cass. 30 oktober 1980, *Pas.* 1980, I, 262.

¹²² Cass. 5 november 1996, *Arr.Cass.* 1996, 997.

de afwijzing van de vordering tot schadevergoeding. Deze voorziening werd door het Hof van Cassatie verworpen. Het Hof oordeelde dat "de beslissing dat het zelfmoordgedrag van de man slechts de aanleiding en niet de oorzaak is van de dood van de vrouw, dat haar overlijden uitsluitend het gevolg is van haar eigen wil om te sterven en derhalve, dat de schade, zoals zij zich heeft voorgedaan, ook zonder de fout van de man zou ontstaan zijn, naar recht verantwoordt is".¹²³ De fouten werden niet gekwalificeerd in het arrest, maar er wordt verondersteld dat de vrouw een opzettelijke fout had gepleegd, daar zij wetens en willens in de wagen was gebleven en haarzelf hierdoor van het leven had beroofd. De opzettelijke fout van de vrouw had het oorzakelijk verband tussen de fout van de man en de schade verbroken.¹²⁴

Naar aanleiding van het arrest van 14 juni 1996 kwam er heel wat kritiek van de rechtsleer wegens strijdigheid met de equivalentieleer. Heel wat auteurs vragen zich af of de equivalentieleer niet beter plaats kan ruimen voor de adequatieleer.¹²⁵ Op het eerste gezicht is het voorstel van deze auteurs nog niet zo een slecht idee. De adequatieleer laat immers toe dat er een keuze wordt gemaakt tussen de verschillende mogelijke oorzaken van het schadegeval. Enkel fouten waarvan verwacht kan worden dat ze leiden tot schade, zullen door deze leer beschouwd worden als een oorzaak van het schadegeval. Evenwel moet erop gewezen worden dat een toepassing van de adequatieleer niet zo eenvoudig is als het lijkt, waardoor de equivalentieleer toch de geprefereerde causaliteitstheorie blijft. Het zal niet gemakkelijk zijn om te bepalen of de schade een voorzienbaar gevolg was van de fout, waardoor rechtsonzekerheid en willekeur kan ontstaan. Vaak zal het slachtoffer niet begrijpen waarom zijn schade niet volledig vergoed moet worden door de dader. Bovendien zal de adequatietheorie niet toegepast kunnen worden in geval van objectieve aansprakelijkheid, aangezien het onmogelijk is te bepalen of de schade hierbij voorzienbaar was.¹²⁶

B. Cassatie 6 november 2002: fraus omnia corrumpit

Gedurende meer dan zeven maanden slaagde een oplichter erin om 4,5 miljoen euro te verduisteren ten nadele van een gemeenschappelijk beleggingsfonds dat beheerd werd door een vennootschap waarvan een bank de voornaamste aandeelhouder was. Op strafrechtelijk gebied werd de oplichter door het Hof van Beroep van Luik veroordeeld wegens oplichting en valsheid in geschriften. Op burgerrechtelijk gebied oordeelde het Hof van Beroep dat de schade mee veroorzaakt was door de fout van de bank en deze daardoor één derde van de schade zelf moest dragen. De bank had zelf een fout begaan door interne controles na te laten en de boekhouding niet strikt op te volgen. Bij toepassing van de equivalentieleer beschouwde het Hof van Beroep de fout van de bank als een oorzaak van zijn eigen schade, aangezien de schade zoals zij zich *in*

---

¹²³ Cass. 14 juni 1996, *JLMB* 1997, 280-282.

¹²⁴ M. VAN QUICKENBORNE, *Oorzakelijk verband tussen onrechtmatige daad en schade*, Mechelen, Kluwer, 2007, 108; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT en M. DEBAENE, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1994-1999)", *TPR* 2000, (1551) 1914; B. DE TEMMERMAN, "Een arrest over de invloed van een foutloos optreden door een derde op het oorzakelijk verband tussen de initiële fout en de schade: aanleiding tot reflectie", *R.Cass.* 1998, (174) 180.

¹²⁵ D. PHILIPPE, "A propos du lien causal" (noot onder Cass. 14 juni 1996), *JLMB* 1997, (282) 283; H. DE RODE, "Le lien de causalité" in J.-L. FAGNART, *Responsabilités: traité théorique et pratique*, Brussel, Kluwer, 1999, 13; B. WEYTS, "Fraus omnia corrumpit in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht: geen aansprakelijkheidsverdeling in geval van opzet" (noot onder Cass. 6 november 2002), *RW* 2003, (1629) 1631.

¹²⁶ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 767-768.

concreto had voorgedaan, niet ontstaan zou zijn zonder de fout van de bank. De bank stelde een cassatievoorziening in tegen de uitspraak van het Hof van Beroep. Voor het Hof van Cassatie beriep zij zich op het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit*. Dit had tot gevolg dat het rechtscollège moest oordelen of het voorrang gaf aan de equivalentieleer of eerder aan het algemeen rechtsbeginsel. Het Hof koos voor dit laatste: "Overwegende dat het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit*, dat verbiedt bedrog of oneerlijkheid aan te wenden om schade te berokkenen of winst te behalen, uitsluit dat de dader van een opzettelijk misdrijf, dat zijn burgerrechtelijke aansprakelijkheid in het gedrang brengt, aanspraak kan maken op een vermindering van de aan de getroffene van dat misdrijf verschuldigde vergoedingen, wegens de onvoorzichtigheden of nalatigheden die deze zou hebben begaan".¹²⁷

Met dit principearrest heeft het Hof van Cassatie een uitzondering geformuleerd op de equivalentieleer. Het slachtoffer zal ondanks zijn eigen onopzettelijke fout toch recht hebben op een integrale schadeloosstelling. Het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* laat namelijk niet toe dat de dader door het aanwenden van bedrog of oneerlijkheid een voordeel verkrijgt.¹²⁸ Dit heeft tot gevolg dat de dader van een opzettelijke fout geen beroep kan doen op de verdeling van de schadelast om een vermindering van de verschuldigde schadevergoeding te kunnen bekomen.¹²⁹

Het Hof van Cassatie heeft met haar uitspraak het advies van advocaat-generaal SPREUTELS gevolgd, waarin uitdrukkelijk verwezen werd naar de rechtspraak van het Franse Hof van Cassatie en de bijdrage van J.F. ROMAIN.¹³⁰ Bij het Franse Hof van Cassatie is het al jarenlang vaste rechtspraak dat een dader zijn bedrieglijke handeling niet kan tegenwerpen aan derden of de partijen en dat het de dader verboden is zich op deze handeling te beroepen om er voordeel uit te halen. Hieruit volgt dat niemand voordeel kan halen uit zijn opzettelijke fout en evenmin een verdeling van de schadelast kan vorderen wanneer zijn opzettelijke fout in samenloop is met een onopzettelijke fout van het slachtoffer. In een arrest van 27 maart 1973 heeft het Franse Hof van Cassatie voor het eerst geoordeeld dat "geen enkele wetsbepaling een dief toestaat om het bedrag van de burgerrechtelijke vergoedingen die hij aan het slachtoffer verschuldigd is, te verminderen omdat het slachtoffer nalatig zou zijn geweest, aangezien de dief de winst van zijn diefstal niet mag behouden".¹³¹ Nadien werd deze rechtspraak nog meermaals bevestigd, waarbij het telkens opzettelijke misdrijven betroffen. In het arrest van 4 oktober 1990 besliste het Franse Hof van Cassatie dat het verbod van aansprakelijkheidsverdeling enkel gold in geval van opzettelijke

---

¹²⁷ Cass. 6 november 2002, AR P011108F, www.cass.be; W. GELDHOF, "Opgelichte bank haalt opgelucht adem", *Juristenkrant* 2003, 1.

¹²⁸ L. CORNELIS, *Beginnelsen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht (deel 1)*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 160.

¹²⁹ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen - Oxford, Intersentia, 2009, 868; G. JOUQUÉ, "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen*, Mechelen, Kluwer, 2007, (2) 77; I. BOONE, "Recente ontwikkelingen inzake causaliteit" in BALTHAZAR, T., *Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2004, (52) 55; M. VAN QUICKENBORNE, *Oorzakelijk verband tussen onrechtmatige daad en schade*, Mechelen, Kluwer, 2007, 105; B. WEYTS, "Fraus omnia corrumpit in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht: geen aansprakelijkheidsverdeling in geval van opzet" (noot onder Cass. 6 november 2002), *RW* 2003, (1629) 1630; S. GUILIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 479.

¹³⁰ Concl. J. SPREUTELS bij Cass. 6 november 2002, AR P011108F, www.cass.be.

¹³¹ Cass. 27 maart 1973, *Bull. crim.* 1973, nr. 150.

misdrijven tegen goederen en wanneer het slachtoffer niet medeplichtig was aan het plegen van het misdrijf.¹³² Daarnaast heeft het Hof van Cassatie zijn uitspraak ook gebaseerd op de stellingname van J.F. ROMAIN. Volgens deze auteur verhindert het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* dat de dader van een opzettelijk misdrijf een vermindering van de aan het slachtoffer verschuldigde schadevergoeding kan bekomen, wegens een nalatigheid of onvoorzichtigheid die het slachtoffer zelf zou hebben begaan.¹³³

Kan het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* wel toegepast worden in geval van buitencontractuele aansprakelijkheid? In het arrest van 23 september 1977 had het Hof van Cassatie immers ook toepassing gemaakt van het rechtsbeginsel, maar in deze zaak betrof het een precontractuele aansprakelijkheid. In deze zaak oordeelde het Hof dat "als bedrog tot toestemming in een overeenkomst heeft geleid, de onvoorzichtigheid of zelfs grove en onverschoonbare nalatigheid van het slachtoffer van het bedrog niet door de bedrogpleger kan worden ingeroepen. Het foutieve gedrag van het slachtoffer kan aldus in dit geval niet tot een verschoning van het bedrog leiden".¹³⁴ In dit arrest was er sprake van een samenloop van een fout van de bedrogpleger en een fout van de bedrogene. Bij bedrog gaat er opzet uit vanwege de bedrogpleger. De fout van de bedrogpleger kan hierdoor beschouwd worden als een opzettelijke fout. Daarentegen ontbreekt bij de fout van de bedrogene het intentioneel element, zodat dit een onopzettelijke fout uitmaakt.¹³⁵ Bijgevolg was er in dit arrest eveneens een samenloop van een opzettelijke fout met een onopzettelijke fout. Naar analogie kan gesteld worden dat de dader van een opzettelijke fout de onopzettelijke fout van het slachtoffer niet mag invoeren om een verdeling van de schadelast te verkrijgen. Het Hof van Cassatie baseerde zijn uitspraak op het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit*. Dit rechtsbeginsel is een vorm van het algemeen principe van de goede trouw en zal dus ook toepassing vinden in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht. Heel wat auteurs verdedigen dat het arrest van 23 september 1977 het algemeen principe omvat dat de dader van een opzettelijke fout geen beroep mag doen op de fout van de andere partij.¹³⁶ Met de uitspraak in het arrest van 6 november 2002 heeft het Hof van Cassatie de veralgemening van het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* bevestigd.

De rechtsleer was zeer tevreden met de uitspraak van het Hof van Cassatie. Al voor het cassatiearrest van 6 november 2002 waren de meeste auteurs de mening toegedaan dat bij samenloop van een opzettelijke fout van de dader en een onopzettelijke fout van het slachtoffer een aansprakelijkheidsverdeling onbillijk zou zijn. Volgens hen had de dader van de opzettelijke

---

¹³² Cass. 4 oktober 1990, *Bull. crim.* 1990, nr. 331.

¹³³ J.F. ROMAIN en P. VAN OMMESLAGHE, *Théorie critique du principe général de bonne foi en droit privé*, Brussel, Bruylant, 2000, 454.

¹³⁴ Cass. 23 september 1977, *RCJB* 1980, 32-38.

¹³⁵ W. DE BONDT, "De invloed van de nalatigheid van de bedrogene op de vordering tot nietigverklaring en/of op de vordering tot schadeloosstelling", *TPR* 1986, (1183) 1197; B. WEYTS, *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 354.

¹³⁶ J.F. ROMAIN en P. VAN OMMESLAGHE, *Théorie critique du principe général de bonne foi en droit privé*, Brussel, Bruylant, 2000, 454; L. CORNELIS, "Le partage des responsabilités en matière aquilienne" (noot onder Cass. 29 januari 1988), *RCJB* 1993, (320) 339; B. WEYTS, "De toepassing van *Fraus omnia corrumpit* bij een samenloop van aansprakelijkheden volgens het Hof van Cassatie: de bedoeling tot het berokkenen van schade is vereist" (noot onder Cass. 6 november 2007), *RW* 2007-2008, (1723) 1724; S. GUILIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 481; B. WEYTS, "Fraus omnia corrumpit in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht: geen aansprakelijkheidsverdeling in geval van opzet" (noot onder Cass. 6 november 2002), *RW* 2003, (1629) 1632.

fout gebruik gemaakt van de fout van het slachtoffer om zijn doel te bereiken, waardoor zijn fout dient beschouwd te worden als de enige oorzaak van het schadegeval. De opzettelijke fout van de dader heeft als het ware het oorzakelijk verband tussen de fout van het slachtoffer en de schade doorbroken.¹³⁷

Toch zijn er ook enkele auteurs die meer moeite hebben met het cassatiearrest van 6 november 2002. Zij aanvaarden weliswaar dat een aansprakelijkheidsverdeling in geval van een opzettelijke fout van de dader niet wenselijk is, maar zijn er niet van overtuigd dat het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* als rechtsgrond geldt voor het verbod. J. KIRKPATRICK is van mening dat het Hof van Cassatie het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* te algemeen geformuleerd heeft. Volgens hem kan het enkel toegepast worden wanneer de dader te kwader trouw is, wat niet het geval is bij elke opzettelijke fout die gepleegd wordt.¹³⁸ L. CORNELIS vindt eveneens dat de draagwijdte van het rechtsbeginsel te ruim is. Het toepassingsgebied ervan is beperkt tot rechtshandelingen, aangezien enkel bij rechtshandelingen het rechtssubject de rechtsgevolgen daadwerkelijk beoogd. Daarentegen is een opzettelijke fout een rechtsfeit, waardoor de rechtsgevolgen die eraan verbonden zijn niet door de dader zelf worden beoogd, maar hem door de wetgever worden opgelegd. L. CORNELIS reikt echter zelf een oplossing aan om dit probleem te omzeilen: proceshandelingen zijn wel rechtshandelingen. Wanneer de dader in het kader van een aansprakelijkheidsprocedure zich beroept op de fout van het slachtoffer om een aansprakelijkheidsverdeling te bekomen, stelt hij een proceshandeling en dus ook een rechtshandeling. Het Hof van Cassatie had het algemeen rechtsbeginsel niet zonder meer mogen toepassen, maar had de toepassing ervan moeten voorzien van een toelichting.¹³⁹ F. GLANSDORFF voert twee alternatieve grondslagen aan voor de nieuwe cassatierechtspraak die beter verenigbaar zouden zijn met de equivalentieleer. Een eerste grondslag die hij voorstelt, is de compensatietheorie die geen toepassing zal vinden wanneer de dader een opzettelijke fout heeft begaan. Het slachtoffer brengt door zijn eigen fout ook schade toe aan de dader, waardoor deze een vordering tot schadevergoeding bekomt tegen het slachtoffer. Normaal zouden beide vorderingen elkaar compenseren wat uitmondt in een aansprakelijkheidsverdeling. Een compensatie van vorderingen zal uitblijven wanneer de dader een opzettelijke fout beging, wegens het ontbreken van een rechtmatig belang.¹⁴⁰ Deze eerste grondslag die GLANSDORFF voorstelt, kan niet worden aangenomen. Een verdeling van de schadelast zal immers niet uitgesproken worden op grond van de compensatietheorie, maar wel op grond van de billijkheid. Een tweede alternatieve grondslag wordt gevonden in de verrijking zonder oorzaak. Indien de dader van een opzettelijke fout zijn verschuldigde schadevergoeding zou kunnen verminderen door een beroep te doen op de

---

¹³⁷ H. BOCKEN en I. BOONE, "Causaliteit in het Belgische recht", *TPR* 2002, (1625) 1656; B. WEYTS, "De toepassing van *Fraus omnia corrumpit* bij een samenloop van aansprakelijkheden volgens het Hof van Cassatie: de bedoeling tot het berokkenen van schade is vereist" (noot onder Cass. 6 november 2007), *RW* 2007-2008, (1723) 1724; S. GUILLIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 480.

¹³⁸ J. KIRKPATRICK, "La maxime *fraus omnia corrumpit* et la réparation du dommage causé par un délit intentionnel en concours avec une faute involontaire de la victime", *JT* 2003, (573) 575.

¹³⁹ L. CORNELIS, "Ongeschikt voor gevoelige juristen: over de intieme verhouding tussen schade en causaal verband" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht. Actuele tendensen*, Gent, Larcier, 2005, (157) 184-185.

¹⁴⁰ F. GLANSDORFF, "Encore à propos de la causalité: Le concours entre la faute intentionnelle de l'auteur du dommage et la faute involontaire de la victime" (noot onder Cass. 6 november 2002), *RCJB* 2004, (272) 284.

onopzettelijke fout van het slachtoffer, zou dit neerkomen op een verrijking zonder oorzaak. Het slachtoffer zou hierdoor de exceptie van verrijking zonder oorzaak kunnen invoeren.¹⁴¹

Geldt deze cassatierechtspraak ook indien het slachtoffer een opzettelijke fout gepleegd heeft in samenloop met een onopzettelijke fout van de dader? Het Hof van Cassatie heeft deze kwestie niet verduidelijkt in zijn arrest van 6 november 2002. Aangenomen moet worden dat in deze situatie het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* eveneens toepassing moet vinden. Bovendien kan voor deze vaststelling een aanwijzing gevonden worden in het verzekeringsrecht. Op grond van artikel 8, eerste lid Wet Landverzekeringsovereenkomst is de verzekeraar niet verplicht om dekking te verlenen aan degene die het schadegeval opzettelijk heeft veroorzaakt.¹⁴² Daarnaast krijgen slachtoffers die ouder zijn dan veertien jaar en het ongeval en zijn gevolgen hebben gewild, geen vergoeding van de WAM-verzekeraar op grond van artikel 29bis, §1, zesde lid WAM.¹⁴³

Samengevat kan gesteld worden dat in geval van een samenloop van een opzettelijke fout van de dader en een onopzettelijke fout van het slachtoffer er geen verdeling van de schadelast zal optreden. Dit vormt een uitzondering op het principe van de aansprakelijkheidsverdeling, die het Hof van Cassatie in zijn arrest van 6 november 2002 gerechtvaardigd heeft op grond van het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit*. Sindsdien zijn de feitenrechters niet langer aangewezen op hun eigen creatieve oplossingen om een aansprakelijkheidsverdeling te omzeilen. Het principe in het cassatiearrest van 6 november 2002 is nadien nog tweemaal bevestigd, met name in het arrest van 9 oktober 2007 en in het arrest van 6 november 2007.¹⁴⁴

2.2 Nederland

2.2.1 Eigen schuld van het slachtoffer

A. Betekenis van eigen schuld

Verschillende meningen heersen over de betekenis die aan het begrip eigen schuld moet worden gegeven. Er kunnen vier opvattingen onderscheiden worden, waarbij geen enkele als de doorslaggevende leer beschouwd kan worden. Een eerste groep van auteurs omschrijft eigen schuld als een onzorgvuldigheid of onvoorzichtigheid ten aanzien van eigen belang. Het slachtoffer heeft ten aanzien van zichzelf niet met dezelfde zorg gehandeld die vereist is ten opzichte van andere personen. Er zal vooral gekeken moeten worden of het slachtoffer gehandeld heeft als een normaal, voorzichtig persoon in dezelfde omstandigheden geplaatst. Ook al heeft deze invulling van eigen schuld de meeste aanhangers, toch kan het niet beschouwd worden als de heersende leer. Het kan immers geen verklaring bieden waarom daden van andere personen ook toegerekend

---

¹⁴¹ F. GLANSDORFF, "Encore à propos de la causalité: Le concours entre la faute intentionnelle de l'auteur du dommage et la faute involontaire de la victime" (noot onder Cass. 6 november 2002), *RCJB* 2004, (272) 286.

¹⁴² Art. 8, eerste lid wet 25 juni 1992 op de landverzekeringsovereenkomst, *BS* 20 augustus 1992.

¹⁴³ Art. 29bis, §1, zesde lid wet 21 november 1989 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, *BS* 8 december 1989.

¹⁴⁴ Cass. 9 oktober 2007, AR P070604N, www.cass.be; Cass. 6 november 2007, AR P070627N, www.cass.be.

kunnen worden aan het slachtoffer en dus onder de eigen schuld van het slachtoffer worden gerekend.¹⁴⁵

Andere auteurs zien eigen schuld dan weer als een vorm van schuld. Het slachtoffer wordt verweten dat hij schade heeft geleden. Allerlei nuances werden verder aangebracht op deze omschrijving. Eigen schuld zou bestaan uit schuld ten opzichte van zichzelf of een ander. Daarnaast zou eigen schuld ook overeenstemmen met de schuld van de dader van een onrechtmatige daad, hetzij een verwijtbare gedraging zijn. Ook deze opvatting bleef niet gespaard van kritiek. Niemand kan rechtens verweten worden dat hij zijn eigen belangen schaadt. Dergelijke invulling van het begrip sluit eveneens schuldloze gedragingen uit, zodat de eigen schuld van de minderjarige en geestelijke gestoorden buiten beschouwing wordt gelaten. Bovendien kan ook deze opvatting de toerekening van andermans daden aan het slachtoffer niet verduidelijken.¹⁴⁶

Eigen schuld wordt ook wel eens opgevat als een onrechtmatigheid ten aanzien van zichzelf. Op grond van artikel 6:162, lid 2 B.W. is een onrechtmatigheid "een inbreuk op een recht en een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht of met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt". Tegen de opvatting van eigen schuld als een onrechtmatigheid ten aanzien van zichzelf, wordt ingebracht dat het slachtoffer geen onrechtmatigheid begaat als hij zijn eigen rechten schendt. Een onrechtmatigheid kan enkel bestaan uit een inbreuk op andermans rechten. Zodoende zal eigen schuld niet voorhanden zijn. Slechts zeer uitzonderlijk kan er toch eigen schuld zijn wanneer een onrechtmatigheid wordt gepleegd, dit ingeval het slachtoffer rechtsregels heeft overtreden die het algemeen belang dienen.¹⁴⁷

Tenslotte stelt een vierde groep van auteurs dat eigen schuld een vorm van eigen risico is. In tegenstelling tot de voorgaande opvattingen kan deze omschrijving wel een verklaring bieden waarom daden van anderen aan het slachtoffer kunnen worden toegerekend, evenals de reden waarom gedragingen van minderjarigen en geestelijke gestoorden eigen schuld kunnen opleveren. Toch maakt deze omschrijving nog steeds niet duidelijk wat onder eigen schuld begrepen moet worden. Door eigen schuld gelijk te stellen met eigen risico wordt in feite het probleem verplaatst. Een concretisering van het begrip eigen risico zal dan niet kunnen uitblijven. Volgens de auteur R.J. POLAK wordt onder eigen risico begrepen dat het slachtoffer, ten gevolge van omstandigheden aan zijn zijde, de schade niet meer volledig kan afwentelen op de dader. Op grond van deze redenering betekent eigen schuld dan het verschijnsel dat het slachtoffer zijn schade gedeeltelijk zelf draagt,

---

¹⁴⁵ A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 26-27; A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 73-74.

¹⁴⁶ A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 27-28; A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 73.

¹⁴⁷ A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 28-29; A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 73.

ten gevolge van omstandigheden aan zijn zijde. Hiermee is het nog steeds niet duidelijk wat precies onder eigen schuld begrepen moet worden.¹⁴⁸

Concluderend kan gesteld worden dat al de opvattingen over eigen schuld die in de rechtsleer voorkomen niet volstaan om de volledige lading van het begrip te dekken. Een combinatie van de opvattingen uit de rechtsleer is nodig om de juiste draagwijdte van eigen schuld te kennen. Eigen schuld veronderstelt in de eerste plaats dat het slachtoffer niet gehandeld heeft als een goede huisvader. In sommige gevallen zal dergelijke handeling slechts tot eigen schuld leiden wanneer hem dit verweten kan worden. Dit vereiste van verwijtbaarheid wordt niet gesteld bij daden van zeer jonge kinderen en geestelijke gestoorden. Zij zijn van nature uit schuldontbekwaam, maar toch zal eigen schuld mogelijk zijn. In dit geval moet eigen schuld begrepen worden als een vorm van eigen risico. Daarnaast is het niet vereist dat het gedrag van het slachtoffer onrechtmatig is. Van eigen schuld bij onrechtmatigheid zal er wel sprake zijn wanneer het slachtoffer rechtsregels heeft overtreden die niet alleen zijn eigen belangen betreffen, maar ook het algemeen belang.¹⁴⁹

B. Enkele vormen van eigen schuld

a) Schadebeperkingsplicht

Ook in Nederland zal het slachtoffer de nodige maatregelen moeten nemen om te voorkomen dat de schade in omvang toeneemt. Het wordt er gezien als een vorm van eigen schuld. De redelijkheid zal bepalen welke maatregelen het slachtoffer gehouden is te nemen. Het begrip schadebeperkingsplicht is wel misleidend in die zin dat het slachtoffer niet verplicht kan worden om zijn schade te beperken. Het kan niet juridisch afgedwongen worden. Indien het slachtoffer nalaat zijn schade te beperken, zal hij geen aanspraak meer kunnen maken op een integrale schadeloosstelling.¹⁵⁰

b) Risicoaanvaarding

In het verleden deed de dader van het schadegeval vaak een beroep op het leerstuk van de risicoaanvaarding om te kunnen ontsnappen aan zijn aansprakelijkheid. De Hoge Raad heeft echter geoordeeld dat er geen nood is aan een afzonderlijke rechtsfiguur naast deze van de eigen schuld. In vier arresten heeft de Hoge Raad het leerstuk van de risicoaanvaarding herzien en kreeg uiteindelijk een definitieve vorm in het arrest *Natrappen*.¹⁵¹

---

¹⁴⁸ A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 29-30; A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 74.

¹⁴⁹ A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 31-32.

¹⁵⁰ E. DIRIX, "De schadebeperkingsplicht van de benadeelde" (noot onder Rb. Hasselt 26 februari 1979), *RW* 1979-1980, (2920) 2922; J. SPIER, J., T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 281; R.P. ELZAS, *Vergoeding van personenschade in Nederland*, Gent, Mys en Breesch, 1998, 49; G.M. VAN WASSENAER, *Schadevergoeding: personenschade*, Deventer, Kluwer, 2008, 75-76; A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 130-131.

¹⁵¹ J. SPIER, J., T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 280-281; A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 108.

Het eerste arrest waar deze kwestie aan bod kwam was de zaak *Dik Trom*. Een bezoeker van een circus werd uitgenodigd om een ritje te rijden op een ongezadelde ezel. Vervolgens werd hij van het dier afgeworpen. Het circus beweerde niet aansprakelijk te zijn, aangezien de bezoeker de risico's van het rijden op een ongezadelde ezel aanvaard had. De Hoge Raad ging niet akkoord met deze bewering. De circusexploitant kon zich niet onttrekken van zijn aansprakelijkheid door het enkele feit dat het slachtoffer de risico's aanvaard had daar hijzelf ook kennis had van deze risico's. Op grond van eigen schuld werd de schadelast verdeeld tussen de bezoeker en de circusexploitant.¹⁵² De twee daaropvolgende arresten handelden over het meerijden met een dronken bestuurder. Zowel in de zaak *Staat/Delta Lloyd* als in de zaak *Geerts/Ten Dam* oordeelde de Hoge Raad dat het meerijden met een dronken chauffeur geen risicoaanvaarding uitmaakt, maar eigen schuld. Deze vaststelling had tot gevolg dat er een verdeling van de schadelast plaatsvond tussen de passagier en de bestuurder.¹⁵³ In het arrest *Natrappen* bevestigd de Hoge Raad het duidelijkst dat er voor de rechtsfiguur risicoaanvaarding geen plaats meer is naast eigen schuld. Tijdens een voetbalwedstrijd trapt een speler tegen het been van zijn tegenspeler, terwijl deze niet meer in het bezit was van de bal. De tegenspeler geraakt ten gevolge van dit natrappen gewond aan zijn been en vordert hiervoor een schadevergoeding. De Hoge Raad vertrekt vanuit het uitgangspunt dat de gedragingen van sportbeoefenaars minder snel onrechtmatig zijn. De spelers kunnen tot op een bepaalde hoogte gevaarlijke gedragingen van elkaar verwachten. Buiten de situatie van sport en spel zijn deze gedragingen echter niet voorzienbaar, zodat zij ook niet aanvaard kunnen worden. De Hoge Raad benadrukt verder dat risicoaanvaarding geen rechtvaardigingsgrond is en de dader zijn aansprakelijkheid dus niet kan ontlopen.¹⁵⁴

De arresten van de Hoge Raad tonen aan dat het leerstuk van de risicoaanvaarding geëvolueerd is van een zelfstandige rechtsfiguur naar een vorm van eigen schuld. Sindsdien stemt het overeen met de wijze waarop risicoaanvaarding in het Belgische recht vorm krijgt. Risicoaanvaarding zal dus niet langer leiden tot een verval van aansprakelijkheid, maar tot een toepassing van de regels van eigen schuld. Het is ook niet meer dan normaal dat de dader van het schadegeval niet aan zijn aansprakelijkheid kan ontsnappen, wanneer hij een onrechtmatige daad heeft gesteld. Het feit dat het slachtoffer zich vrijwillig in een risicosituatie brengt, doet geen afbreuk aan het onrechtmatig karakter van de gedraging van de dader.

2.2.2 Van alles of niets naar aansprakelijkheidsverdeling

A. Hoge Raad 4 februari 1916

Tot in 1916 gold in het Nederlandse recht eveneens het alles of niets principe. De dader van het schadegeval kon zo ontsnappen aan zijn aansprakelijkheid wanneer het slachtoffer zelf bijgedragen had tot de schade.¹⁵⁵ De Hoge Raad heeft in een arrest van 4 februari 1916 een einde gemaakt aan de toepassing van dit principe. De feiten van het arrest waren de volgende: Bij het oversteken van een spoorweg werd een voetganger gegrepen door een voorbijkomende trein. Dit leidde tot een

¹⁵² HR 21 oktober 1988, *NJ* 1988, 729.

¹⁵³ HR 28 september 1990, *NJ* 1992, 619; HR 12 oktober 1990, *NJ* 1992, 620.

¹⁵⁴ HR 28 juni 1991, *NJ* 1992, 622.

¹⁵⁵ A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 28; A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 5.

zodanige verminking van zijn arm, waardoor deze moest worden afgezet. De rechtbank oordeelde dat zowel de spoorwegmaatschappij als het slachtoffer schuld hadden aan de totstandkoming van de schade. De spoorwegmaatschappij had nagelaten om waarschuwingssignalen te plaatsen of te voorzien in de mogelijkheid van het afsluiten van de spoorweg bij een aankomende trein. Het slachtoffer zelf had moeten opletten voordat hij zomaar de spoorweg opging. Bij toepassing van het alles of niets principe wees de rechtbank dan ook de vordering tot schadevergoeding van het slachtoffer af. Het gerechtshof besloot daarentegen om de schadelast gelijk te verdelen over de partijen. Dit arrest werd evenwel vernietigd door de Hoge Raad. De Hoge Raad overwoog dat indien de schade veroorzaakt wordt door onrechtmatige handelingen van meerdere personen de schadelast verdeeld moest worden onder de aansprakelijken, door rekening te houden met de mate waarin ieders schuld heeft bijgedragen tot het veroorzaken van de schade.¹⁵⁶

Sinds de uitspraak van de Hoge Raad in het arrest van 4 februari 1916 is het vaste rechtspraak geworden dat de aansprakelijkheid van de dader beperkt wordt in geval van eigen schuld van het slachtoffer.¹⁵⁷ Evenwel heerste er nog veel onduidelijkheid rond deze uitspraak. In de eerste plaats ontbrak er een wettelijke grondslag die de verwerping van het alles of niets principe door de Hoge Raad kon verklaren. Velen waren daarnaast ook van oordeel dat het slachtoffer geen onrechtmatige daad ten aanzien van zichzelf kan plegen. Bovendien verduidelijkte de Hoge Raad niet op welke wijze de schadelast precies moest worden verdeeld tussen de partijen. Moet er gekeken worden naar de ernst van de schuld of naar de causale bijdrage aan de schade?¹⁵⁸

B. Aansprakelijkheidsverdeling onder het oude Burgerlijk Wetboek

Zoals gezegd, ontbrak in het Burgerlijk Wetboek van 1838 een wettelijke grondslag in verband met eigen schuld. Toch gold ook onder het oude recht sinds 1916 de regel dat het slachtoffer zijn schade niet volledig kon afwentelen op de dader, wanneer hijzelf ook schuld had aan de totstandkoming van de schade. In de rechtsleer werd de regel uitgewerkt dat de aansprakelijkheid van de dader wordt verminderd ten gevolge van de eigen schuld van het slachtoffer en zelfs volledig komt te vervallen voor de bijkomende schade wegens de niet-naleving van de schadebeperkingsplicht door het slachtoffer. Als grondslag voor dit verval van aansprakelijkheid werd de afwezigheid van oorzakelijk verband tussen de onrechtmatige daad van de dader en de bijkomende schade aangenomen. Bij eigen schuld van het slachtoffer ontbrak dit oorzakelijk verband echter niet, maar de aansprakelijkheid van de dader werd verminderd in verhouding tot de eigen schuld van het slachtoffer.¹⁵⁹

C. Codificatie in het Nieuw Burgerlijk Wetboek: art. 6:101

Bij de invoering van het Nieuw Burgerlijk Wetboek werd de opvatting die de Hoge Raad in het arrest van 4 februari 1916 aanhing, gecodificeerd. Artikel 6:101 NBW vormt sindsdien de wettelijke

---

¹⁵⁶ HR 4 februari 1916, *NJ* 1916, 450.

¹⁵⁷ HR 17 juni 1932, *NJ* 1932, 1297; HR 12 april 1946, *NJ* 1946, 232; HR 23 november 1956, *NJ* 1957, 2; HR 4 november 1977, *NJ* 1978, 146.

¹⁵⁸ A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 29.

¹⁵⁹ A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 43-44.

grondslag voor eigen schuld. Het artikel bepaalt in het eerste lid dat "wanneer de schade mede een gevolg is van een omstandigheid die aan de benadeelde kan worden toegerekend, de vergoedingsplicht verminderd wordt door de schade over de benadeelde en de vergoedingsplichtige te verdelen in evenredigheid met de mate waarin de aan ieder toe te rekenen omstandigheden tot de schade hebben bijgedragen, met dien verstande dat een andere verdeling plaatsvindt of de vergoedingsplicht geheel vervalt of in stand blijft, indien de billijkheid dit wegens de uiteenlopende ernst van de gemaakte fouten of andere omstandigheden van het geval eist". Sinds de codificatie van het leerstuk van de eigen schuld in art. 6:101 NBW zal ook in geval van schending van de schadebeperkingsplicht geen verval van aansprakelijkheid van de dader optreden, maar een verdeling van de schadelast conform dit artikel.¹⁶⁰

2.2.3 Grondslag voor verdeling van de schadelast

Net zoals er verschillende meningen voorkomen over de betekenis die aan eigen schuld moet worden gegeven, zijn er ook verschillende opvattingen over de grondslag voor de verdeling van de schadelast in geval van eigen schuld. Geen enkele van deze opvattingen geniet echter de voorkeur in het Nederlandse recht.

Een eerste opvatting sluit aan bij de juridische grondslag die door L. CORNELIS in het Belgische recht wordt voorgesteld. Deze opvatting komt erop neer dat de eigen schuld van het slachtoffer onrechtstreeks zorgt voor schade bij de dader. Dit is het geval wanneer de dader gehouden is tot een integrale schadeloosstelling, terwijl hij maar een gedeelte van de schade heeft veroorzaakt. In overeenstemming met de regresvordering die een aansprakelijke heeft op zijn medeaansprakelijke, verwerft de dader ook een regresvordering op het slachtoffer. Deze regresvordering en de vordering tot schadeloosstelling van het slachtoffer zullen met elkaar gecompenseerd worden, wat leidt tot een verdeling van de schadelast tussen de dader en het slachtoffer.¹⁶¹ Tegen deze grondslag kunnen dezelfde opmerkingen ingebracht worden als in het Belgische recht. Er kan bezwaarlijk aangenomen worden dat het slachtoffer gelijkgesteld kan worden met een mededader, aangezien het slachtoffer schade toebrengt aan zichzelf en de mededader aan een derde. Deze grondslag dient dus ook in het Nederlandse recht verworpen te worden.

De tweede opvatting over de juridische grondslag van de verdeling van de schadelast knoopt aan bij deze voorgesteld door R.O. DALCQ in het Belgische recht. Volgens deze opvatting wordt het onbillijk geacht dat het slachtoffer een schadevergoeding verkrijgt voor het deel van de schade dat hij zelf veroorzaakt heeft. Indien het slachtoffer de schadelast toch volledig verhaalt op de dader, handelt hij niet in overeenstemming met de eisen van redelijkheid en billijkheid die steeds van toepassing zijn in de relatie tussen een schuldeiser en een schuldenaar.¹⁶² Ook in het Nederlandse

---

¹⁶⁰ A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 41.

¹⁶¹ A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 10.

¹⁶² A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 10; T. HARTLIEF, "Open normen in het schadevergoedingsrecht: de artikelen 6:98, 99 en 101 BW", *WPNR* 2002, (8) 13.

recht dient aangenomen te worden dat de billijkheid het meest geschikt is als grondslag voor een aansprakelijkheidsverdeling.

2.2.4 Bepalen van de wijze van verdeling

A. Verdeelsleutel onder het oude recht

a) In de rechtsleer

Onder het oude recht was het niet eenvoudig te bepalen op welke wijze de schadelast verdeeld moest worden tussen de dader en het slachtoffer in geval van eigen schuld. Door de rechtsleer werden immers verschillende mogelijke verdeelsleutels voorgesteld, waarvan geen enkele de voorkeur verkreeg.¹⁶³

Een eerste groep van auteurs stelde voor dat er een causaliteitsafweging moest plaatsvinden om de schadelast te verdelen tussen de dader en het slachtoffer. Meer specifiek diende afgewogen te worden in welke mate de onrechtmatige gedragingen van beide partijen hadden bijgedragen tot het veroorzaken van de schade. Op deze verdeelsleutel werden nog allerlei varianten aangebracht. Volgens RIBBIUS moest er gekeken worden naar de grootte van het risico dat de partijen met hun handelen hadden veroorzaakt. In evenredigheid met deze grootte kon dan de schadelast verdeeld worden tussen de dader en het slachtoffer. VERMEER daarentegen vond dat niet de grootte van het risico relevant was, maar wel een vergelijking tussen de graad van waarschijnlijkheid op schade ten gevolge van de gedraging van de dader en de graad van waarschijnlijkheid op schade ten gevolge van de gedraging van het slachtoffer.¹⁶⁴

De tegenstanders van de causaliteitsafweging menen dat het niet mogelijk is om de causaliteit van beide gedragingen af te wegen, aangezien causaliteit niet in graden voorkomt. Bovendien zien zij niet in hoe een causaliteitsafweging kan plaatsvinden bij een nalaten in plaats van een handelen. Daarom moest volgens deze groep van auteurs de schadelast verdeeld worden aan de hand van een schuldafweging. Evenwel was het niet duidelijk op welke wijze deze schuldafweging precies moest gebeuren. Verschillende criteria werden aangereikt om dit probleem op te lossen. Volgens VAN OVEN moest er gekeken worden naar de mate waarin de handeling de dader of het slachtoffer verweten kon worden. VIGELIUS suggereerde dat de schadelast verdeeld moest worden afhankelijk van het schuldverband. RUTTEN stelde dat de ernst van de gepleegde fouten met elkaar vergeleken moest worden. SCHUT verklaarde tot slot dat de vermijdbaarheid de schuld bepaalt, zodat er gekeken moest worden in welke mate het mogelijk was voor de dader en het slachtoffer om de schade te vermijden.¹⁶⁵

---

¹⁶³ A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 137.

¹⁶⁴ A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 193.

¹⁶⁵ A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 137-138; A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 193-194.

Nu waren het de aanhangers van de causaliteitsafweging die kritiek uitten op een verdeling van de schadelast aan de hand van een schuldafweging. Volgens hen kan het niet dat er wel rekening gehouden wordt met de graad van schuld wanneer zowel de dader als het slachtoffer hebben bijgedragen tot de schade, terwijl de graad van schuld irrelevant is wanneer enkel de dader schuld heeft aan de schade. Bovendien stelden zij dat het niet mogelijk is om de eigen belangen te schenden door middel van onrechtmatig handelen, zodat de eigen schuld van het slachtoffer niet hetzelfde inhoudt als de schuld van de dader die iemand anders zijn belangen schendt.¹⁶⁶

VOETELINK trachtte deze twee uitersten met elkaar te verzoenen door een alternatieve verdeelsleutel voor te stellen. Hij was van mening dat de partij die de meest ernstige norm overtreden had ook het grootste deel van de schadelast moest dragen. Indien het niet mogelijk is om de ernst van de geschonden norm te bepalen of het slachtoffer en de dader hadden normen overtreden van dezelfde aard dan was volgens VOETELINK de mate van voorzienbaarheid van de schade bepalend.¹⁶⁷

Tot slot waren er ook een aantal auteurs die stelden dat het niet mogelijk is om de schadelast te verdelen op basis van slechts één verdeelsleutel. Volgens SCHOLTEN moest er vooreerst een afweging van de schuld van de dader en van de schuld van het slachtoffer plaatsvinden, maar dat er daarnaast tevens moest gekeken worden in welke mate de onrechtmatige handelingen van beide partijen hadden bijgedragen tot de schade. MAEIJER beweerde dat er in de eerste plaats een afweging moest gebeuren tussen de eigen schuld van het slachtoffer en de schuld van de dader. Indien deze afweging niet mogelijk zou zijn, moest er vastgesteld worden in welke mate het oorzakelijk verband tussen de handeling van de dader en de schade beïnvloed werd door de eigen schuld van het slachtoffer. EKERING en HOMMES waren zelfs van oordeel dat een causaliteitsafweging en een schuldafweging gelijktijdig dienden te gebeuren. Meer bepaald moest volgens hen de mate van de schuld in het veroorzaken van de schade vastgesteld worden.¹⁶⁸

b) In de rechtspraak van de Hoge Raad

Ook uit de rechtspraak van de Hoge Raad kon onmogelijk afgeleid worden welke verdeelsleutel de overhand kreeg tijdens het van kracht zijn van het Burgerlijk Wetboek van 1838. Meermaals wijzigde de Hoge Raad zijn standpunt in deze kwestie. In het arrest van 4 februari 1916 bepaalde de Hoge Raad nog dat de schadelast verdeeld moest worden rekening houdend met "de mate waarin ieders schuld heeft meegewerkt tot het veroorzaken van de schade".¹⁶⁹ In het arrest *Staat Hamburg* besloot de Hoge Raad dat in geval het slachtoffer eigen schuld heeft aan de totstandkoming van de schade, deze eigen schuld onbeduidend was naast het boosaardig opzet van de dader, zodat zij in feite diende verwaarloosd te worden.¹⁷⁰ Met deze uitspraak leek de Hoge Raad even terug te keren naar het alles of niets principe. Toch verkoos de Hoge Raad in een arrest van 12 april 1946 resoluut voor een aansprakelijkheidsverdeling door te bepalen dat de

¹⁶⁶ A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 194.

¹⁶⁷ A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 195.

¹⁶⁸ A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 195-196.

¹⁶⁹ HR 4 februari 1916, NJ 1916, 450.

¹⁷⁰ HR 11 maart 1938, NJ 1939, 128.

aansprakelijkheid van de dader ten dele vervalt in verhouding met de wederzijdse gepleegde onrechtmatige handelingen.¹⁷¹ Vervolgens bepaalde de Hoge Raad in een arrest van 2 februari 1962 dat "wanneer de schade mee veroorzaakt werd door een omstandigheid die toe te rekenen is aan het slachtoffer, de schade die hiervan het gevolg is ten laste van het slachtoffer moet blijven voor zover dit met het oog op het feit redelijk is".¹⁷² In de jaren '70 stelde de Hoge Raad dat de schadelast verdeeld moest worden tussen de dader en het slachtoffer door rekening te houden met de ernst van de respectievelijke gemaakte fouten.¹⁷³ Zo werd in het arrest *Topaz* beslist dat dader geen schadevergoeding verschuldigd was aan het slachtoffer, aangezien zijn fout in vergelijking met die van het slachtoffer onbeduidend was.¹⁷⁴ In de jaren die hierop volgden tot aan de inwerkingtreding van het Nieuw Burgerlijk Wetboek werd er een min of meer vaste verdeelsleutel toegepast door de Hoge Raad. De verdeling van de schadelast werd afhankelijk gemaakt van de mate waarin de respectievelijke onrechtmatige gedragingen van de dader en het slachtoffer hadden bijgedragen tot de schade. De schadelast werd echter op een andere wijze verdeeld wanneer de billijkheid dit wegens de ernst van de gemaakte fouten voorschreef.¹⁷⁵

B. Verdeelsleutel in het Nieuw Burgerlijk Wetboek

a) Meervoudige verdeelsleutel

Met de invoering van het Nieuw Burgerlijk Wetboek werd ook het leerstuk van de eigen schuld gecodificeerd. De wetgever kreeg zo de kans om een verdeelsleutel in het wetboek op te nemen. Het oorspronkelijk wetsvoorstel bevatte evenwel geen concrete verdeelsleutel, maar bepaalde dat "wanneer de schade mee te wijten is aan een omstandigheid die aan de benadeelde kan worden toegerekend, de vergoedingsplicht gematigd wordt of geheel vervalt voor zover dit redelijk is". Uiteindelijk kreeg deze omschrijving een duidelijkere vorm in het artikel 6:101, lid 1 NBW. Sindsdien zal de schadelast tussen de dader en het slachtoffer primair verdeeld worden overeenkomstig de causale verdeelsleutel, waarna er nog een billijkheidscorrectie kan plaatsvinden.¹⁷⁶ De gekozen verdeelsleutel sluit dus aan bij deze die de Hoge Raad in de laatste jaren van het Burgerlijk Wetboek van 1838 hanteerde.

b) Causale verdeelsleutel

In de eerste plaats zal de schadelast verdeeld worden op grond van een causale verdeelsleutel. Dit houdt volgens artikel 6:101, lid 1 NBW in dat de schadelast wordt verdeeld "in evenredigheid met de mate waarin de aan ieder toe te rekenen omstandigheden tot de schade hebben bijgedragen". Uit deze bepaling vloeit voort dat de omstandigheden aan het slachtoffer moeten kunnen worden

---

¹⁷¹ HR 12 april 1946, *NJ* 1946, 232.

¹⁷² HR 2 februari 1962, *NJ* 1964, 329.

¹⁷³ HR 26 maart 1976, *NJ* 1976, 393; HR 17 november 1978, *NJ* 1979, 316.

¹⁷⁴ HR 4 november 1977, *NJ* 1978, 146.

¹⁷⁵ HR 6 februari 1986, *NJ* 1988, 57; HR 8 december 1989, *NJ* 1990, 778; HR 1 juni 1990, *NJ* 1991, 720.

¹⁷⁶ A.J. VERHEIJ, *Onrechtmatige daad*, Deventer, Kluwer, 2005, 171; S.D. LINDENBERGH *Schadevergoeding: algemeen, deel 1*, Deventer, Kluwer, 2008, 19; A.R. BLOEMBERGEN, *Schadevergoeding: algemeen, deel 1*, Deventer, Kluwer, 2001, 19; A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 197.

toegerekend. Indien dit het geval is, zal de schadelast verdeeld kunnen worden aan de hand van de causale verdeelsleutel.¹⁷⁷

Het is evenwel niet geheel duidelijk op basis van welk criterium de causale afweging moet geschieden. Door de rechtsleer werden verschillende mogelijke criteria aangereikt. Volgens sommigen gaat het om een zuivere toepassing van de verdeelsleutel. Er moet nagegaan worden wat het belang van de aan ieder toe te rekenen omstandigheden was bij de totstandkoming van de schade. Meer bepaald vereist dit een onderzoek van de *conditiones sine quibus non*.¹⁷⁸ Aangezien zowel de gedraging van de dader als deze van het slachtoffer noodzakelijk waren voor de totstandkoming van de concrete schade zal op grond van dit criterium de schadelast enkel verdeeld kunnen worden bij helften.

Anderen stellen dat de causale afweging moet plaatsvinden aan de hand van de toerekeningsmaatstaf uit art. 6:98 NBW. Dit criterium kan niet aangenomen worden. Art. 6:98 NBW codificeert de causaliteitstheorie die in Nederland wordt gehuldigd, namelijk de toerekening naar redelijkheid. Dit artikel zal enkel een rol spelen bij de vaststelling van het oorzakelijk verband tussen een onrechtmatige gedraging en de schade, maar mag niet verward worden met de causale afweging die art. 6:101, lid 1 NBW op het oog heeft. De toerekeningsmaatstaf kan enkel vaststellen of een deel van de schade al dan niet ten laste van het slachtoffer moet blijven, maar is ongeschikt om te bepalen in welke mate de schadelast voor rekening van het slachtoffer blijft.¹⁷⁹

Het enige criterium dat op voldoende wijze een invulling kan geven aan de causale verdeelsleutel is de mate waarin de dader en het slachtoffer met hun respectievelijke gedraging het gevaar voor het ontstaan van schade hebben gecreëerd. De omvang van de schadelast die door de dader of het slachtoffer moet worden gedragen, wordt dus afhankelijk gesteld van de gevaarlijkheid van zijn gedrag.¹⁸⁰ Ook de Hoge Raad heeft zijn voorkeur voor dit criterium laten blijken in het arrest van 2 juni 1995. In dit arrest stelde de Hoge Raad namelijk dat enerzijds het gedrag van het kind op de weg en anderzijds de wijze van rijden van het motorvoertuig hadden geleid tot het gevaar van het ontstaan van een aanrijding.¹⁸¹

c) Billijkheidscorrectie

Als de toepassing van de causale verdeelsleutel een resultaat oplevert dat tevreden stelt, zal de verdeling op basis van deze verdeelsleutel vaststaan. Indien echter een verdeling wordt bekomen die niet billijk wordt geacht, bepaalt art. 6:101, lid 1 *in fine* NBW dat een andere verdeling zal plaatsvinden. De toepassing van de billijkheidscorrectie kan er dus toe leiden dat één partij

---

¹⁷⁷ T. HARTLIEF, "Open normen in het schadevergoedingsrecht: de artikelen 6:98, 99 en 101 BW", *WPNR* 2002, (8) 15; J. SPIER, J., T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 274; A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 199; A.J.O. VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 138.

¹⁷⁸ A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 199.

¹⁷⁹ A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 200-203.

¹⁸⁰ A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 206-208.

¹⁸¹ HR 2 juni 1995, *NJ* 1997, 700.

gehouden is tot een integrale schadeloosstelling of geniet van een verval van zijn aansprakelijkheid.¹⁸² Van een toepassing van de billijkheidscorrectie kan sprake zijn wanneer de ernst van de fout gepleegd door de dader verschilt van deze gepleegd door het slachtoffer. Daarnaast spreekt art. 6:101, lid 1 *in fine* NBW nog over andere omstandigheden van het geval die een billijkheidscorrectie kunnen rechtvaardigen. In dit geval kan het gaan om onder meer de aard van de aansprakelijkheid, de aard en ernst van de schade, de leeftijd van het slachtoffer en de vermogenstoestand van de partijen.¹⁸³

In bepaalde gevallen zal het slachtoffer ten gevolge van de toepassing van de billijkheidscorrectie geen schadevergoeding kunnen bekomen van het slachtoffer. Dit zal in de eerste plaats het geval zijn wanneer ernst van de fout van de dader zo gering is ten opzichte van de ernst van de fout van het slachtoffer, zodat de eigen schuld van het slachtoffer de overhand krijgt.¹⁸⁴ Deze kwestie kwam aan bod in het arrest *Joemman/Staat*. De Staat werd aansprakelijk gehouden voor de schade die de politie veroorzaakt had bij het binnenvallen van de woning van Joemman. Hij werd ervan verdacht te zijn doorgereden na een ernstig verkeersongeval te hebben gepleegd. Achteraf blijkt dat niet hij, maar zijn zestienjarige zoon die elders woont de feiten had gepleegd. Daar Joemman dus onschuldig was, was de Staat verplicht om de onrechtmatig toegebrachte schade te vergoeden. Ook Joemman werd aansprakelijk gesteld, aangezien hij niet de nodige maatregelen had genomen om te voorkomen dat zijn minderjarige zoon met de wagen kon rijden. De Hoge Raad vond de fout van Joemman ernstiger dan die van de Staat, waardoor op grond van de billijkheid werd geoordeeld dat de verplichting van de Staat om een schadevergoeding uit te keren verviel.¹⁸⁵ Van een verdeling van de schadelast zal eveneens geen sprake zijn wanneer het slachtoffer opzettelijk heeft bijgedragen tot de schade. In dit geval is de ernst van de fout van de dader ook verwaarloosbaar ten opzichte van de opzettelijke fout van het slachtoffer. Door de toepassing van de billijkheidscorrectie zal de dader volledig ontheven worden van zijn verplichting tot schadeloosstelling van het slachtoffer. Wanneer echter zowel de dader als het slachtoffer een opzettelijke fout hebben gepleegd, zal de aansprakelijkheidsverdeling in stand blijven.¹⁸⁶

Ook het omgekeerde kan zich voordoen, namelijk de situatie waarin de dader een integrale schadevergoeding zal moeten betalen aan het slachtoffer en hij dus niet kan genieten van de voordelen van een aansprakelijkheidsverdeling. Wanneer de dader opzettelijk schade toebrengt

---

¹⁸² T. HARTLIEF, "Open normen in het schadevergoedingsrecht: de artikelen 6:98, 99 en 101 BW", *WPNR* 2002, (8) 15; J. SPIER, J., T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 276; G.H.A. SCHUT, *Onrechtmatige daad*, Deventer, Tjeenk Willink, 1997, 170; A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 139-140; A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 210.

¹⁸³ A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 216-222; J. SPIER, J., T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 276.

¹⁸⁴ J. SPIER, J., T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 276; A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 18; A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 227.

¹⁸⁵ HR 1 oktober 1993, *NJ* 1993, 761.

¹⁸⁶ J. VAN SCHELLEN, *Juridische causaliteit. Een onderzoek naar het oorzakelijkheidsvereiste in het civiele aansprakelijkheidsrecht*, Deventer, Kluwer, 1972, 186; A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 17; ; A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 228.

aan het slachtoffer, zal de billijkheidscorrectie verhinderen dat er verdeling van de schadelast plaatsvindt, zelfs al heeft het slachtoffer eigen schuld aan de totstandkoming van de schade. Hetzelfde zal zich voordoen wanneer de fout van de dader de zwaarte van de fout van het slachtoffer overtreft.¹⁸⁷

De billijkheidscorrectie zal ambtshalve worden toegepast door de rechter. Ook wanneer er geen beroep op wordt gedaan door de partij die zijn veroordeling wenst aan te vechten, zal de rechter moeten nagaan of de billijkheid geen andere verdeling vereist.¹⁸⁸

2.3 Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht

2.3.1 Draft Common Frame of reference

A. Criterium van de ernst van de fouten

Volgens the DCFR dient er eveneens een verdeling van de schadelast op te treden bij samenlopende fouten van de dader en het slachtoffer. Het criterium van de ernst van de fouten zal toegepast worden om het aandeel van elk in de schade te bepalen. De voorkeur voor dit criterium blijkt uit art. VI-5:102 (1) DCFR: "*where the fault of the person suffering the damage contributed to the occurrence or extent of legally relevant damage, reparation is to be reduced according to the degree of such fault*". Diegene die de zwaarste fout heeft gepleegd, zal bijgevolg ook het grootste deel van de schadelast moeten dragen. Indien de fout van de dader zo gering is in vergelijking met deze van het slachtoffer, kan het voorvallen dat het slachtoffer zelfs geen schadevergoeding verkrijgt. Vanzelfsprekend kan in het omgekeerde geval het slachtoffer een integrale schadevergoeding verkrijgen ondanks zijn eigen fout.¹⁸⁹

Toch valt het te betreuren dat the DCFR geopteerd heeft voor het criterium van de ernst van de fouten. Zoals gezegd, is de toepassing van dit criterium problematisch. In de eerste plaats is het moeilijk vast te stellen of een bepaalde fout zwaarder is dan een andere. Verder zal het principe van het objectief herstel worden geschonden door de toepassing van dit criterium. Bovendien zal het criterium zelfs niet toegepast kunnen worden in geval van een objectieve aansprakelijkheid, aangezien deze aansprakelijkheid niet vereist dat er een fout werd gepleegd. Enkel het causale criterium kan een oplossing bieden voor deze problemen.

B. Invloed van opzettelijke fout op verdeling van de schadelast

Indien de dader een opzettelijke fout heeft gepleegd, zal de onopzettelijke fout van het slachtoffer niet in aanmerking worden genomen bij de verdeling van de schadelast. De dader dient hierdoor de volledige schadelast te dragen. Dit is een rechtstreeks gevolg van de toepassing van het criterium van de ernst van de fouten uit art. VI-5-102 (1) DCFR. Ook indien het slachtoffer een opzettelijke

---

¹⁸⁷ A.L.M. KEIRSE, *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 229-230; A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 21.

¹⁸⁸ A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 141.

¹⁸⁹ C. VON BAR en E. CLIVE (eds.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, München, Sellier European Law Publishers, 2009, 3475-3478.

fout heeft gepleegd, zal hij geen schadevergoeding kunnen vorderen van de dader. Dit wordt uitdrukkelijk vermeld in de commentaar bij art. VI-5:102 (1) DCFR.¹⁹⁰

2.3.2 Principles of European Tort Law

A. Causaal criterium

Ook volgens de PETL zal de eigen fout van het slachtoffer een invloed hebben op het bedrag van de schadevergoeding die de dader dient uit te keren aan het slachtoffer. Art. 8:101 (1) PETL bepaalt immers dat: "*liability can be excluded or reduced to such extent as is considered just having regard to the victim's contributory fault and to any other matters which would be relevant to establish or reduce liability of the victim if he were the tortfeasor*". Deze bepaling is gebaseerd op het principe dat het slachtoffer geen recht heeft een schadevergoeding te vorderen voor het deel van de schade dat hij zelf veroorzaakt heeft.¹⁹¹ Hoewel niet uitdrukkelijk bepaald, doet de commentaar op het artikel vermoeden dat de verdeling van de schadelast tussen de dader en het slachtoffer zal plaatsvinden op basis van het causale criterium. Er wordt immers gesteld dat de schadevergoeding die de dader verschuldigd is aan het slachtoffer, verminderd wordt in verhouding tot de bijdrage van het slachtoffer tot de schade.¹⁹²

B. Invloed van opzettelijke fout op verdeling van de schadelast

Bij samenloop van een opzettelijke fout van de dader met een onopzettelijke fout van het slachtoffer wordt aangenomen dat de dader geen beroep kan doen op de fout van het slachtoffer om een vermindering van de schadevergoeding te bekomen. Dit wordt immers onbillijk geacht en zou eveneens strijdig zijn met de openbare orde. Bijgevolg zal de dader een integrale schadevergoeding moeten uitbetalen aan het slachtoffer.¹⁹³ Een uitzondering op dit principe wordt gevormd door de uitlokking vanwege het slachtoffer. Indien het slachtoffer de onrechtmatige handeling van de dader heeft uitgelokt, kan deze uitlokking ertoe leiden dat de schadevergoeding proportioneel wordt verminderd.¹⁹⁴

Wanneer het niet de dader is die een opzettelijke fout heeft gepleegd, maar het slachtoffer, zal de dader zijn aansprakelijkheid kunnen ontlopen. Het slachtoffer zal geen schadevergoeding kunnen vorderen van de dader, maar moet de volledige schadelast zelf dragen. Indien echter de dader de verplichting had om ervoor te zorgen dat het slachtoffer zichzelf geen schade kon aandoen, zal hij wel een deel van de schadelast moeten dragen.¹⁹⁵

---

¹⁹⁰ C. VON BAR en E. CLIVE (eds.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, München, Sellier European Law Publishers, 2009, 3476-3477.

¹⁹¹ EUROPEAN GROUP ON TORT LAW, *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*, Horn, Springer, 2005, 130.

¹⁹² EUROPEAN GROUP ON TORT LAW, *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*, Horn, Springer, 2005, 134.

¹⁹³ EUROPEAN GROUP ON TORT LAW, *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*, Horn, Springer, 2005, 134.

¹⁹⁴ EUROPEAN GROUP ON TORT LAW, *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*, Horn, Springer, 2005, 135.

¹⁹⁵ EUROPEAN GROUP ON TORT LAW, *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*, Horn, Springer, 2005, 135.

3. Verdeling van de schadelast bij samenlopende fouten van dader en mededader

3.1 België

3.1.1 Aansprakelijkheid *in solidum*

Aan de oorsprong van het schadegeval bevinden zich vaak meerdere oorzaken die het gevolg zijn van foutieve handelingen van verschillende daders. Als voorbeeld kan de situatie genomen worden waarbij een patiënt medicatie met een te hoge dosis inneemt. De schade die hij hierdoor leidt, zal het gevolg zijn van de fout van de arts die een te hoge dosis heeft voorgeschreven, maar ook van de fout van de apotheker die het voorschrift van de arts had moeten controleren.¹⁹⁶ Op grond van de regels van de equivalentie leer zal de fout van een mededader niet tot gevolg hebben dat het oorzakelijk verband tussen de fout van de dader en de schade wordt verbroken.¹⁹⁷ In geval van samenlopende fouten van de dader en een mededader zal er sprake zijn van de *in solidum* aansprakelijkheid. Dit wil zeggen dat elke aansprakelijke door het slachtoffer kan worden aangesproken tot vergoeding van de gehele schade. In de *obligatio*-verhouding, dit is ten aanzien van het slachtoffer, zal er dus geen verdeling van de schadelast optreden.¹⁹⁸

De aansprakelijkheid *in solidum* werd door het Hof van Cassatie voor het eerst erkend in het arrest van 15 februari 1886, al kreeg het toen nog niet deze benaming.¹⁹⁹ Zowel in het kader van een aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad als in het kader van een objectieve aansprakelijkheid kan er een aansprakelijkheid *in solidum* optreden. Als voorwaarde voor een aansprakelijkheid *in solidum* geldt dat de samenlopende fouten dezelfde schade hebben veroorzaakt. Het slachtoffer moet ten aanzien van elke persoon bewijzen dat zijn fout in oorzakelijk verband stond met deze schade. De aansprakelijkheid *in solidum* zal uitdrukkelijk gevraagd moeten worden door het slachtoffer aan de rechter, aangezien deze dit niet van rechtswege kan opleggen. Wanneer het slachtoffer één van de aansprakelijke heeft aangesproken tot vergoeding van de gehele schade zal de nakoming van de vordering door de aangesprokene bevrijdend werken ten aanzien van de medeaansprakelijken. Het slachtoffer kan immers niet meerdere keren een vergoeding krijgen voor dezelfde schade. Dit is een rechtstreeks gevolg van het principe van de integrale schadeloosstelling.²⁰⁰

---

¹⁹⁶ Rb. Dinant 22 november 1994, *T.Gez.* 1995-96, 129.

¹⁹⁷ H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT en M. DEBAENE, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1994-1999)", *TPR* 2000, (1551) 1917; M. VAN QUICKENBORNE, *Oorzakelijk verband tussen onrechtmatige daad en schade*, Mechelen, Kluwer, 2007, 116.

¹⁹⁸ A. LENAERTS, "Le recours contributoire entre coobligés in solidum et l'influence de la faute intentionnelle : *fraus omnia corrumpit?*", *JT* 2010, (532) 532; B. DE CONINCK, "Les recours après indemnisation en matière de responsabilité civile extracontractuelle: la condamnation in solidum et la contribution à la dette", *JT* 2010, (755) 755; H. BOCKEN, "Toerekening van aansprakelijkheid op grond van de equivalentie leer" in B. TILLEMANS en I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, (213) 234; S. GUILIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 474.

¹⁹⁹ Cass. 15 februari 1886, *Pas.* 1886, I, 75.

²⁰⁰ B. DE CONINCK, "Les recours après indemnisation en matière de responsabilité civile extracontractuelle: la condamnation in solidum et la contribution à la dette", *JT* 2010, (755) 755; M. VAN QUICKENBORNE, "De verbintenis in solidum" in X., *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, s.l., Kluwer, losbl., (1) 12-13; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 835.

De aansprakelijkheid *in solidum* wordt gezien als een variant van de passieve hoofdelijkheid, waarbij eveneens meerdere schuldenaars ten aanzien van de schuldeiser gehouden zijn tot dezelfde prestatie. Toch kan de juridische grondslag van de aansprakelijkheid *in solidum* niet gevonden worden in de passieve hoofdelijkheid. Op grond van artikel 1202 B.W. moet hoofdelijkheid uitdrukkelijk worden bedongen of zal zij voortvloeien uit de wet. Bij een samenloop van fouten zal er hoogst waarschijnlijk geen sprake zijn van een uitdrukkelijk beding en ook de wet bepaalt hier niets over. Om toch de voordelen van de passieve hoofdelijkheid te kunnen behouden, is de rechtsfiguur van de verbintenis *in solidum* ontwikkeld.²⁰¹

Bepaalde auteurs stellen dat de aansprakelijkheid *in solidum* zijn juridische grondslag vindt in de equivalentieleer. Deze theorie beschouwt immers alle oorzaken van de schade als gelijkwaardig, zodat elke aansprakelijke persoon gehouden kan zijn tot vergoeding van de volledige schade. Hiertegen wordt echter ingebracht dat de meeste rechtsstelsels een aansprakelijkheid *in solidum* huldigen, maar niet de equivalentieleer als causaliteitstheorie hebben. Een andere mogelijke juridische grondslag die aangereikt werd, was de bedoeling om waarborgen te verschaffen aan het slachtoffer. Het slachtoffer wordt beschermd tegen de insolventie van een medeaansprakelijke, aangezien hij zelf kan kiezen wie van de aansprakelijken hij zal aanspreken tot vergoeding van de volledige schade. Daarnaast verkrijgt het slachtoffer ook procedurele voordelen, aangezien hij zijn vordering tot schadevergoeding maar moet uitoefenen ten aanzien van één van de mededaders. Welke als de uiteindelijke juridische grondslag moet worden beschouwd, blijft echter een discussie in de rechtsleer.²⁰² Toch moet opgemerkt worden dat de equivalentieleer als enige kan verklaren waarom elke dader gehouden kan zijn tot vergoeding van de gehele schade, zodat bijgevolg de equivalentieleer de meest geschikte rechtsgrond van de aansprakelijkheid *in solidum* vormt.

3.1.2 Regresvordering tegen de medeaansprakelijke

Een verdeling van de schadelast zal daarentegen wel plaatsvinden in de *contributio*-verhouding, dit wil zeggen tussen de mededaders onderling. Deze verdeling zal plaatsvinden naar aanleiding van het instellen van een regresvordering tegen de medeaansprakelijke door degene die aangesproken werd door het slachtoffer tot integrale schadeloosstelling.²⁰³ Zoals bevestigd in het cassatiearrest van 4 februari 2008, zal het causale criterium als verdeelsleutel gelden.²⁰⁴ Dit verhaal op de

---

²⁰¹ A. LENAERTS, "Le recours contributoire entre coobligés in solidum et l'influence de la faute intentionnelle : *fraus omnia corrumpit?*", *JT* 2010, (532) 533.

²⁰² A. LENAERTS, "Le recours contributoire entre coobligés in solidum et l'influence de la faute intentionnelle : *fraus omnia corrumpit?*", *JT* 2010, (532) 533; B. DE CONINCK, "Les recours après indemnisation en matière de responsabilité civile extracontractuelle: la condamnation in solidum et la contribution à la dette", *JT* 2010, (755) 755-756; M. VAN QUICKENBORNE, "De verbintenis in solidum" in X., *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, s.l., Kluwer, losbl., (1) 15-20.

²⁰³ S. GUILLIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 474; M. VAN QUICKENBORNE, "De verbintenis in solidum" in X., *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, s.l., Kluwer, losbl., (1) 24; M. VAN QUICKENBORNE, *Oorzakelijk verband tussen onrechtmatige daad en schade*, Mechelen, Kluwer, 2007, 128; H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE, L. WYNANT en M. DEBAENE, "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1994-1999)", *TPR* 2000, (1551) 1923; H. BOCKEN, "Toerekening van aansprakelijkheid op grond van de equivalentieleer" in B. TILLEMANS en I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, (213) 234.

²⁰⁴ Cass. 4 februari 2008, *RW* 2009-10, 1561.

medeaansprakelijke wordt door het Hof van Cassatie gerechtvaardigd op grond van de bijdrageplicht die bestaat tussen de aansprakelijken.²⁰⁵

Op welke rechtsgrond kan dit regresrecht gesteund worden? De grondslag kan alleszins niet gevonden worden in de art. 1213 en 1214 B.W., aangezien deze artikelen enkel van toepassing zijn bij passieve hoofdelijkheid. De rechtsgrond voor de regresvordering kan daarentegen wel gevonden worden in art. 1251, 3° B.W. Dit betekent dat de regresvordering in feite een toepassing vormt van het principe van de wettelijke subrogatie. De aansprakelijke die de schade volledig vergoed heeft, zal in de rechten van het slachtoffer treden en de vordering van het slachtoffer ten aanzien van de overige aansprakelijken overnemen. In de praktijk verloopt de uitoefening van dergelijke vordering niet probleemloos. De vordering die het slachtoffer instelde, zal geen schorsende of stuitende werking hebben zodat de kans bestaat dat de regresvordering tegen de medeaansprakelijke verjaard zal zijn.²⁰⁶ Daarnaast beschikt hij tevens over een zelfstandig verhaalsrecht op grond van de leer van de verrijking zonder oorzaak. Door de betaling van de volledige schadevergoeding, is de medeaansprakelijke bevrijd van zijn schuld. Hierdoor heeft deze zich zonder rechtvaardiging verrijkt, waardoor het deel van de schadelast waarvoor hij moet instaan, kan teruggevorderd worden.²⁰⁷

3.1.3 Invloed van opzettelijke fout op verdeling van de schadelast

Indien een schadegeval veroorzaakt wordt door een opzettelijke fout van de dader en een onopzettelijke fout van het slachtoffer zal het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* verhinderen dat de dader aanspraak kan maken op een vermindering van zijn verschuldigde schadevergoeding aan het slachtoffer. Zal dit rechtsbeginsel eveneens toepassing vinden bij een samenloop van een opzettelijke fout van de dader en een onopzettelijke fout van de mededader? Het Hof van Cassatie heeft deze kwestie moeten beoordelen in twee arresten, namelijk het arrest van 2 oktober 2009 en het arrest van 16 mei 2011.

A. Het cassatiearrest van 2 oktober 2009

a) Feiten

Bij het sluiten van een WAM-verzekering vermeldde de verzekeringnemer niet dat hij in het verleden al veroordeeld was geweest voor rijden in staat van alcoholintoxicatie, gedurende 45 dagen vervallen was verklaard van het recht tot sturen van een motorrijtuig en dat hij betrokken was geweest bij een zwaar verkeersongeval waarvoor hij volledig aansprakelijk werd gesteld. Enige tijd later veroorzaakt de verzekeringnemer opnieuw een zwaar verkeersongeval. De WAM-verzekeraar besluit een regresvordering tegen hem in te stellen op grond van artikel 25, 1°, b

---

²⁰⁵ Cass. 19 februari 1999, *Arr.Cass.* 1999, 225.

²⁰⁶ A. LENAERTS, "Le recours contributoire entre coobligés in solidum et l'influence de la faute intentionnelle : *fraus omnia corrumpit?*", *JT* 2010, (532) 533; B. DE CONINCK, "Les recours après indemnisation en matière de responsabilité civile extracontractuelle: la condamnation in solidum et la contribution à la dette", *JT* 2010, (755) 756; M. VAN QUICKENBORNE, "De verbintenis in solidum" in X., *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, s.l., Kluwer, losbl., (1) 26-27; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 840.

²⁰⁷ A. LENAERTS, "Le recours contributoire entre coobligés in solidum et l'influence de la faute intentionnelle : *fraus omnia corrumpit?*", *JT* 2010, (532) 533.

modelovereenkomst. Dit artikel kent een verhaalsrecht toe aan de verzekeraar die geconfronteerd wordt met een verzekeringnemer die opzettelijk belangrijke gegevens heeft verzwegen of onjuist heeft meegedeeld. De politierechtbank van Verviers besloot dat de regresvordering gegrond was, maar stelde vervolgens ook dat de verzekeringsmakelaar een onopzettelijke fout had begaan. De feitenrechter beschouwde de fout van de verzekeringsmakelaar als een ernstige inbreuk, aangezien hij had moeten nagaan of de verzekeringnemer eerder al betrokken was geweest bij een verkeersongeval. Beide fouten waren volgens de feitenrechter even ernstig, zodat zowel de verzekeringsmakelaar als de verzekeringnemer ieder de helft van de schadelast moest dragen. Het Hof van Beroep bevestigde de uitspraak van de politierechtbank.

De verzekeraar ging niet akkoord met deze uitspraak en besloot een cassatievoorziening in te stellen. Voor het Hof van Cassatie beroept hij zich op het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit*. Volgens de verzekeraar verhindert dit rechtsbeginsel dat de dader van een opzettelijke fout gedeeltelijk gevrijwaard wordt door een mededader die een niet-opzettelijke fout had gepleegd. De schadelast moest dus volledig gedragen worden door de verzekeringnemer. Het Hof van Cassatie gaat hier echter niet mee akkoord. Het Hof stelt dat "de regel dat bij samenlopende fouten van verschillende derden, in hun onderlinge verhouding, ieders aandeel in de schadelast wordt bepaald op basis van de bijdrage van ieders fout in de totstandkoming van de schade ook geldt wanneer sommige samenlopende fouten opzettelijk zijn en andere niet".²⁰⁸

b) Beoordeling van de uitspraak

Het Hof van Cassatie heeft in het arrest van 2 oktober 2009 benadrukt dat de gewone regels van de verdeling van de schadelast van toepassing zullen zijn. Het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* acht het Hof niet van toepassing in deze situatie. Bijgevolg zal de dader van een opzettelijke fout niet gehouden zijn tot een integrale schadeloosstelling. In het licht van haar vroegere rechtspraak is deze beslissing uiterst vreemd te noemen. In meerdere arresten heeft het Hof van Cassatie de toepassing van het algemeen rechtsbeginsel in het domein van de buitencontractuele aansprakelijkheid bevestigd, weliswaar ging het in al deze arresten over een samenloop van een opzettelijke fout van de dader en een onopzettelijke fout van het slachtoffer.²⁰⁹ Dit doet geen afbreuk aan het feit dat *fraus omnia corrumpit* verhindert dat een dader voordeel haalt uit zijn eigen bedrog, waardoor het bescherming biedt aan personen die geconfronteerd worden met een dader van een opzettelijke fout.²¹⁰ Bovendien wordt het rechtsbeginsel op algemene wijze geformuleerd en is de toepassing ervan niet noodzakelijk beperkt tot de situatie van samenloop van een opzettelijke fout van de dader met een onopzettelijke fout van het slachtoffer.²¹¹ Bijgevolg zou het logischerwijze ook van toepassing moeten zijn tussen de

²⁰⁸ Cass. 2 oktober 2009, AR C080168F, www.cass.be.

²⁰⁹ Cass. 6 november 2002, AR P011108F, www.cass.be; Cass. 9 oktober 2007, AR P070604N, www.cass.be; Cass. 6 november 2007, AR P070627N, www.cass.be.

²¹⁰ L. CORNELIS, "Ongeschikt voor gevoelige juristen: over de intieme verhouding tussen schade en causaal verband" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht. Actuele tendensen*, Gent, Larcier, 2005, (157) 183; A. LENAERTS, "Le recours contributoire entre coobligés in solidum et l'influence de la faute intentionnelle : *fraus omnia corrumpit*?", *JT* 2010, (532) 534.

²¹¹ S. GUILIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 484.

mededaders onderling. Er kan geen verantwoording gevonden worden waarom het Hof van Cassatie het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* wel van toepassing acht wanneer de schadelast verdeeld moet worden tussen de dader en het slachtoffer, maar niet wanneer de schadelast verdeeld moet worden tussen mededaders. Dit is voornamelijk het gevolg van het feit dat het Hof van Cassatie in haar arrest geen motivering heeft gegeven voor het afwijzen van het rechtsbeginsel in dergelijke situatie.²¹²

Als de feiten van het arrest van 2 oktober 2009 en het arrest van 6 november 2002 met elkaar worden vergeleken, kan bovendien vastgesteld worden dat deze grote gelijkenissen vertonen. Bijgevolg zou op grond van de feiten het algemeen rechtsbeginsel van toepassing moeten zijn.²¹³ De verzekeringnemer die het slachtoffer voor de volledige schade heeft vergoed, zou dus geen beroep kunnen doen op de onopzettelijke fout om een verhaalsrecht tegen de verzekeringsmakelaar te verwerven voor het gedeelte van de schade dat deze veroorzaakt heeft. Indien de toepassing van het algemeen rechtsbeginsel wordt ontkend, verkrijgt de verzekeringnemer een voordeel hoewel hij een opzettelijke fout heeft gepleegd. Dit voordeel uit zich in een regresvordering op de medeaansprakelijke waardoor de schadelast wordt verdeeld. Het feit dat de dader van de opzettelijke fout enkel de bedoeling had om schade toe te brengen aan het slachtoffer en niet aan de medeaansprakelijke mag niet tot gevolg hebben dat de toepassing van het rechtsbeginsel wordt uitgesloten. Volgens S. GUILIAMS, T. VANSWEEVELT en B. WEYTS heeft het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* immers het bestraffen van opzettelijke fouten tot doel door te verhinderen dat de dader ervan een verdeling van de schadelast kan bekomen.²¹⁴ Bovendien is de rechtsleer van mening dat de billijkheid rechtvaardigt dat de schadelast volledig ten laste komt van de dader van de opzettelijke fout. Het wordt onbillijk geacht dat de dader van een opzettelijke fout zich op de onopzettelijke fout van zijn mededader kan beroepen om zo een deel van de schadelast te kunnen ontlopen.²¹⁵

B. Het cassatiearrest van 16 mei 2011

a) Feiten

Een man was tewerkgesteld in een accountantskantoor. Tijdens de uitvoering van een opdracht vervalst hij een overschrijvingsformulier van een cliënt door het rekeningnummer van de begunstigde te vervangen door het rekeningnummer van een door hem gecontroleerde rechtspersoon. Hierdoor kwam een groot bedrag terecht bij de rechtspersoon die de geldsom vervolgens verduisterde. Het accountantskantoor wordt aansprakelijk gesteld voor de oplichting.

---

²¹² S. GUILIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 484; B. WEYTS, "Geen toepassing van *Fraus omnia corrumpit* bij in solidum aansprakelijkheid: un accident de parcours?" (noot onder Cass. 2 oktober 2009), *T. Verz.* 2010, (447) 448.

²¹³ A. LENAERTS, "Le recours contributoire entre coobligés in solidum et l'influence de la faute intentionnelle : *fraus omnia corrumpit*?", *JT* 2010, (532) 535; S. GUILIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 484.

²¹⁴ S. GUILIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 484; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 271; B. WEYTS, "Fraus omnia corrumpit in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht: geen aansprakelijkheidsverdeling in geval van opzet" (noot onder Cass. 6 november 2002), *RW* 2003, (1629) 1632.

²¹⁵ S. GUILIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 484-485.

Ook de bank die de overschrijvingsopdracht heeft uitgevoerd, wordt mee aansprakelijk gesteld wegens het niet uitvoeren van zijn controleplicht. Hierdoor moet de bank het accountantskantoor gedeeltelijk vrijwaren. De bank besluit cassatieberoep in te stellen tegen zijn veroordeling. Volgens de bank was zijn veroordeling in strijd met het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit*. Het Hof van Cassatie is niet dezelfde mening toegedaan: "Het beginsel verbiedt dat de dader voordeel zou halen uit zijn bedrog, maar sluit niet uit dat de persoon die ten opzichte van het slachtoffer aansprakelijk is voor het opzettelijk misdrijf begaan door een persoon voor wie hij instaat, ten aanzien van de mededader aanspraak kan maken op diens aandeel in de schade".²¹⁶

b) Beoordeling van de uitspraak

Ondanks de kritiek die er kwam naar aanleiding van het arrest van 2 oktober 2009 heeft het Hof van Cassatie haar standpunt niet gewijzigd. In het arrest van 16 mei 2011 bevestigt zij opnieuw dat de schadelast niet integraal ten laste komt van één van de mededaders. In tegenstelling tot bij het arrest van 2 oktober 2009 heeft het Hof van Cassatie in deze uitspraak uitdrukkelijk verwezen naar het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit*. Het accountantskantoor moest instaan voor de opzettelijke fout van haar werknemer. Dit belet volgens het Hof van Cassatie niet dat ook tegen personen die aansprakelijk zijn omwille van een opzettelijke fout van een persoon waarvoor zij instaan, het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* niet kan worden ingeroepen om een verdeling van de schadelast te verhinderen.²¹⁷

C. Besluit: toepassing *fraus omnia corrumpit* is vereist

Concluderend kan gesteld worden dat de toepassing van het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* ook wenselijk is wanneer het schadegeval veroorzaakt wordt door een opzettelijke fout van de dader en een onopzettelijke fout van de mededader. Het zou onbillijk zijn dat de dader van een opzettelijke fout een vermindering van zijn verschuldigde schadevergoeding aan het slachtoffer verkrijgt door een beroep te doen op de onopzettelijke fout van zijn mededader. Bovendien heeft het Hof van Cassatie zelfs geen motivering gegeven waarom het rechtsbeginsel wel gelding heeft in geval van samenlopende fouten van de dader en het slachtoffer, maar niet bij mededaders onderling.

Evenwel benadrukken vele auteurs dat een uitzondering op de equivalentie leer beperkt moet blijven tot de verhouding tussen mededaders onderling. Het slachtoffer moet steeds de mogelijkheid hebben om te bepalen wie van de aansprakelijken hij voor de integrale schadevergoeding aanspreekt. De mededader die een onopzettelijke fout had gepleegd, zou dus geen beroep kunnen doen op *fraus omnia corrumpit* tegenover het slachtoffer, maar wel tegenover de dader van de opzettelijke fout.²¹⁸

---

²¹⁶ Cass. 16 mei 2011, AR C100214N, www.cass.be; I. BOONE, "Geen toepassing van *Fraus omnia corrumpit* in verhouding tussen persoon die instaat voor dader van opzettelijk misdrijf en medeaansprakelijke derde", *NJW* 2012, 24.

²¹⁷ I. BOONE, "Geen toepassing van *Fraus omnia corrumpit* in verhouding tussen persoon die instaat voor dader van opzettelijk misdrijf en medeaansprakelijke derde", *NJW* 2012, 24.

²¹⁸ S. GUILIAMS, "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, (474) 485; A. LENAERTS, "Le recours contributoire entre coobligés in solidum et l'influence de la faute intentionnelle : *fraus omnia corrumpit*?", *JT* 2010, (532) 535.

3.2 Nederland

3.2.1 Hoofdelijke aansprakelijkheid

Wanneer de schade het gevolg is van onrechtmatige gedragingen die gepleegd worden door verschillende personen zal er in het Nederlandse recht sprake zijn van mededaderschap. Op grond van art. 102, lid 1 NBW kan het slachtoffer één van deze daders aanspreken tot vergoeding van de volledige schade. Ten aanzien van het slachtoffer zal er dus geen verdeling van de schadelast optreden. Het slachtoffer heeft de vrije keuze welke dader hij aanspreekt, zodat zelfs de dader die maar voor een klein deel heeft bijgedragen tot de schade gehouden kan zijn tot vergoeding van de volledige schade. Dit is het gevolg van het feit dat de daders hoofdelijk aansprakelijk worden gesteld. In tegenstelling tot in België wordt er in het Nederlandse recht geen onderscheid gemaakt tussen de aansprakelijkheid *in solidum* en de hoofdelijke aansprakelijkheid. Beide vormen van aansprakelijkheid worden onder de noemer hoofdelijke aansprakelijkheid gebracht. Opgemerkt moet worden dat het principe in art. 102, lid 1 NBW enkel kan toegepast worden wanneer de dader en de mededader hebben bijgedragen tot dezelfde schade. Indien dit niet het geval is, kan er geen sprake zijn van een hoofdelijke aansprakelijkheid en zal het slachtoffer ieder moeten aanspreken voor het deel van de schade dat hij veroorzaakt heeft.²¹⁹

Over de juridische grondslag van de hoofdelijke aansprakelijkheid in geval van mededaderschap bestaat meer eenduidigheid dan het geval is bij de verdeling van de schadelast bij eigen schuld. In de eerste plaats is de hoofdelijke aansprakelijkheid ingegeven vanuit het idee dat het slachtoffer niet het risico van insolventie van één van de daders dient te dragen. Doordat hij de vrije keuze heeft tussen de medeaansprakelijken krijgt hij de kans om de meest solvabele dader aan te spreken om een integrale schadeloosstelling te bekomen. Daarnaast is de juridische grondslag ook gelegen in het feit dat het slachtoffer zijn vordering tot schadeloosstelling slechts dient uit te oefenen ten aanzien van één van de daders, wat hem veel kosten en risico's bespaart.²²⁰

Er bestaan enkele uitzonderingen op het bepaalde in art. 102, lid 1 NBW. Zo zal er geen sprake zijn van een hoofdelijke aansprakelijkheid wanneer de onrechtmatige gedraging van één van de medeaansprakelijken kan toegerekend worden aan het slachtoffer. In dit geval zal de andere medeaansprakelijke enkel maar het deel van de schade dat hij veroorzaakt heeft, moeten vergoeden aan het slachtoffer. Een tweede uitzondering betreft de situatie waarin het slachtoffer één van de medeaansprakelijken niet kan aanspreken tot vergoeding van de schade, hetzij omdat dit verhinderd wordt door een rechtsregel hetzij omdat het slachtoffer en de medeaansprakelijke een overeenkomst hebben gesloten waarin een geldig exoneratiebeding is opgenomen ofwel omdat het slachtoffer hem de schade heeft kwijtgescholden. Tot slot bevat art. 102, lid 2 NBW ook een uitzondering op de hoofdregel, meer bepaald in geval van samenloop van een hoofdelijke

---

²¹⁹ J. SPIER, T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 288; J.M. VAN DUNNÉ, *Verbintenissenrecht: deel 2. Onrechtmatige daad. Overige verbintenissen*, Deventer, Kluwer, 2004, 321; A.J. VERHEIJ, *Onrechtmatige daad*, Deventer, Kluwer, 2005, 79; G.H.A. SCHUT, *Onrechtmatige daad*, Deventer, Tjeenk Willink, 1997, 101; A.J.O VAN WASSENSAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 159-161.

²²⁰ J. SPIER, T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 288; A.J.O VAN WASSENSAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 11.

aansprakelijkheid met de eigen schuld van het slachtoffer.²²¹ Deze kwestie zal hieronder uitvoeriger worden behandeld.

3.2.2 Regresvordering tegen de medeaansprakelijke

In de *contributio*-verhouding zal er wel een verdeling van de schadelast geschieden. De dader die door het slachtoffer werd aangesproken tot vergoeding van de gehele schade kan nu een regresvordering instellen tegen zijn mededader. Om te weten op welke wijze de schadelast precies moet worden verdeeld tussen de mededaders, verwijst art. 102, lid 1 NBW naar art. 101, lid 1 NBW. De verdeling tussen de medeaansprakelijken zal dus identiek verlopen als deze tussen de dader en het slachtoffer in het kader van de eigen schuld. In de eerste plaats zal de causale verdeelsleutel het aandeel van ieder in de schade vaststellen. Nadien kan nog een billijkheidscorrectie worden toegepast, indien de uitkomst van de causale verdeelsleutel niet billijk wordt geacht. Net zoals in het kader van de eigen schuld zal de billijkheidscorrectie onder meer worden toegepast wanneer de medeaansprakelijken fouten van uiteenlopende ernst hebben gepleegd. Bovendien zal de mededader die een opzettelijke fout heeft gepleegd, ten gevolge van de toepassing van de billijkheidscorrectie, wel moeten instaan voor de vergoeding van de gehele schade.²²²

Naast de omstandigheden die ook bij eigen schuld een billijkheidscorrectie zullen uitlokken, zal de rechtsverhouding tussen de medeaansprakelijken ook een invloed hebben op de verdeling van de schadelast. Zo zal de causale verdeelsleutel uit art. 101, lid 1 NBW geen toepassing vinden indien tussen de medeaansprakelijken een overeenkomst werd gesloten waarin een andere verdeelsleutel werd opgenomen.²²³ Dit werd bevestigd door de Hoge Raad in twee arresten. In het arrest *Ontruiming Prinsengracht* verklaarde de Hoge Raad dat "wanneer tussen twee personen, die beiden uit onrechtmatige daad aansprakelijk zijn voor een veroorzaakte schade, een contractuele verhouding bestaat, wordt het antwoord op de vraag of en in hoeverre degene die aan de schadelijdende partij schadevergoeding moet betalen deswege verhaal kan nemen op de medeaansprakelijke persoon van wie de medeaansprakelijkheid voortvloeit uit handelingen gepleegd bij de uitvoering van de overeenkomst, in beginsel bepaald door die overeenkomst".²²⁴ In het arrest *Goktas* kwam de Hoge Raad tot eenzelfde besluit.²²⁵

Wanneer het slachtoffer één van de mededaders niet kan aanspreken voor een integrale schadeloosstelling wegens een rechtsregel of een exoneratiebeding, zal dit ook een invloed hebben op de verdeling van de schadelast tussen de mededaders. Op grond van art. 6:11, lid 1 NBW zal de mededader die een beroep kan doen op een exoneratiebeding, deze ook kunnen inroepen tegen de

---

²²¹ A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 164-165.

²²² R.P. ELZAS, *Vergoeding van personenschade in Nederland*, Gent, Mys en Breesch, 1998, 45; J. SPIER, T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 289; A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 185.

²²³ J. SPIER, T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 289; A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 186.

²²⁴ HR 20 november 1981, NJ 1982, 174.

²²⁵ HR 7 januari 1983, NJ 1984, 607.

mededader die een regresvordering tegen hem instelt. Bijgevolg zal deze laatste de schadelast volledig moeten dragen. Wanneer daarentegen de hoofdelijke aansprakelijkheid al is komen vast te staan, maar het slachtoffer besluit de schuld van één van de medeaansprakelijken kwijt te schelden, zal deze op grond van art. 6:14 NBW niet ontslagen zijn van zijn verplichting tot bijdragen. Het slachtoffer zal hem enkel volledig kunnen bevrijden van enige betaling door zijn vordering tot schadevergoeding op de medeaansprakelijke te verminderen met het bedrag dat deze laatste zou kunnen bekomen via een regresvordering.²²⁶

3.2.3 Samenloop met eigen schuld

Zoals gezegd, bevat het tweede lid van art. 6:102 NBW een uitzondering op de hoofdregel. Wanneer het slachtoffer eigen schuld heeft en er zijn meerdere daders, wordt er met deze eigen schuld rekening gehouden bij het vaststellen van de vergoedingsplicht van de daders. Twee situaties dienen onderscheiden te worden. Indien het slachtoffer alle mededaders gelijktijdig aanspreekt tot vergoeding van de schade zal na aftrek van het deel van de schadelast dat het slachtoffer moet dragen elk van de mededaders een evenredig deel van de schadelast moeten betalen aan het slachtoffer. Indien het slachtoffer daarentegen slechts één van de mededaders aanspreekt, zal er geen rekening worden gehouden met de andere mededader. De aangesprokene zal in dit geval de volledige schadevergoeding moeten betalen, behoudens het deel van de schadelast die ten laste komt van het slachtoffer. Het deel van de schadelast dat de aangesprokene te veel heeft betaald, zal hij vervolgens kunnen verhalen op de mededader.²²⁷

3.3 Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht

3.3.1 Draft Common Frame of Reference

A. Aansprakelijkheid *in solidum*

Wanneer meerdere personen dezelfde schade hebben veroorzaakt, zullen zij *in solidum* aansprakelijk zijn. Dit volgt uitdrukkelijk uit art. VI-6:105 DCFR. In tegenstelling tot het Belgische aansprakelijkheidsrecht is deze wel gesteund op de passieve hoofdelijkheid. Om te weten wat precies onder *in solidum* begrepen moet worden, zal immers art. III-4:102 (1) DCFR bepalend zijn. In deze bepaling wordt de passieve hoofdelijkheid gedefinieerd: "*a right to performance is solidary when any of the creditors may require full performance from the debtor and the debtor may perform to any of the creditors*".²²⁸ Het slachtoffer mag dus op grond van deze bepaling kiezen wie van de daders hij aanspreekt tot vergoeding van de volledige schade. Daarnaast worden ook dezelfde grondslagen aangehaald als in het Belgische en het Nederlandse recht, namelijk het

---

²²⁶ A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 166-173.

²²⁷ G.H.A. SCHUT, *Onrechtmatige daad*, Deventer, Tjeenk Willink, 1997, 102; J. SPIER, T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 290; A.J. VERHEIJ, *Onrechtmatige daad*, Deventer, Kluwer, 2005, 81; A.J.O VAN WASSENAER VAN CATWIJCK en R.H.C. JONGENEEL, *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 173-174.

²²⁸ C. VON BAR en E. CLIVE (eds.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, München, Sellier European Law Publishers, 2009, 1014.

slachtoffer beschermen tegen de insolventie van één van de mededaders en hem proceseconomische voordelen te bieden.²²⁹

B. Regresvordering tegen de medeaansprakelijke

De dader die aangesproken werd door het slachtoffer tot vergoeding van de schade, heeft nadien een persoonlijk regresrecht tegen de mededader. Dit in tegenstelling tot het Belgische recht waar hij niet beschikt over een persoonlijk recht, maar zijn vordering zal moeten baseren op de wettelijke subrogatie of verrijking zonder oorzaak. Zijn persoonlijk verhaalsrecht wordt hem toegekend door art. III-4:107 (1) DCFR: *"a solidary debtor who has performed more than that debtor's share has a right to recover the excess from any of the other debtors to the extent of each debtor's unperformed share, together with a share of any costs reasonably incurred"*. Naast dit persoonlijk verhaalsrecht bepaalt art. III-4:107 (2) DCFR dat de dader ook een beroep kan doen op de wettelijke subrogatie: *"a solidary debtor may also, subject to any prior right and interest of the creditor, exercise the rights and actions of the creditor, including any supporting security rights, to recover the excess from any of the other debtors to the extent of each debtor's unperformed share"*. Deze bepaling stelt uitdrukkelijk dat de uitoefening van de wettelijke subrogatie geen afbreuk mag doen aan de rechten van de schuldeiser, in dit geval het slachtoffer. De rechten van het slachtoffer zouden kunnen worden geschonden wanneer deze nog geen volledige schadevergoeding heeft verkregen.²³⁰

De vraag kan nu gesteld worden welke verdeelsleutel aangewend moet worden om de schadelast te verdelen tussen de mededaders onderling. Art. III-4:106 (2) DCFR regelt deze kwestie: *"if two or more debtors have solidary liability for the same damage, their share of liability as between themselves is equal unless different shares of liability are more appropriate having regard to all the circumstances of the case and in particular to fault or to the extent to which a source of danger for which one of them was responsible contributed to the occurrence or extent of the damage"*. Als primaire verdeelsleutel wordt bijgevolg de verdeling in gelijke delen gehanteerd. Indien een andere verdeling meer geschikt is, zal het criterium van de ernst van de fouten of het causale criterium spelen.²³¹ Het blijft echter de vraag waarom het criterium van de ernst van de fouten de voorkeur verkrijgt bij samenlopende fouten van de dader en het slachtoffer, maar niet bij samenlopende fouten van meerdere daders.

C. Invloed van opzettelijke fout op verdeling van de schadelast

Indien één van de daders een opzettelijke fout heeft gepleegd, zal het oorzakelijk verband tussen de onopzettelijke fout van de mededader en de schade worden doorbroken. Hierdoor zal de dader van de opzettelijke fout de volledige schadelast alleen moeten dragen. Tot deze vaststelling wordt besloten door een voorbeeld in de commentaar bij art. VI-3:101 DCFR. Dit voorbeeld handelt over

---

²²⁹ C. VON BAR en E. CLIVE (eds.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, München, Sellier European Law Publishers, 2009, 3599.

²³⁰ C. VON BAR en E. CLIVE (eds.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, München, Sellier European Law Publishers, 2009, 1000.

²³¹ C. VON BAR en E. CLIVE (eds.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, München, Sellier European Law Publishers, 2009, 998.

de situatie waarin een kind vanaf een brug een steen gooit naar de onderliggende autosnelweg, resulterend in de dood van een passagier in een bus. De erfgenamen van de overleden passagier achtten de onderneming die verantwoordelijk is voor de autosnelweg, aansprakelijk voor het overlijden, aangezien deze onderneming niet de nodige veiligheidsmaatregelen had getroffen. Het voorbeeld stelt verder dat indien het kind de steen opzettelijk had gegooid, het oorzakelijk verband tussen de onopzettelijke fout van de onderneming en de schade wordt doorbroken.²³²

3.3.2 Principles of European Tort Law

A. Aansprakelijkheid in solidum

Ook volgens de PETL zullen de mededaders *in solidum* aansprakelijk zijn wanneer zij dezelfde schade hebben veroorzaakt. Dit volgt uitdrukkelijk uit art. 9:101 (1) PETL: "*liability is solidary where the whole or a distinct part of the damage suffered by the victim is attributable to two or more persons*". Deze aansprakelijkheid *in solidum* is eveneens gegrond op de passieve hoofdelijkheid, zoals blijkt uit art. 9:101 (2) PETL: "*where persons are subject to solidary liability, the victim may claim full compensation from any one or more of them, provided that the victim may not recover more than the full amount of the damage suffered by him*". Het slachtoffer heeft ook hier de vrije keuze tussen de mededaders, waarbij de betaling van de integrale schadevergoeding door de aangesprokene bevrijdend zal werken voor de mededaders.²³³

B. Regresvordering tegen de medeaansprakelijke

De onderlinge verhouding tussen de medeaansprakelijken wordt geregeld door art. 9:102 PETL. Paragraaf 1 van dit artikel erkent dat de aangesprokene een zelfstandig verhaalsrecht zal hebben tegenover zijn medeaansprakelijke. Daarnaast heeft hij eveneens de mogelijkheid om zijn regresvordering te gronden op het principe van de wettelijke subrogatie of de verrijking zonder oorzaak.²³⁴

Op welke wijze de schadelast precies moet worden verdeeld onder de daders, is terug te vinden in art. 9:102 (2) PETL: "*the amount of the contribution shall be what is considered just in the light of the relative responsibility for the damage of the persons liable, having regard to their respective degrees of fault and to any other matters which are relevant to establish or reduce their liability*". Uit deze bepaling volgt dat het causale criterium de primaire verdeelsleutel zal zijn, maar de mate waarin ieder tot de schade heeft bijgedragen zal niet het enige doorslaggevend element zijn. Er moet tevens rekening gehouden worden met de ernst van de fouten en andere omstandigheden die relevant kunnen zijn voor de verdeling van de schadelast.²³⁵

---

²³² C. VON BAR en E. CLIVE (eds.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, München, Sellier European Law Publishers, 2009, 3263.

²³³ EUROPEAN GROUP ON TORT LAW, *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*, Horn, Springer, 2005, 142.

²³⁴ EUROPEAN GROUP ON TORT LAW, *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*, Horn, Springer, 2005, 145.

²³⁵ EUROPEAN GROUP ON TORT LAW, *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*, Horn, Springer, 2005, 145.

C. Invloed van opzettelijke fout op verdeling van de schadelast

De PETL is wat meer terughoudend om het oorzakelijk verband tussen de onopzettelijke fout van de mededader en de schade te doorbreken bij samenloop met een opzettelijke fout van de dader. De commentaar bij art. 9:102 (2) PETL stelt dat niet van rechtswege besloten kan worden tot een ontkenning van het oorzakelijk verband, maar sluit niet de mogelijkheid uit dat dit wel kan gebeuren.²³⁶

3.4 Conclusie

Zoals gezegd, zou ook bij een samenloop van een opzettelijke fout van de dader en een onopzettelijke fout van de mededader een uitzondering moeten gelden op de verdeling van de schadelast. Het zou onbillijk zijn om de dader van een opzettelijke fout te laten genieten van de voordelen van een aansprakelijkheidsverdeling. Bovendien wordt dergelijke uitzondering aanvaard bij een samenloop van een opzettelijke fout van de dader en een onopzettelijke fout van het slachtoffer. Logischerwijze zou dus ook een uitzondering moeten gelden in de situatie tussen daders onderling. Bovendien blijkt uit de rechtsvergelijking dat een uitzondering op de verdeling van de schadelast in geval van een opzettelijke fout van de dader algemeen aanvaard wordt.

Op welke grondslag moet dergelijke uitzondering op de aansprakelijkheidsverdeling gebaseerd worden? In het Nederlandse recht wordt het aan de rechter overgelaten om een billijkheidscorrectie toe te passen in geval van een opzettelijke fout van de dader. Deze billijkheidscorrectie vindt evenwel zijn rechtsgrond in het Nieuw Burgerlijk Wetboek, namelijk art. 6:101, lid 1 *in fine* NBW. In het Belgische Burgerlijk Wetboek ontbreekt dergelijke bepaling echter, zodat het Nederlandse voorbeeld niet gevolgd kan worden. Bijgevolg dient eerst een gelijkaardige bepaling in het Wetboek te worden opgenomen.

In de Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht zullen de regels inzake het vaststellen van het oorzakelijk verband verhinderen dat de dader van een opzettelijke fout een vermindering van zijn verschuldigde schadevergoeding kan verkrijgen. Wanneer het oorzakelijk verband vaststaat tussen een opzettelijke fout en de schade, zal dit tot gevolg hebben dat het oorzakelijk verband tussen de onopzettelijke fout en de schade wordt doorbroken. Hierdoor zal het slachtoffer enkel de dader van de opzettelijke fout kunnen aanspreken. In België is dergelijke ontkenning van het oorzakelijk verband niet mogelijk. Dit volgt uit de toepassing van de equivalentieleer. Volgens deze leer zullen alle fouten zonder dewelke de schade niet zou zijn ingetreden, als noodzakelijke voorwaarden voor deze schade beschouwd worden. Het feit dat een opzettelijke fout heeft bijgedragen tot de schade, kan er niet toe leiden dat de onopzettelijke fout niet langer een noodzakelijke voorwaarde voor deze schade vormt. De methode toegepast door de Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht om een uitzondering op het principe van de aansprakelijkheidsverdeling schendt derhalve de equivalentieleer.

---

²³⁶ EUROPEAN GROUP ON TORT LAW, *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*, Horn, Springer, 2005, 146.

Concluderend kan gesteld worden dat de rechtsgronden uit het Nederlandse recht en de Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht niet toereikend zijn om een uitzondering op de regels van de verdeling van de schadelast naar Belgisch recht te verantwoorden. Wil men de rechtsgrond van de Europese initiatieven overnemen, zal de equivalentieleer plaats moeten ruimen voor een andere causaliteitstheorie. De verwerping van de equivalentieleer moet echter vermeden worden. Deze leer zal immers het beste de positie van het slachtoffer beschermen. Daarnaast wordt een wijziging van het Burgerlijk Wetboek voor het invoeren van een billijkheidscorrectie, gelijkaardig aan deze in het Nederlandse Burgerlijk Wetboek, als een te intensieve maatregel ervaren. Enkel indien er geen andere rechtsgrond mogelijk zou blijken, zou eventueel voor deze mogelijkheid geopteerd kunnen worden. Er blijkt echter wel een andere mogelijke rechtsgrond voorhanden te zijn. Het Hof van Cassatie heeft deze zelfs al erkend in het arrest van 6 november 2002 in de situatie tussen de dader en het slachtoffer. Het gaat uiteraard om het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit*. De aanvaarding van dit rechtsbeginsel als rechtsgrond voor een uitzondering op het principe van de aansprakelijkheidsverdeling bij samenloop van een opzettelijke fout van de dader met een onopzettelijke fout zal de minst ingrijpende gevolgen hebben voor het Belgische aansprakelijkheidsrecht. Aangezien de toepassing van dit algemeen rechtsbeginsel verhindert dat de dader van een opzettelijke fout kan genieten van de voordelen van een verdeling van de schadelast, kan het verklaren waarom er geen aansprakelijkheidsverdeling zal optreden tussen de daders onderling. Uit deze vaststellingen volgt dat het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* weerhouden moet worden als rechtsgrond voor een uitzondering op de regels van verdeling van de schadelast.

Besluit

In deze masterproef werd onderzocht welke invloed het plegen van een opzettelijke fout heeft op de regels van de verdeling van de schadelast. Om deze vraag te kunnen beantwoorden moet er een onderscheid gemaakt worden tussen twee situaties. De eerste situatie betreft een samenloop van een opzettelijke fout van de dader met een onopzettelijke fout van het slachtoffer. In het arrest van 6 november 2002 heeft het Hof van Cassatie de kwestie verduidelijkt. Het Hof besloot dat het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* verhindert dat de dader van een opzettelijke fout een beroep kan doen op de onopzettelijke fout van het slachtoffer om een vermindering van zijn verschuldigde schadevergoeding te bekomen. Bijgevolg zal er geen verdeling van de schadelast optreden tussen de dader en het slachtoffer. De dader zal gehouden zijn tot een integrale schadeloosstelling. De tweede situatie betreft een samenloop van een opzettelijke fout van de dader met een onopzettelijke fout van een mededader. Het Hof van Cassatie overwoog in het arrest van 2 oktober 2009 dat de gewone regels van de verdeling van de schadelast van toepassing zijn. Het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* had dus geen uitwerking tussen de daders onderling. Bijgevolg kon de dader van de opzettelijke fout niet gehouden zijn tot een integrale schadeloosstelling. Deze uitspraak van het Hof kwam als een volledige verrassing. Enkele jaren terug achtte zij het algemeen rechtsbeginsel wel nog van toepassing wanneer de dader een opzettelijke fout had gepleegd, weliswaar bij samenloop met een onopzettelijke fout van het slachtoffer. Toch bleek het Hof zich niet vergist te hebben. In het arrest van 16 mei 2011 benadrukte zij opnieuw dat het rechtsbeginsel niet van toepassing is bij een samenloop van een opzettelijke fout van de dader en een onopzettelijke fout van de mededader. Het standpunt van het Hof in deze kwestie kan niet bijgetreden. De dader van een opzettelijke fout laten genieten van een aansprakelijkheidsverdeling is in strijd met de billijkheid. Een uitzondering op het principe van de aansprakelijkheidsverdeling is dus vereist. Daarom moet er gezocht worden naar een mogelijke rechtsgrond voor dergelijke uitzondering. De rechtsgronden in het Nederlandse recht en in de Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht zijn niet bruikbaar in het Belgische aansprakelijkheidsrecht. Het algemeen rechtsbeginsel *fraus omnia corrumpit* is de meest geschikte rechtsgrond voor een uitzondering op de aansprakelijkheidsverdeling. Het zal dus wachten zijn op een uitspraak van het Hof van Cassatie waarin zij haar vergissing inziet.

Bibliografie

Wetgeving

- Boek VI Draft Common Frame of Reference.
- Principles of European Tort Law.
- Art. 1382-1383 B.W.
- Art. 29bis, §1, zesde lid wet 21 november 1989 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, *BS* 8 december 1989.
- Art. 8, eerste lid wet 25 juni 1992 op de landverzekeringsovereenkomst, *BS* 20 augustus 1992.
- Art. 6:162-197 NBW.

Rechtspraak

België

Hof van Cassatie

- Cass. 15 februari 1886, *Pas.* 1886, I, 75.
- Cass. 14 november 1935, *Pas.* 1936, I, 54-56.
- Cass. 2 april 1936, *Pas.* 1936, I, 209.
- Cass. 22 augustus 1940, *Pas.* 1940, I, 205-208.
- Cass. 22 december 1947, *Pas.* 1947, I, 555.
- Cass. 12 januari 1948, *Pas.* 1948, I, 26.
- Cass. 5 maart 1953, *Arr.Cass.* 1953, 457.
- Cass. 17 februari 1958, *Arr.Cass.* 1958, 416.
- Cass. 19 december 1967, *Arr.Cass.* 1968, 576.
- Cass. 24 december 1974, *Arr.Cass.* 1975, 488.
- Cass. 23 september 1977, *RCJB* 1980, 32-38.
- Cass. 30 oktober 1980, *Pas.* 1980, I, 262.
- Cass. 27 januari 1981, *Arr.Cass.* 1981-82, 570.
- Cass. 19 november 1982, *Arr.Cass.* 1982-83, 373.
- Cass. 4 september 1985, *Arr.Cass.* 1985, 1.
- Cass. 16 september 1986, *Arr.Cass.* 1986-87, 56.
- Cass. 29 oktober 1987, *Arr.Cass.* 1987-88, 264.
- Cass. 7 januari 1988, *RGAR* 1990, nr. 11745.
- Cass. 29 januari 1988, *Arr.Cass.* 1987-88, 669.

- Cass. 22 september 1988, *RW* 1989-90, 433.
- Cass. 28 september 1989, *JLMB* 1990, 1226.
- Cass. 11 oktober 1989, *RGAR* 1992, nr. 12007, 1-2.
- Cass. 7 november 1990, *Arr.Cass.* 1990-91, 280.
- Cass. 14 december 1990, *Verkeersrecht* 1991, 112.
- Cass. 14 mei 1992, *RW* 1993-94, 1395.
- Cass. 8 oktober 1992, *Arr.Cass.* 1991-92, 1177.
- Cass. 27 mei 1993, *Arr.Cass.* 1993, 527
- Cass. 8 december 1994, *RW* 1995, 183.
- Cass. 14 juni 1996, *JLMB* 1997, 280-282.
- Cass. 5 november 1996, *Arr.Cass.* 1996, 997.
- Cass. 19 februari 1999, *Arr.Cass.* 1999, 225.
- Cass. 5 december 2000, *RW* 2001-2002, 276.
- Cass. 6 november 2002, AR P011108F, concl. J. SPREUTELS, www.cass.be.
- Cass. 9 oktober 2007, AR P070604N, www.cass.be.
- Cass. 6 november 2007, AR P070627N, www.cass.be.
- Cass. 4 februari 2008, *RW* 2009-10, 1561.
- Cass. 5 juni 2008, *NJW* 2008, 677.
- Cass. 24 april 2009, *NJW* 2009, 635.
- Cass. 2 oktober 2009, AR C080168F, www.cass.be.
- Cass. 25 maart 2010, AR C090403N, www.cass.be.
- Cass. 16 mei 2011, AR C100214N, www.cass.be.

Hof van Beroep/Militair Gerechtshof

- Mil.Ger. 28 januari 1975, *RGAR* 1977, nr. 9700.
- Brussel 21 juni 1991, *RGAR* 1991, nr. 11856.
- Gent 3 juni 1994, *TGR* 1994, 172.
- Luik 10 januari 1995, *De Verz.* 1995, 268.
- Antwerpen 17 januari 1996, *RW* 1998-99, 306.
- Brussel 2 mei 1996, *RGAR* 1999, nr.13066.
- Brussel 23 januari 1996, *RGAR* 1996, nr. 13046.
- Bergen 10 december 1997, *RGAR* 1999, nr. 13105.
- Bergen 3 november 1998, *RGAR* 2000, nr. 13297.

- Gent 22 januari 1999, *RGAR* 2000, 13200.

Rechtbank van eerste aanleg

- Rb. Dinant 22 november 1994, *T.Gez.* 1995-96, 129.

Vrederegerecht

- Vred. Beringen 16 november 1962, *RW* 1962-63, 1646.

Frankrijk

Hof van Cassatie

- Cass. civ. 27 maart 1973, *Bull. crim.* 1973, nr. 150.
- Cass. civ. 4 oktober 1990, *Bull. crim.* 1990, nr. 331.

Nederland

Hoge Raad der Nederlanden

- HR 4 februari 1916, *NJ* 1916, 450.
- HR 17 juni 1932, *NJ* 1932, 1297.
- HR 11 maart 1938, *NJ* 1939, 128.
- HR 12 april 1946, *NJ* 1946, 232.
- HR 23 november 1956, *NJ* 1957, 2.
- HR 2 februari 1962, *NJ* 1964, 329.
- HR 20 maart 1970, *NJ* 1970, 251.
- HR 26 maart 1976, *NJ* 1976, 393.
- HR 4 november 1977, *NJ* 1978, 146.
- HR 17 november 1978, *NJ* 1979, 316.
- HR 20 november 1981, *NJ* 1982, 174.
- HR 7 januari 1983, *NJ* 1984, 607.
- HR 6 februari 1986, *NJ* 1988, 57.
- HR 21 oktober 1988, *NJ* 1988, 729.
- HR 11 november 1988, *NJ* 1989, 362.
- HR 8 december 1989, *NJ* 1990, 778.
- HR 1 juni 1990, *NJ* 1991, 720.
- HR 28 september 1990, *NJ* 1992, 619.
- HR 12 oktober 1990, *NJ* 1992, 620.
- HR 7 december 1990, *NJ* 1991, 596.
- HR 28 juni 1991, *NJ* 1992, 622.

- HR 4 oktober 1991, *VR* 1992, 49.
- HR 1 oktober 1993, *NJ* 1993, 761.
- HR 2 juni 1995, *NJ* 1997, 700.

Rechtsleer

België

- ADAMS, M., "Law is as I've told you before. Over de zwaartekrachtwerking van rechterlijke uitspraken in België", *TPR* 1997, 1329-1397.
- BOCKEN, H., "Enkele hoofdthema's van de causaliteitsproblematiek", *TBBR* 1987-1988, 268-300.
- BOCKEN, H. en BOONE, I., "Causaliteit in het Belgische recht", *TPR* 2002, 1625-1665.
- BOCKEN, H. en BOONE, I., *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 284 p.
- BOCKEN, H., "Actuele problemen inzake het oorzakelijk verband" in M. STORME, *Recht halen uit aansprakelijkheid*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 81-121.
- BOCKEN, H., "Toerekening van aansprakelijkheid op grond van de equivalentieleer" in B. TILLEMAN en I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, 213-246.
- BOONE, I., "Recente ontwikkelingen inzake causaliteit" in BALTHAZAR, T., *Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2004, 52-74.
- BOONE, I., "Geen toepassing van *Fraus omnia corrumpit* in verhouding tussen persoon die instaat voor dader van opzettelijk misdrijf en medeaansprakelijke derde", *NJW* 2012, 24.
- CORNELIS, L., "Le partage des responsabilités en matière aquilienne" (noot onder Cass. 29 januari 1988), *RCJB* 1993, 320-341.
- CORNELIS, L., *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht (deel 1)*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 744 p.
- CORNELIS, L., "Ongeschikt voor gevoelige juristen: over de intieme verhouding tussen schade en causaal verband" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht. Actuele tendensen*, Gent, Larcier, 2005, 157-199.
- CORNELIS, L. en VUILLARD, Y., "Le dommage" in J.-L. FAGNART, *Responsabilités: traité théorique et pratique*, Diegem, Kluwer, 2000, 4-20.
- DABIN, J. en LAGASSE, A., "Examen de jurisprudence (1939-48), la responsabilité délictuelle et quasi-délictuelle", *RCJB* 1949, 50-96.
- DALCQ, R.O., "L'obligation de réduire le dommage dans la responsabilité quasi délictuelle", *RGAR* 1987, nr. 11271, 1-5.
- DALCQ, R.O., *Traité de la responsabilité civile 2: Le lien de causalité, le dommage et sa réparation*, Brussel, Larcier, 1962, 739 p.
- DALCQ, R.O., "Problèmes actuels en matière de causalité", *RGAR* 1996, nr. 12656, 1-8.
- DE BONDT, W., "De invloed van de nalatigheid van de bedrogene op de vordering tot nietigverklaring en/of op de vordering tot schadeloosstelling", *TPR* 1986, 1183-1224.
- DE CONINCK, B., "Les recours après indemnisation en matière de responsabilité civile extracontractuelle: la condamnation in solidum et la contribution à la dette", *JT* 2010, 755-763.

- DE TEMMERMAN, B., "Een arrest over de invloed van een foutloos optreden door een derde op het oorzakelijk verband tussen de initiële fout en de schade: aanleiding tot reflectie", *R.Cass.* 1998, 174-181.
- DE TEMMERMAN, B., "Recente cassatierechtspraak inzake schade en schadevergoeding (2001-2003)", *RGAR* 2003, nr. 13763, 1-12.
- DIRIX, E., "De schadebeperkingsplicht van de benadeelde" (noot onder Rb. Hasselt 26 februari 1979), *RW* 1979-1980, 2920-2929.
- DUBUISSON B., CALLEWAERT, V., DE CONINCK, B. en GATHEM, G., *La responsabilité civile. Chronique de jurisprudence 1996-2007. Volume 1: Le fait générateur et le lien causal*, Brussel, Larcier, 2009, 1074 p.
- FAGNART, J.-L. en DENEVE, M., "Chronique de la jurisprudence (1968-75), la responsabilité civile", *JT* 1976, 569-633.
- GELDHOF, W., "Opgelichte bank haalt opgelucht adem", *Juristenkrant* 2003, 1.
- GLANSDORFF, F., "Encore à propos de la causalité: Le concours entre la faute intentionnelle de l'auteur du dommage et la faute involontaire de la victime" (noot onder Cass. 6 november 2002), *RCJB* 2004, 272-290.
- GUILIAMS, S., "De verdeling van de schadelast bij samenloop van een opzettelijke en een onopzettelijke fout", *RW* 2010-2011, 474-485.
- JOCQUÉ, G., "Bewustzijn en subjectieve verwijtbaarheid" in K. BERNAUW, *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen*, Mechelen, Kluwer, 2007, 2-101.
- KIRKPATRICK, J., "La maxime fraus omnia corrumpit et la réparation du dommage causé par un délit intentionnel en concours avec une faute involontaire de la victime", *JT* 2003, 573-578.
- KRUIHOF, R., "L'obligation de la partie lésée de restreindre le dommage", *RCJB* 1989, 12-55.
- KRUIHOF, R., "Contractuele aansprakelijkheid", *TPR* 1984, 233-298.
- LAWSON, F.H. en MARKESINIS, B.S., *Tortious liability for unintentional harm in the common law and the civil law*, Cambridge, CUP Archive, 1982, 270 p.
- LENAERTS, A., "Le recours contributoire entre coobligés in solidum et l'influence de la faute intentionnelle : fraus omnia corrumpit?", *JT* 2010, 532-535.
- LENAERTS, A., *Fraus omnia corrumpit: autonome rechtsfiguur of miskend correctiemechanisme?*, *s.l.*, 2012-2013, 435 p.
- PHILIPPE, D., "A propos du lien causal" (noot onder Cass. 14 juni 1996), *JLMB* 1997, 282-284.
- ROMAIN, J.F. en VAN OMMESLAGHE, P., *Théorie critique du principe général de bonne foi en droit privé*, Brussel, Bruylant, 2000, 1023 p.
- RONSE, J., *Schade en schadeloosstelling: deel 1*, Gent, E. Story-Scientia, 1984, 411 p.
- RONSE, J., *Aanspraak op schadeloosstelling uit onrechtmatige daad*, Brussel, Larcier, 1954, 499 p.
- STIJNS, S., *Verbintenissenrecht: boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2008, 74 p.
- THUNIS, X., "Théorie générale de la faute: volume 1" in J.-L. FAGNART, *Responsabilités: traité théorique et pratique*, Diegem, Kluwer, 2001, 6-14.
- VANDENBERGHE, H., VAN QUICKENBORNE, M. en WYNANT, L., "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)", *TPR* 1995, 1122-1536.

- VANDENBERGHE, H., VAN QUICKENBORNE, M., WYNANT, L. en DEBAENE, M., "Overzicht van rechtspraak: aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1994-1999)", *TPR* 2000, 1551-1955.
- VANDENBERGHE, H., VAN QUICKENBORNE, M. en HAMELINK, P., "Overzicht van rechtspraak (1964-1978). Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad", *TPR* 1980, 1139-1475.
- VAN MEERBEECK, J., "Le contrôl de la Cour de cassation sur la qualification de la faute en matière aquilienne: trente ans après" (noot onder Cass. 19 mei 2005), *RCJB* 2008, 367-404.
- VAN NUJIS, S.R.L., "Relativiteit ten aanzien van de onrechtmatige daad: Vergelijkend onderzoek van het Nederlands en Belgisch recht aangaande aansprakelijkheidsbeperking via een relativiteitsvereiste", *RW* 1980-1981, 553-584.
- VAN OEVELEN, A., "Recente vernieuwende cassatierechtspraak inzake schade en schadeloosstelling in het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht. Actuele tendensen*, Gent, Larcier, 2005, 201-246.
- VAN OEVELEN, A., "Recente vernieuwende cassatierechtspraak inzake schade en schadeloosstelling bij onrechtmatige daad" in M. STORME, *Recht halen uit aansprakelijkheid*, Gent, Mys & Breesch, 1993, 123-145.
- VAN QUICKENBORNE, M., *Oorzakelijk verband tussen onrechtmatige daad en schade*, Mechelen, Kluwer, 2007, 160 p.
- VAN QUICKENBORNE, M., *De oorzakelijkheid in het recht van de burgerlijke aansprakelijkheid: een methodologische en positief-rechtelijke analyse*, Brussel, Elsevier-sequoia, 1972, 564 p.
- VAN QUICKENBORNE, M., "De verbintenis in solidum" in X., *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, s.l., Kluwer, losbl., 1-46.
- VANSWEEVELT, T. en WEYTS, B., *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2009, 935 p.
- VANSWEEVELT, T., "Onderzoek naar de grondslag en de begrenzing van de aansprakelijkheid voor dieren", *RW* 1985-1986, 2187-2213.
- WEYTS, B., *De fout van het slachtoffer in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 565 p.
- WEYTS, B., "De toepassing van Fraus omnia corrumpit bij een samenloop van aansprakelijkheden volgens het Hof van Cassatie: de bedoeling tot het berokkenen van schade is vereist" (noot onder Cass. 6 november 2007), *RW* 2007-2008, 1723-1726.
- WEYTS, B., "Fraus omnia corrumpit in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht: geen aansprakelijkheidsverdeling in geval van opzet" (noot onder Cass. 6 november 2002), *RW* 2003, 1629-1632.
- WEYTS, B., "Geen toepassing van Fraus omnia corrumpit bij in solidum aansprakelijkheid: un accident de parcours?" (noot onder Cass. 2 oktober 2009), *T. Verz.* 2010, 447-448.
- WEYTS, B., "De verdeelsleutel bij een samenloop van aansprakelijkheden: zijn alle knopen doorgehakt?" (noot onder Cass. 4 februari 2008), *RW* 2009-2010, 1561-1563.
- WEYTS, B., "Objectieve aansprakelijkheid" in K. BERNAUW, *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen*, Mechelen, Kluwer, 2007, 372-415.

Nederland

- BLOEMBERGEN, A.R., *Schadevergoeding: algemeen, deel 1*, Deventer, Kluwer, 2001, 78 p.
- ELZAS, R.P., *Vergoeding van personenschade in Nederland*, Gent, Mys en Breesch, 1998, 72 p.

- HARTLIEF, T., "Open normen in het schadevergoedingsrecht: de artikelen 6:98, 99 en 101 BW", *WPNR* 2002, 8-19.
- KEIRSE, A.L.M., *Schadebeperkingsplicht: over eigen schuld aan de omvang van de schade*, Deventer, Kluwer, 2003, 387 p.
- LINDENBERGH, S.D., *Schadevergoeding: algemeen, deel 1*, Deventer, Kluwer, 2008, 93 p.
- SCHUT, G.H.A., *Onrechtmatige daad*, Deventer, Tjeenk Willink, 1997, 194 p.
- SPIER, J., HARTLIEF, T., VAN MAANEN, G.E. en VRIESENDORP, R.D., *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 431 p.
- VAN DUNNÉ, J.M., *Verbintenissenrecht: deel 2. Onrechtmatige daad. Overige verbintenissen*, Deventer, Kluwer, 2004, 1001 p.
- VAN SCHELLEN, J., *Juridische causaliteit. Een onderzoek naar het oorzakelijkheidsvereiste in het civiele aansprakelijkheidsrecht*, Deventer, Kluwer, 1972, 354 p.
- VAN WASSENAER, G.M., *Schadevergoeding: personenschade*, Deventer, Kluwer, 2008, 135 p.
- VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, A.J.O. en JONGENEEL, R.H.C., *Eigen schuld en medeaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1995, 214 p.
- VERHEIJ, A.J., *Onrechtmatige daad*, Deventer, Kluwer, 2005, 213 p.

Europese initiatieven tot eenmaking van het aansprakelijkheidsrecht

- EUROPEAN GROUP ON TORT LAW, *Principles of European Tort Law: Text and Commentary*, Horn, Springer, 2005, 282 p.
- VON BAR, C. en CLIVE, E. (eds.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, München, Sellier European Law Publishers, 2009, 4795 p.

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

De invloed van een opzettelijke fout op de verdeling van de schadelast

Richting: **master in de rechten-rechtsbedeling**

Jaar: **2013**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Thewissen, Lynn

Datum: **16/05/2013**